

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Lucas mii' ka'án ra xa'a' ña ni xaa te ni tianu' Jesús

*Ni ka'an Jesús ña ti'vi' a Espíritu Santo koq
xiin' yoo', ne ndikún ichi' a*

¹ Tutu ña ni ti'vi' nuu' i nda'a' un', xkuaa' Teófilo ndii, ka'án a xa'a' sakuu' ña ni xaa Jesús xiin' xa'a' sakuu' ña ni sania'á a ndee kij' ni xa'a' a xiin' chuun nuu' a, ² xiin' ndee kij' ni kaa a ndivi'. Te kij' kuní ka kaa a ndivi' ndii, xiin' ña ndiee' Espíritu Santo ni ka'an chuun' a nuu' te ni nakaxin a sania'á ichi' a ndee ña kuní a saa ra. ³ Te kij' ni xka'ndia ña ni xi'i a, te ni natjaku a ndii, nii' uvi xiko kivi' ni tuvi a nuu' te jaan' xiin' kua'a' nuu' ña sania'á kaxi' ña'a' a ña ni natjaku xna'a' a. Te ni ka'an tu a xiin' ra xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. ⁴ Te unta' kij' ndu'u' inga' ka Jesús xiin' te jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Kundiātu ndo' ñuu Jerusalem ndee saxinú Ndiosí, yuva' e', kuento a ña ni taxí a nuu' ndo' saa ni xiní so'q ndo' ni ka'an i. ⁵ Sakan' ña Juan ndii, xiin' tikui ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu Ndiosí ndii, ndee ndia'vi' kivi' kuní, te sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espíritu Santo —ni kachi a.

*So'q ni xaa a kij' ni ndani'i Ndiosí Jesús te
kua'an a ndivi'*

⁶ Te te ni nakaya xiin' Jesús jaan' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—Tákuie, ¿ñáá vitin taxí un' ña xa'a' ka'ndia chuun' mii' ndu, ne ta'an' un', ne Israel? —ni kachi ra xiin' a.

⁷ Te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Kōo' xa'a' ña kundani ndo'ó amaa, uun ndee kivi' kuiti' xaa ña koo ña xa ni chituní yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndiee' mii' a. ⁸ Ndisu kii' vikui'nu Espíritu Santo ndo'ó ndii, natijn ndo' ña ndiee' a, te ndiee yu'u' ndo' xa'a' i nuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén, xiin' iin kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' iin kanii' nuu' ñu'u' Samaria. Te iin sakan' tu saa ndo' ña jaan' ndee mii' xan ndi'i iin yivi' —ni kachi a xiin' ra.

⁹ Ndi'i so'o ni ka'an a ña jaan', te ni xa'a' a kua'an kaa a ndivi', te ita' te jaan' xito' ndi'e' ña'a' ra ndee ni na'in ña'a' iin viko', te ni xini ka ña'a' ra. ¹⁰ Te kii' ita' ka te jaan' xito' te xito' ra ndivi' saa kuxika' Jesús kua'an kaa a ndii, numi' va te ni tuvi uvi ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yaa ita' ra xiin' te jaan'. ¹¹ Te ni ka'an te uvi ta'an jaan' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te ñuu Galilea, ¿ndichun na ita' ndo' xito' ndiaa ndo' ndivi'? Jesús, ña ni xika xiin' ndo' kaa' te kua'an a ndivi' ndii, saa nii' yoo' a xini ndo' kua'an kaa a ndivi' ndii, nii' sakan' tu koo a kii' nandiko' a —ni kachi te jaan'.

Nakaxin te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a iin te nani' Matías, te na'in chuun' ra nuu' Judas

¹² Sakan' te ni kiee te jaan' xini' xiki' ña nani' Olivos. Te xiki' jaan' ndii, yatın iin' a saa kuvi ku'un xa'a' ne judío iin kivi' sábado, ña

xinandiee' nja. ¹³ Kij' n̄i xāa rā ñuū jaan' ndii, n̄i kāa rā vi'e, te n̄i ko'ni rā ndienū mii' ndiee' nuu' sakuu' ra. Te ikan' ka'ni Pedro, xiin' Juan, xiin' Jacobo, xiin' Andrés, xiin' Felipe, xiin' Tomás, xiin' Bartolomé, xiin' Mateo. Te ka'ni tu Jacobo, te nduu' si'e Alfeo, xiin' Simón, te n̄i xika xiin' iin̄ ti'vi, te nani' Zelote, xiin' Judas, te nduu' ñani Jacobo. ¹⁴ Te sakuu' te jaan' ndii, nakayā ra, te ka'an̄ inga' ra xiin' Ndiosí xiin' iin̄ ndaa' nimá ra. Te ka'ni tu savā ña'a' xiin' ra, te ka'ni tu María si'i' Jesús, xiin' ñani a ikan'.

¹⁵ Kij' sakan' ndii, n̄i xikuiin̄ ndichi Pedro ma'in' nē in̄i xini Jesús xiin' e', nē kuu' yatin' ciento oko, ndiee' ikan', te n̄i ka'an̄ ra ndii:

¹⁶ —Ñani ta'an' i, n̄i kuni ā ña n̄i xin̄ū ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ña n̄i saka'an̄ Espíritu Santo David xta'an' iin̄ yivi', kij' n̄i ka'an̄ ra xa'a' Judas, te n̄i ni'i' ichi' nuu' te yivi', te n̄i xa'an̄ t̄iin̄ ra Jesús. ¹⁷ Kuachi ndii iin̄ te n̄i ndiaka ta'an' xiin' ndu'u n̄i nduū Judas jaan', te n̄i ndisō chuun̄ tu ra ña sania'á ra ichi' a xiin' ndu. ¹⁸ (Te jaan' ndii, xiin' xu'un', ña n̄i xiku'un̄ ya'vi' ra xa'a' ña n̄ia'a ña n̄i xāa ra, n̄i sata' ra iin̄ ñu'u', te nuu' ñu'u' jaan' n̄i namā ra, te n̄i t̄uvi ra xini' ra ñu'u' jaan' ndee n̄i ka'ndi ma'in' ra, te n̄i k̄iee sakuu' xiti ra. ¹⁹ Te n̄i xini sakuu' nē ndiee' ñuū Jerusalén kuento ña n̄i ndo'o te jaan'. Sakan' na kuii' n̄i ch̄indu'u' n̄ia kivi' ñu'u' jaan', Acéldama. Te ña jaan' kuni kachi a xiin' tu'un̄ mi' n̄ia ndii, ñu'u' ní'.) ²⁰ Sakan' na yoso' tu a nuu' tutu Salmos mii' ka'an̄ a ndii:

Na ndux̄in̄ xachi' mii' n̄i ndu'u' ra,
te na k̄o' kundiee xachi' ka ikan'.

Sakan' yoso' a. Te yoso' tu a ndii:
 Na na'in chuun' tuku te yivi' nuu' ra.
 Sakan' yoso' a.

²¹ 'Ña jaan' na kuii' kuní a nakaxin e' iin te xa ndiaka' ta'an' xiin' ndu sakuu' kivi' ña ni xika xto'o e' Jesús tein e', ²² ndee kij' ni sakuchi' ña'a' Juan, te ndee kij' ni kaa Jesús jaan' ndivi'. Ña jaan' na kuii' kuní a ña kunduu iin te jaan', te ndiee yu'u' inga' xiin' ndu xa'a' ña ni natiku Jesús —ni kachi Pedro.

²³ Sakan' na kuii' ni nakaxin ne yivi' uvi ta'an te yivi'. José, te nani' tu Barsabás, te nani' tu ra Justo. Te inga ra nani' Matías. ²⁴ Sakan' te ni ka'an nja xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'o ndu Ndiosí, xa'a' a ña yo'ó xiní saa iin' nimá sakuu' ne yivi' ndii, nia'a un' ndu ndee te uvi ta'an yo'o' ni nakaxin un', ²⁵ te na'in chuun ra ña kunduu tu ra te tianu' Jesús sania'á ichi' a. Kuachi ndii ni nakoo Judas chuun jaan', te kua'an ra mii' ni xata'an ku'un ra —ni kachi nja.

²⁶ Sakan' te ni katin nja xa'a' uvi saa' te jaan', te ni xini nja ña Matías nduu' te ni nakaxin Ndiosí. Te ndee kij' sakan' ndii, ni natin nja Matías jaan', te ni nduun ra xiin' uxi iin ka te xa nduu' te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a.

2

S'o'o ni xaa a kij' ni xikui'nu Espiritu Santo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Te kij' ni xaa viko' Pentecostés ndii, iin xaan' ndiee' inga' sakuu' ne ini xini Jesús jaan'. ² Te numi' va, te ni ni'i ndiee' ndivi' ndee naa xaa' a

kij' xka'ndiá iin tachi' ndiee' va, te ni ni'i kanii' tixin vi'e mii' ndiee' inga' ne jaan'. ³ Sakan' te ni xini nja ña tuví ña iin' ndee naa ñu'u ndatin, te ni nata'vi' a, te iin ndaa' iin ndaa' a ni xikundiee xini' i'in ne jaan'. ⁴ Te sakuu' ne jaan' ni xikui'nu Espíritu Santo, te ni xa'a' ka'an i'in nja tuku tu'un saq nii' saka'an ña'a' Espíritu Santo jaan'.

⁵ Kij' sakan' ndii, ni ndiee te judío, te saxinú ña kuní Ndiosí, te ni kiee iin kanii' nuu' ñu'u' iin yivi' ñuu Jerusalén jaan'. ⁶ Te kij' ni xini so'o nja ña ni ni'i jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a nja mii' ndiee' ne ini xini Jesús jaan', te ni nandaní koo' chukuu' nja, sakan' ña i'in nja ni xini so'o ña tu'un mii' nja ka'an ne jaan'. ⁷ Te ni sana ini nja, te ni nandaní xava'a tu nja, te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an nja ndii:

—¡Susí rajn! Ne ni kiee ñu'u' Galilea nduu' sakuu' ne kaq nu'. ⁸ Ndisu, ¿saq tu kuví xini so'o i'in yoo' ña ka'an nja tu'un mii' e', ña ni tuví e' xiin'? ⁹ Sakan' ña tein e' yo'o' ndii, ka'ni ne ni kiee ñu'u' Partia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Media, xiin' ne ni kiee ñu'u' Elam, xiin' ne ni kiee ñu'u' Mesopotamia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Judea, xiin' ne ni kiee ñu'u' Capadocia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Ponto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Asia, ¹⁰ xiin' ne ni kiee ñu'u' Frigia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Panfilia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Egipto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Libia, ña kandu'u' yatín ñuu Cirene, xiin' ne ni kiee ñuu Roma, ne ndiee' ñuu yo'o', ne nduu' ne judío, xiin' ne ni nakundikun ña kandixa' ne judío. ¹¹ Te ka'ni tu ne ni kiee ñu'u' Creta, xiin' ne ni kiee ñu'u' Arabia. Ndisu sakuu' yoo' xini so'o xiin' tu'un mii' e' ka'an nja xa'a' chuun

ka'nu' koo' chukuu' ña xaa' Ndiosí —ñi kachi ña.

¹² Te ñi sana ñi sakuu' ña, te xini ka ña ndee ña saa ña, te ndatu'ún' ta'an' ña ndii:

—¿Ndee ña kuni kachi tu sakuu' ña ñi xini so'o e' kaá'? —kachi xiin' ta'an' ña.

¹³ Ndisu sava tuku ña xandi'i' tjo' ka'án ndii:

—Xinj xava'a ne kaá' —kachi ña.

So'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pedro

¹⁴ Sakan' te ñi ndondichí Pedro xiin' te uxí jin ta'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' ra. Te ñi ka'an ti'e' Pedro xiin' ne kua'a' jaan' ndii:

—Ndo'ó, ne judío, ne ta'an' i, ne ñi kiee tuku xaan', xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Jerusalén yo'o' ndii, kuní so'o ndo', te chuun xa'a' va ndo' ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña xka'ndiá yo'o'.

¹⁵ Kuasa' xini ne yo'o' naa xanini ndo'ó, kuachi ndii sakan' ka íin ña'a' kuiti' nduu' a. ¹⁶ Süu' jaan' ndii xa ñi ka'an tiakú Joel xta'an' xa'a' ña xini ndo' kaá' kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁷ Ni ka'an Ndiosí ndii:

Kivi' so'o' ndi'i' ndii,

taan' i Espíritu i nimá sakuu' ne yivi'.

Xa'a' a jaan' na tiaa si'e' ndo'

xiin' ña'a' si'e' ndo' ndii,

ka'an tiakú ña tu'un i.

Te ne sava ndii, kuní ña ña satuví xiin' mii' mii' i nuu' ña.

Te te xixa ndii, nia'a' xiin' mii' i nuu' ra xiin' xanj.

¹⁸ Te sakan' tu te xika' nuu' nuu' i,

xiin' ña'a' ne xika' nuu' nuu' i ndii,

taan' i Espíritu i nimá ña

te ka'an tiakú ña tu'un i.

¹⁹ Te ndienu ndivi' ndii, saa i ña nandaní va ne yivi'.

Te nuu' ñu'u' iin yivi' ndii,
 saa i chuun ka'nu' nuu' ña.
 Naa kuu' xiin' ní', xiin' ñu'u, xiin' viko' ñu'ma.
²⁰ Ñu'u' ndii, kuu iin yavi xachi' a,
 te yoo' ndii, nandu u kua'a a ndee naa ní'
 ña kuni ka xaa kivi' chie ña ka'nu' koo' chukuu',
 ña ni chituni xto'o e'.
²¹ Te yoo ka kakan nuu' xto'o e' Ndiosí ndii,
 sakakú ña'a' a nuu' kuachi' ña.
 Ni kachi Joel.

²² 'Sakuu' ndo'ó, ne vi'e Israel xiin' i ndii, kuni
 so'o ndo' ña ka'an i: Xa xini ndo'ó ña Jesús, ña ni
 kjee ñuu Nazaret ndii, ni nia'a Ndiosí nuu' ndo'
 ña suvi a ni tianu' ña jaan', te ni xaa a ña nia'a,
 xiin' ña nandaní va ne yivi', xiin' chuun ka'nu'
 nuu' ndo'. ²³ Te xa ni xini Ndiosí ña sanakua'a iin
 te yivi' Jesús jaan' nda'a' ndo', sakan' ña mi' a ni
 chituni ña jaan' ndee ña kuni ka koo a. Te xiin'
 nda'a' te ña'a ni xa'ni' ña'a' ndo' nuu' krusín.
²⁴ Ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosí, sakakú ña'a' a
 nuu' tundo'o' ña taxi' ña xi'í jaan', sakan' ña koo'
 ndiee' ña xi'í jaan' nuu' Jesús jaan'. ²⁵ Kuachi
 ndii xa ni ka'an tu David xa'a' a ndii:
 Xini i ña yoo xto'o e' xiin' i sakuu' kivi'.

Sakan' ña nda'a' kua'a i yoo a,
 te naa' yoo ña jaan' xiin' i ndii,
 koo' ndee iin ña kuví kisi nimá i.
²⁶ Xa'a' a jaan' na va'a va kuni nimá i
 te xita' sii' tu i yaa.
 Te ndee ñu'u' nde'i i ndii, nandiee' ndiatu' ini a.
²⁷ Kuachi ndii nakoo xachi' un' yu'u tixin yavi
 ndii,
 ni ndee taxi tu un' ña tivi' ñu'u' nde'i te nduu'
 kuenta un'.

28 Te x̄a n̄i n̄ia'a ūn' yu'u ndee ña nduu' ichi' va'a, ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. Te s̄akutu' vi' ūn' nimá i xiin' ña si' xa'a' a ña yoo ūn' xiin' i.

N̄i kachi' ra.

29 'Ñan̄i ta'an' i, tax̄i ndo' ka'an kaxi' i xiin' ndo' xa'a' te xii' yata' e' David. Te jaan' ndii, n̄i xi'i ra, te n̄i chinaá ña'a' te yivi' tix̄in iin' ñaña'. Te iin' ka ñaña' jaan' ndee vit̄in ñuu yo'o'. 30 Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí n̄i nduu David jaan', te x̄a n̄i x̄ini tu' ra ña n̄i t̄iin ndiaa xiin' mii' mii' Ndiosí kii' n̄i tax̄i a kuento a nuu' ra ña iin te s̄iani' xika' ra kunduu te ka'ndia chuun' kuu' nuu', te kundu'u' ra mii' n̄i xa'ndia chuun' ra. 31 Sakan' na ndee ña kuní ka nat̄iaku ña kunduu Cristo, ña s̄akakú yoo', te n̄i ka'an tuvi' in̄i ra xa'a' ñu'u' nde'i a, ña ndöo x̄achi' a tix̄in yavi ndii, n̄i ndee t̄ivi' tu' a. 32 Te Jesús jaan' ndii, n̄i san̄atiaku ña'a' Ndiosí. Te s̄akuu' ndu'u' nduu' ne ndiee' yu'u' xa'a' ña jaan'. 33 Te kii' ndi'i n̄i t̄iin ka'nu' Ndiosí Jesús ndee n̄i ch̄indu'u' ña'a' nda'a' ku'a' a, te n̄i nat̄iin Jesús jaan' Esp̄iritu Santo nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña n̄i tax̄i a kuento a xa'a', ikan' te n̄i tax̄i ña'a' Jesús jaan' nda'a' ndu. Te Esp̄iritu Santo jaan' nduu' ña xaa' ña xini ndo', xiin' ña xini so'o ndo' kaa' vit̄in. 34 Sakan' ña süu' David nduu' te n̄i kaa ndivi'. Ndisu n̄i ka'an ra ndii:

N̄i ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o i ndii:

Kundu'u' nda'a' ku'a' a i

35 na sandoó kui'e x̄achi' i te ndasi' yo'ó.

N̄i kachi' a xiin' ña jaan'.

36 'Sakan' na kuii' kuní a kundan̄i kaxi' s̄akuu' ndo'ó, ne ta'an' i, ne Israel, ña Jesús, ña n̄i xi'i

nuu' krusín n̄i xaa ndo' ndii, n̄i sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí, te nduu' a xto'o e', te nduu' tu a Cristo, ña sakakú yoo' —n̄i kachi Pedro.

³⁷ Kii' n̄i xini so'o ña ña n̄i ka'an ra jaan' ndii, n̄i kusuchi' xava'a in̄i ña. Sakan' na n̄i ndatu'un' ña Pedro xiin' inga te n̄i tjanu' Jesús ndii:

—Ñani ta'an' ndu, ¿ndee ña kuní a saa ndu na sakan'? —n̄i kachi ña.

³⁸ Te n̄i nakuiin Pedro nuu' ña ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo', te kuchi' i'in ndo' cuenta Jesucristo te koõ ka'nu' in̄i Ndiosí xa'a' ndo'. Te taxí tu a Espíritu Santo kunaá nimá ndo'. ³⁹ Kuachi ndii n̄i chikandu'u' Ndiosí kuento a jaan' xa'a' ndo'ó, xiin' xa'a' si'e ndo', xiin' xa'a' sakuu' ne ndiee' xika' iin yivi', ne kuní xto'o e' Ndiosí kana a —n̄i kachi ra.

⁴⁰ Te xiin' kua'a' ya'a ka tu'un va'a n̄i ndiee yu'u' ra nuu' ña, te n̄i ndiaa yu'u' tu ña'a' ra ka'án ra xiin' ña ndii:

—Saxinú ndo' ña ka'án i yo'o', te kaku ndo' nuu' tundo'o' ña kundo'o' ne ña'a, ne ndiee' iin yivi' vijin —n̄i kachi ra.

⁴¹ Sakan' na kuii' ne n̄i natiin tu'un ña n̄i ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús ndii, n̄i chichi' ña kuenta a. Te kii' sakan' ndii, n̄i nduiin yatin' uní mii' ka ne yivi' xiin' ne xa in̄i xini Jesús. ⁴² Te n̄i ita n̄i' ña nuu' ña n̄i sania'á te n̄i tjanu' Jesús jaan', te iin ndaa' n̄i nduu nimá sakuu' ña, te n̄i xixi inga' tu ña, te n̄i ka'an inga' tu ña xiin' Ndiosí.

So'o n̄i ndiee inga' ne in̄i xini Jesús ña nuu'

⁴³ Te n̄i nandaní va sakuu' ne jaan', sakan' ña kua'a' va ña nandaní ne yivi' xiin' chuun ka'nu'

n̄i xaā t̄e n̄i t̄ianu' Jesús jaan'. ⁴⁴ T̄e s̄akuu' n̄e in̄i xini Jesús ndii, iin ndaa' vā n̄i nduu n̄ia, t̄e n̄i ch̄ind̄iee' ta'an' t̄u n̄ia xiin' ñā kumi' n̄ia. ⁴⁵ N̄i x̄iko' n̄ia ñu'u' n̄ia xiin' ñā kumi' n̄ia, t̄e n̄i nata'vi' n̄ia xu'un', ñā n̄i k̄i'in n̄ia xa'a' a, nda'a' s̄akuu' ingā n̄e in̄i xini Jesús saā kuni nuu' i'in n̄ia. ⁴⁶ T̄e saā kivi' nakayā n̄ia yi'e' yukun' ka'nu' xaka'nu' n̄ia Ndiosí. T̄e n̄i xixi inga' n̄ia ñā xaxi' xakuaa' kuenta Jesús vi'e n̄ia. T̄e n̄i yoō t̄u ñā xaxi' inga' n̄ia ña'a' xa'a' ñā va'a kuni n̄ia, t̄e vita kuu' nimá n̄ia kii' xaa' n̄ia ñā jaan'. ⁴⁷ Xaka'nu' n̄ia Ndiosí, t̄e va'a vā kuni s̄akuu' n̄e ñuu jaan' xini ña'a' n̄ia. T̄e i'in kivi' kua'an ndii, nakaya kā xto'o e' n̄e sakakú a nuu' kuach̄i n̄ia, t̄e nduiin' n̄ia xiin' n̄e xā nduu' kuenta a jaan'.

3

S̄o'o n̄i xaā ā kii' n̄i sanda'a Pedro iin t̄e kui'e xa'a'

¹ Pedro xiin' Juan ndii, kua'an̄ kāā rā yi'e' yukun' ka'nu' kā un̄i xakuaa', ñā nduu' hora ñā xi ka'án n̄e judío xiin' Ndiosí. ² T̄e iin t̄e kui'e xa'a' ndeē n̄i t̄uvi rā ndii, saā kivi' kua'an̄ ndiakā ña'a' n̄e yivi' yi'e' yukun' ka'nu' mii' nani' ā yi'e' ndatun'. Chindu'u' ña'a' n̄ia ikan' t̄e kakan̄ rā xu'un' nuu' n̄e xka'ndiá kua'an̄ yukun' jaan'. ³ Kii' n̄i x̄inj̄i rā kuan̄ ko'ni Pedro xiin' Juan nuu' k̄i'e yukun' jaan' ndii, n̄i xa'a' xikán rā xu'un' nuu' t̄e jaan'. ⁴ T̄e n̄i nakotō ndi'e' kaxi' ña'a' uvi saa' t̄e jaan', t̄e n̄i ka'an̄ Pedro xiin' t̄e kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Koto'ni un' nuu' ndu —n̄i kachi rā.

⁵ Te n̄i x̄it̄o ndi'e' kaxi' v̄a te kuni kuv̄i jaan' nuu' uv̄i saa' te jaan' ndiatu' in̄i ra ña samani' ña'a' te jaan' ña'a'. ⁶ Ndisu n̄i ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Kōo' x̄u'un' i te ch̄indj̄ee' i yo'ó. Ndisu ch̄indj̄ee' i yo'ó xiin' ña kumi' i. Xiin' ña ndj̄ee' Jesucristo, ña n̄i k̄īēē ñ̄ū Nazaret, kūiin' ndich̄i un' te kāka un' —n̄i kach̄i ra.

⁷ Sakan' te n̄i t̄iin' Pedro nda'a' kua'a' te jaan', te n̄i ndani' i ña'a' ra. Te x̄aka'an e', te n̄i nakoo ndj̄ee' xa'a' ra xiin' sukun' xa'a' ra. ⁸ Te iin' n̄i ndondich̄i t̄io' ra. Te n̄i xa'a' xika' ra. Ikan' te n̄i sk̄o'nu' ra xiin' uv̄i saa' te jaan' nuu' k̄i'e yukun' jaan'. Xika' ra, te kandeta' ra xaka'nu' ra Ndiosí.

⁹ Te n̄i x̄ini sakuu' ne yivi' saa xika' ra xiin' saa xaka'nu' ra Ndiosí. ¹⁰ Te n̄i nakuni ña'a' n̄ia ña te jaan' nduu' te n̄i ndu'u' xikán x̄u'un' yi'e' yukun' ña nani' yi'e' ndatun'. Te n̄i nandan̄i xava'a n̄ia, te x̄in̄i ka n̄ia ndee ña kan̄ini n̄ia xa'a' ña n̄i nda'a ra jaan'.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' k̄i'e yukun' ka'nu'

¹¹ Te n̄i nda'a jaan' ndii, n̄i nakoo ra Pedro xiin' Juan. Te sakuu' ne yivi', ne nandan̄i xava'a jaan' ndii, n̄i taxta'an' n̄ia kua'an n̄ia vi'e ndiká xa'a' ña nani' yi'e' Salomón. ¹² Te k̄ij̄' n̄i x̄ini Pedro ne jaan', te n̄i ka'an ra xiin' n̄ia ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, ne Israel, ¿ndichun na nandan̄i v̄a ndo' xa'a' ña n̄i xka'ndia ka'a'? Te, ¿ndichun na xito' ndi'e' ndo' ndu'u' ndee naa ña ndj̄ee' mii' ndu, uun' ña saxinú v̄a ndu ña kuní Ndiosí na n̄i xaa sakan', te xika' te ka'a'? ¹³ Ndiosí, ña nduu' xt̄o'o nuu' te xii' yata' e' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob ndii, n̄i t̄iin

ka'nu' a si'e a, ña nduu' Jesús. Te ndo'ó ndii, ni sanakua'a ña'a' ndo' nda'a' Pilato, te ni taxi ndo' saña' ña'a' ra kij' xa ni xindoó nimá ra saa ra ña jaan'. ¹⁴ Ndisu ndo'ó ndii, ni saxioo ndo' ña su'un, ña nduu' tu ña xachuun' ndaku jaan', te ni xikan ndo' ña saña' ra jin te xa'ni' ne yivi'. ¹⁵ Te ni xa'ni' ndo' ña taxi' kivi' ñuu e' jaan', ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosí tein ne ni xi'i. Te ndiee' yu'u' ndu'u xa'a' ña jaan'. ¹⁶ Te xa'a' ña ini ndu xini ndu Jesús na ni sanda'a a xa'a' te yo'o. Te xini ndo'ó ña ni nda'a ra, te xini tu ña'a' ndo'. Te xa'a' ña ini ndu xini ndu Jesús na ni sanda'a xachi' ña'a' a nuu' sakuu' ndo'ó.

¹⁷ 'Ne ñani ta'an' i, vitin ndii, xini yu'u ña ni xaa sa'vi ini ndo' ña jaan', te sakan' tu te xixa te kuu' nuu' ñuu e'. ¹⁸ Ndisu xiin' ña ni ndo'o a jaan' ni saxinú Ndiosí ña xa ni ka'an tuni a xta'an', kij' ni saka'an tiakú a sakuu' te ni ka'an tu'un a, ña ni kuni a kundo'o Cristo, ña sakakú yoo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo', te nanduu i'in ndo' kuenta Ndiosí, te sandoyo' a kuachi ndo'. Sakan' te taxi xto'o e' Ndiosí jaan' nandiee' ndo' kij' xaa' kivi' ña ni chituni a. ²⁰ Te ti'vi' tu a Jesucristo nuu' e' saa xa ni chituni a xa'a' ña jaan' ndee ña nuu'. ²¹ Te Jesús ndii, kuni a ña kundu'u' a ndivi' ndee ndasaxaa' Ndiosí sakuu' ña yoo saa ni' ni saka'an a te ni ka'an tiakú tu'un a xta'an' kivi', te nduu' nditi'a a. ²² Sakan' tu ni ka'an Moisés xiin' ne xii' yata' e' ndii: "Xto'o e' Ndiosí ndii, sakaku' a tein e' jin te ka'an tiakú tu'un a ndee naa yu'u. Kuni so'o ndo' sakuu' ña ka'an te jaan' xiin' ndo'. ²³ Te yoo ka kändixa'

ñā ka'an tē jaan' ndii, kunduū ka nīa kuenta ne ñūū e'", nī kachi Moisés jaan'.

24 'Sakuu' tē nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí, ñā nī xa'a' a ndee kij' nī xika Samuel ndii, nī ka'an ra xa'a' ñā xka'ndiá kivi' vītin. 25 Xa'a' a jaan' na ndo'ó nduu' ne natīin ñā va'a, ñā nī ka'an tē nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí jaan' xa'a'. Tē sakan' tu natīin ndo' kuento ñā nī ndoo Ndiosí xiin' tē xij' yata' e' Abraham kij' nī ka'an a xiin' ra ndii: "Xa'a' ñā saā iin sīani' xika' un' sañu'u' i sakuu' ne yivi' iin yivi'", nī kachi a xiin' ra. 26 Tē kij' nī sanatiaku Ndiosí si'e a Jesús ndii, xi'na ka nuu' ndo'ó nī tī'vi' ñā'a' a, tē sañu'u' ñā jaan' ndo'ó, tē nakoo ndo' ñā nīa'a ñā xaa' ndo' —nī kachi Pedro.

4

Sō'o nī xaa a kij' nī ka'an Pedro xiin' Juan nuu' tē kuu' nuu'

1 Iin' ka Pedro xiin' Juan ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' jaan', ikan' tē nī ndekuie sutu, xiin' tē kuu' nuu' nuu' tē xīin', tē xito' yukun' ka'nu', tē nī ndekuie tu sava tē saduceo. 2 Tē xi'é va sakuu' tē jaan' xa'a' ñā sania'á Pedro xiin' Juan ne yivi', ka'an ndoso' ra xa'a' ñā nī natīaku Jesús, xa'a' a jaan' na natīaku tu yoo'. 3 Tē nī tīin ñā'a' ra, tē xa'a' a ñā xa nī kuāā' kij' sakan' ndii, nī ko'nī ñā'a' ra vī'e kaa tē sana'má ñā'a' ra ndee tukū kivi'. 4 Ndisu kua'a' va ne nī xini so'o tu'un jaan' ndii, nī kandixa' nīa a. Tē ñā mīi' ndi'i' tē yivi' kujitī' ndii, yatin' u'un mií kuu' ra.

5 Tē ñūū Jerusalén ikan' tukū kivi' ndii, nī nakaya tē xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' tē xixa

nuu' ñuu, xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, ⁶ xiin' sutu ka'nu', te nani' Anás, xiin' Caifás, xiin' Juan, xiin' Alejandro, xiin' sakuu' sutu te iin kuu' xiin' sakuu' sutu jaan'. ⁷ Te ni xa'an naka te xiin' Pedro xiin' Juan, te ni xata ña'a' ra ma'in' te kuu' nuu' jaan'. Te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Yoo ni taxi ndiee' ndo', uun yoo xiin' ña ka'an chuun' ni xaa ndo' ña jaan'? —ni kachi ra.

⁸ Te chitu' vi' Pedro xiin' ña ndiee' Espíritu Santo, te ni nakujin ra ndii:

—Ndo'ó, te xa'ndia chuun' nuu' ñuu e', xiin' ndo'ó, te xixa ndii, ⁹ ndatu'un' ndo' ndu'u vitiin xa'a' ña ni xaa ndu ña va'a xa'a' iin te kuni kuví yo'o', te kuni ndo' saa ni xaa a, te ni nda'a ra. ¹⁰ Na kundani sakuu' ndo'ó, xiin' sakuu' ne ta'an' e', ne Israel, ña xiin' ña ndiee' Jesucristo, ña ni kiee ñuu Nazaret, ni nda'a te iin' xiin' ndu yo'o'. Te Jesús jaan' ndii, xiin' tu'un yu'u' ndo'ó ni xa'ni' ña'a' te yivi' nuu' krusín, te ni sanatiaku ña'a' Ndiosí. ¹¹ Te Jesucristo jaan' nduu' yuu' ña ni nako ndo'ó, te xa'a vi'e, te yuu' jaan' ni nandu ña nuu' ña tiin' xa'a' vi'e. ¹² Sakan' ña Jesús jaan' kuiti' kuví sakakú yoo' nuu' kuachi e'. Kuachi ndii ni sakuiso' chuun' Ndiosí inga ña kumi' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', te sakakú a yoo' nuu' kuachi e' —ni kachi Pedro.

¹³ Te ni xini te kuu' nuu' jaan' ña Pedro xiin' Juan ndii, xiin' ña ndieni ka'an ra, te ni kundani tu ra ña ni sakuaan kua'a' te jaan', te ni kundani tu ra ña te nda'vi so'o nduu' tu ra. Sakan' na kuu' ni nandaní xava'a ra, te ni nakuni ra ña te ni xika xiin' Jesús nduu' te jaan'. ¹⁴ Te siin' tuku'

ndii, n̄i x̄inj̄i t̄u r̄a ñ̄a iin' t̄e n̄i nd̄a'a jaan' xiin' t̄e jaan'. Xa'a' a jaan' na k̄o'o' a n̄i kuv̄i ka'an r̄a. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na n̄i ka'an chuun' t̄e kuu' nuu' jaan', t̄e n̄i k̄iee t̄e jaan' v̄i'e ka'nu' jaan', t̄e n̄i xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' t̄e kuu' nuu' jaan' ¹⁶ ka'an r̄a ndii:

—¿Ndee ñ̄a saa e' xiin' t̄e yivi' kaa'? Sakuu' ne ndiee' ñ̄uu Jerusalén yo'o' x̄iní ñ̄a n̄i xāa x̄na'a r̄a iin chuun' ka'nu'. T̄e kuv̄i ka'an e' ñ̄a k̄o'o' ñ̄a jaan' n̄i yoo. ¹⁷ Ndisu ñ̄a kuv̄i saa e' t̄e k̄iku ka kuento xa'a' ñ̄a jaan' ndii, na sayi'vi ñ̄a'a' e', t̄e ndee vit̄in t̄e ndee nuu' ku'un' e' ndii, k̄a'an k̄a r̄a xiin' ñ̄a ndiee' Jesús jaan' nuu' ndee iin ne yivi' —n̄i kach̄i xiin' ta'an' r̄a.

¹⁸ T̄e n̄i kāna ñ̄a'a' r̄a, t̄e n̄i ka'an chuun' r̄a xiin' t̄e jaan' ñ̄a k̄a'an k̄a r̄a xa'a' ñ̄a ndiee' Jesús, t̄e n̄i ndee s̄ania'á k̄a t̄u r̄a ne yivi' xa'a' a. ¹⁹ Ndisu Pedro xiin' Juan ndii, n̄i ka'an r̄a xiin' t̄e kuu' nuu' jaan' ndii:

—Nakan̄inj̄i ndo' naa' va'a k̄a nduu' a nuu' Ndiosí ñ̄a kand̄ixa' ndu ñ̄a ka'an ndo'ó t̄e sakan' ñ̄a ka'an ñ̄a jaan'. ²⁰ Sakan' ñ̄a ndu'u ndii, kuv̄i v̄ikuijn̄ ndu ñ̄a ka'an ndu xa'a' ñ̄a n̄i x̄inj̄i nduchi' nuu' ndu xiin' xa'a' ñ̄a n̄i x̄inj̄i so'o' ndu —n̄i kach̄i r̄a.

²¹ T̄e kij̄i' n̄i ndi'j̄i n̄i sayi'vi k̄a ñ̄a'a' t̄e jaan' ndii, n̄i saña' ñ̄a'a' r̄a. T̄e k̄o'o' a n̄i kuv̄i saa k̄a r̄a xiin' t̄e jaan', sakan' ñ̄a sakuu' ne yivi' xaka'nu' Ndiosí xa'a' ñ̄a n̄i xka'ndia xiin' t̄e n̄i kun̄j̄i kuv̄i jaan'. ²² Kuach̄i ndii ya'a uvi x̄ik̄o kuiya n̄i kumi' t̄e jaan' ki' n̄i sanda'a ñ̄a'a' Ndiosí xiin' chuun' ka'nu' jaan'.

Ka'an ne inj̄i xini Jesús xiin' Ndiosí

23 Te kij' n̄i ndoo ndiká Pedro xiin' Juan ndii, n̄i xa'an ra mii' ndiee' ne in̄i inga' xini Jesús xiin' ra, te n̄i ka'an ra xiin' ne jaan' sakuu' ña n̄i ka'an sutu kuu' nuu' xiin' ña n̄i ka'an te xixa nuu' ñuu jaan' xiin' ra. 24 Te kij' n̄i xini so'o ne jaan' ña n̄i ka'an ra ndii, n̄i ka'an ti'vi n̄ia xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'o ndu, ña xa'ndia chuun' nuu' sakuu' ña yoo, yo'ó nduu' ña n̄i xa'a ndivi', xiin' ñu'u', xiin' min̄i ka'nu', xiin' sakuu' ña kumi' ña jaan'.

25 Xiin' ña ndiee' Espiritu Santo n̄i saka'an yo'ó David, te xii' yata' ndu, te n̄i xika nuu' nuu' un' kij' n̄i ka'an ra ndii:

¿Ndichun na xi'é ne yivi' iin yivi' xini n̄ia Ndiosí?
¿Te ndichun tu na chituní saka n̄ia kuento n̄ia,
te kunta'an' n̄ia xiin' a?

26 Te sakuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu' iin yivi',

xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu ndii,

nakata' siki' ra kuento ra, te xatei' ra nuu' xto'o e' Ndiosí,

te xatei' tu ra nuu' Cristo, ña nduu' kuenta a.

N̄i kachi David jaan'.

27 'Sakan' ña ña ndixa xna'a nduu' a ndii, n̄i ndu iin Herodes xiin' Poncio Pilato, xiin' ne ta'an' ndu, ne Israel, xiin' ne tuku' ñuu yo'o', te n̄i xa'ni' n̄ia Jesús si'e un', ña su'un, ña xika' nuu' nuu' un', ña n̄i sakuiso' chuun' un'.

28 Te xiin' ña n̄i xaa ne jaan', saxinú yo'ó ña xa n̄i chituní m̄i' un' ndee ña nuu' xiin' ña ndiee' un' ña koo a. 29 Te vi'in, xto'o ndu, koto un' ña n̄i ka'an xatu va ra xiin' ndu, te tax̄i un' ndiee' ndu, ne xika' nuu' nuu' un', te kuän yi'vi ndu te ka'an ndu xa'a' un' nuu' ne yivi'. 30 Te ti'vi' un' ña ndiee' un' te sanda'a un' ne kuni kuvi, te saa tu un' chuun

ka'nu' xiin' ña nandanì ne yivi', te xiin' ña ndiee' si'e un' Jesús, ña su'un, saa un' sakuu' ña jaan' —nì kachì nja.

³¹ Te kij' ndi'j nì ka'an nja xiin' Ndiosí ndii, nì taan mii' ndiee' nja jaan'. Te nì chitu' nimá sakuu' nja xiin' Espíritu Santo. Te nì ka'an nja tu'un Ndiosí xiin' ña ndieni nuu' ne yivi'.

Iin ndaa' nimá ne inì xini Jesús

³² Te sakuu' ne inì xini Jesús xiin' e' ndii, iin ndaa' nduu' nimá nja, te iin ndaa' tu xanini nja. Te ndee iin nja xänini ña ña'a ña kumi' nja ndii, ña'a mii' kuiti' nja nduu' a. Süu' jaan' ndii ña'a sakuu' nja nduu' a. ³³ Te te nì tjanu' xto'o e' Jesús ndii, xiin' kua'a' ka ña ndiee' ndiee' yu'u' ra xa'a' ña nì natjakü a. Te chindiee' va Ndiosí sakuu' ne jaan'. ³⁴ Te koo' ndee iin ne ndo'o' xa'a' ña'a tein nja, sakan' ña ne yoo iin uvi ta'an vi'e, uun ne yoo ñu'u' ndii, nì xiko' nja a, te nì taxì nja xu'un' ³⁵ nda'a' te nì tjanu' Jesús jaan', te nata'vi' ra a saa kuu' a kuni nuu' i'in ne ndo'o' xa'a' ña'a.

³⁶ Iin te nani' José, te nì tuvì nuu' ñu'u' Chipre, te nduu' sjani' xika' Leví ndii, nì chindu'u' tu te nì tjanu' Jesús kivi' ra Bernabé, te ña jaan' kuni kachì a te xandieni ne yivi'. ³⁷ Te jaan' ndii, nì kumi' ra iin ñu'u', te nì xiko' ra a, te nì taxì ra xu'un' a jaan' nda'a' te nì tjanu' Jesús.

5

So'o nì xaa a kii' nì xika Ananías xiin' Safira kuni xa'an' nja ne inì xini Jesús

¹ Nì yoo iin te yivi', te nì nani' Ananías, te jaan' xiin' ña' si'i ra Safira ndii, nì xiko' nja iin ñu'u'

n̄īa, ² ndisu n̄i nakat̄a n̄īa kuento n̄īa, t̄e n̄i ndoo n̄īa xiin' chaa' xu'un' ñ̄a n̄i k̄i'in n̄īa xa'a' ñ̄u'u' jaan', t̄e n̄i k̄ix̄in ndiaka ra chaa' k̄uit̄i' xu'un' jaan' nda'a' t̄e n̄i t̄ianu' Jesús. ³ T̄e n̄i ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Ananías, ¿ndichun na n̄i tax̄i un' n̄i sakutu' ñ̄a ndiva'a nimá un', t̄e n̄i ka'an un' tun vix̄i nuu' Esp̄iritu Santo, t̄e n̄i ndoo un' xiin' chaa' xu'un' ñ̄a n̄i k̄i'in un' xa'a' ñ̄u'u' un'? ⁴ Kij̄i' t̄īa'an x̄iko' un' ñ̄u'u' jaan' ndii, ñ̄a'a m̄ij̄i' un' n̄i nduu a, t̄e kij̄i' n̄i x̄iko' un' un' ndii, ñ̄a'a m̄ij̄i' tu un' n̄i nduu xu'un' ñ̄a n̄i k̄i'in un' xa'a' a. ¿Ndichun na n̄i xaa un' ñ̄a jaan'? Süu' nuu' t̄e yiv̄i' k̄uit̄i' n̄i ka'an un' tun vix̄i jaan', süu' jaan' ndii ndee nuu' Ndiosí n̄i ka'an un' ñ̄a jaan' —n̄i kach̄i Pedro.

⁵ T̄e kij̄i' n̄i x̄inj̄i so'o Ananías tu'un jaan' ndii, n̄i nduva ra ñ̄u'u', t̄e iin n̄i xi'i t̄io' ra. T̄e n̄i yiv̄i' xava'a sakuu' ne n̄i x̄inj̄i kuento xa'a' ñ̄a n̄i ndo'o t̄e jaan'. ⁶ Sakan' t̄e n̄i kuyat̄in ndia'vi' t̄e sava, t̄e n̄i t̄isuku' ra toto ñ̄u'u' nde'i Ananías jaan', t̄e n̄i xa'an' chinaá ñ̄a'a' ra t̄ix̄in yav̄i ndii.

⁷ Xa n̄i xka'ndia yatin' un̄i ta'an hora, t̄e n̄i ki'vi' ñ̄a' si'i Ananías ikan'. T̄e ñ̄a' jaan' ndii, x̄iní a' ndee ñ̄a n̄i xka'ndia ikan'. ⁸ Sakan' t̄e n̄i ndatu'un' ñ̄a'a' Pedro ndii:

—¿Ñáá so'o k̄uit̄i' kuu' xu'un' ñ̄a n̄i k̄i'in ndo' xa'a' ñ̄u'u' ndo'? Nakuijn un' —n̄i kach̄i ra.

T̄e n̄i ka'an a' ndii:

—Uun ndo'. Sakan' k̄uit̄i' kuu' a —n̄i kach̄i a'.

⁹ T̄e n̄i ka'an Pedro xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na n̄i nakat̄a ndo' kuento ndo' t̄e koto kūa'a ndo' Esp̄iritu xto'o e'? Ñaa', koto un', xa kuax̄i t̄e n̄i xa'an nataan' i' un', t̄e vit̄in ndii, ku'un nataan' tu ra yo'ó —n̄i kach̄i ra.

10 Xa numi' sakan', te ni nduva a' ñu'u', te iin ni xi'i tjo' a' xa'a' Pedro mii' iin' ra jaan'. Te kii' ni ko'ni te sava jaan' ndii, xa ni xi'i a'. Sakan' na ni na'in ña'a' ra, te ni xa'an nataan' ña'a' ra xiin' a mii' naá ñu'u' nde'i ii' a'. 11 Xa'a' a jaan' na sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ni xini kuento xa'a' sakuu' ña ni xka'ndia jaan' ndii, ni yi'vi xava'a nia.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a te ni tianu' Jesús inga ne kuni kuvi

12 Te xiin' kua'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandaní ni sanda'a te ni tianu' Jesús jaan' ne yivi' ñuu jaan'. Te sakuu' ne ini xini Jesús ndii, nakayá te nakayá nia vi'e kandiká xa'a' ña nani' yi'e' Salomón. 13 Te tuku ne yivi' ndii, ndee iin nia ni kuni nduiin xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' e'. Ndisu ne ñuu jaan' ndii, ni ka'an va'a xava'a nia xa'a' ne jaan'. 14 Te ne ini xini xto'o e' ndii, so'o kuu' kua'a' ka ne yivi' nduiin' xiin' nia i'in kivi' kua'an, so'o tiaa ni so'o ña'a' ni. 15 Te ndee ne kuni kuvi ni tava' nia, te ni tandiee ña'a' nia ya'ya nuu' tun' xto xiin' nuu' yivi'. Sakan' te kii' xka'ndia Pedro ndii, tondia na tee' kunda'vi kuiti' ra sava ne jaan' te nda'a nia. 16 Te ndee ne ndiee' ñuu ña ñu'u' yatín ñuu Jerusalén ndii, kua'a' nia ni kixin xiin' ne kuni kuvi xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, te ni nda'a sakuu' ne jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni ñu'u te ni tianu' Jesús vi'e kaa

17 Sakan' te sutu ka'nu' xiin' sakuu' te ndiee' inga xiin' ra, te nduu' iin ti'vi te ndikún ña

sania'á tẹ saduceo ndii, nị xakuiñu va ra tẹ nị tịanụ' Jesús xa'a' ña ndikún ña'a' kua'a' ne yivi'.
 18 Sakan' na kuu' nị ka'an chuun' ra xiin' tẹ xiin' ra, tẹ nị xa'an tịin tẹ jaan' tẹ nị tịanụ' Jesús, tẹ nị ko'nị ña'a' ra vi'e kaa. 19 Ndisu iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí ndii, nị nunia' a yi'e vi'e kaa jaan' ñuu, tẹ nị tava' ña'a' a, tẹ nị ka'an a xiin' ra ndii:

20 —Kua'an ndo' nuu' ki'e yūkun' ka'nu', tẹ ka'an ndoso' ndo' nuu' ne yivi' xa'a' sakuu' tu'un yo'o', ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i —nị kachi a.

21 Sakan' na nị saxinu ra saa nii' nị xini so'o ra, tẹ nia'a va kuaxi kitú' kivi' jaan' ndii, nị ko'nị ra nuu' ki'e yūkun' ka'nu' jaan', tẹ nị xa'a' sania'á ra ne yivi'.

Tẹ nị ndekuie sutu ka'nu' xiin' tẹ ndiee' inga' xiin' ra, tẹ nị nakanā ra sakuu' tẹ kuu' nuu' xiin' ra xiin' sakuu' tẹ xixa kuu' nuu' nuu' ne Israel. Tẹ nị ka'an chuun' ra xiin' tẹ xiin' ra ña ku'un ra vi'e kaa naka ra tẹ nị tịanụ' Jesús jaan', tẹ kixin ndiakā ña'a' ra ikan'. 22 Ndisu kij' nị xaa ra vi'e kaa ndii, kōo' ka tẹ jaan' ñu'u' ikan'. Sakan' tẹ nị nandiko' ra, tẹ nị ka'an ra ndii:

23 —Kij' nị xaa ndu vi'e kaa ndii, ndasi kutu' a, tẹ ita' tẹ xito' yi'e'. Ndisu kij' nị nunia' ndu a ndii, kōo' ka ra ñu'u' —nị kachi ra.

24 Kij' nị xini so'o sutu ka'nu' jaan', xiin' tẹ xa'ndia chuun' nuu' tẹ xito' yūkun', xiin' sutu kuu' nuu' ña jaan' ndii, nị ndi'ni va ra, tẹ nị ndatu'un' ta'an' ra saa xka'ndia ña jaan' nuu' ku'un e'. 25 Ndisu sakan' tẹ nị xaa iin tẹ yivi', tẹ nị ka'an ra ndii:

—Koto ndo', te yivi', te ni taan' ndo' vi'e kaa ndii, nuu' ki'e yukun' ndiee' ra sania'á ra ne yivi' —ni kachi ra.

²⁶ Sakan' te ni xa'an te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' xiin' nda'a' xa'a' ra, te ni naka ña'a' ra xiin' ña maní', sakan' ña yi'vi ra kuun yuu' ña'a' ne yivi'. ²⁷ Te kii' ni xaa ra xiin' te jaan' ndii, ni saxka'ndiá ña'a' ra nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni ka'an sutu ka'nu' xiin' ra ndii:

²⁸ —Xa ni ka'an chuun' ndiee' va ndu xiin' ndo' ña ka'an ndoso' ka ndo' xiin' ña ndiee' te yivi' jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni chitu' vi' ñuu Jerusalén yo'o' ni xaa ndo' xiin' ña sania'á ndo' xa'a' te jaan', te satavi kuachi tu ndo' ndu'u xa'a' ña ni xi'i ra —ni kachi ra.

²⁹ Te ni nakujin Pedro xiin' inga te ni tianu' Jesús ndii:

—Kuni a ña xi'na ka Ndiosí kandixa' ndu te sakan' te yivi'. ³⁰ Te Jesús ndii, ni xa'ni' ña'a' ndo' kii' ni xikan' ndo' ña kaxaxko' ña'a' te yivi' nuu' jin krusin. Ndisu Ndiosí, ña ni xaka'nu' ne xii' yata' e' ndii, ni sanatiaku ña'a' a. ³¹ Te xiin' ndiee' Ndiosí ni tjin ka'nu' a Jesús jaan', te ni chindu'u' ña'a' a nda'a' kua'a' a, te nduu' ña jaan' ña kuu' nuu', te nduu' tu a ña sakakú yoo' nuu' kuachi e', te nama ne ta'an' e', ne Israel, nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te saa ña ña kuni Ndiosí, te koo ka'nu' ini a xa'a' ña. ³² Te ndu'u nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' ña ni ndo'o ña jaan', te ndiee' yu'u' tu Espíritu Santo, ña ni taxí Ndiosí naá nimá ne kandixa' ña'a', xa'a' ña jaan' —ni kachi Pedro.

³³ Te kii' ni xini so'o te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni nasaa' xava'a ra ndee ni kuni ra ka'ni'

ñā'a' ra. ³⁴ Sakan' te nī ndondichī iin te fariseo, te nani' Gamaliel, te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí. Te nī ka'an chuun' ra ñā tava' te yivi' te jaan' kī'e iin xa'a'. Te Gamaliel jaan' ndii, xito' ka'nu' va ñā'a' sakuu' ne ñūu jaan'. ³⁵ Te nī ka'an ra xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Te ta'an' i, te Israel, koto va ndo' ndee ñā saa ndo' xiin' te yivi' kaā'. ³⁶ Kuachi' ndii nī yoō iin te nī nani' Teudas xta'an', te nī ka'an ñā nduu' ra iin te ka'nu'. Te nī nduiin yatin' kumi' ciento te yivi' xiin' ra. Ndisu kii' nī xa'ni' ñā'a' te yivi' ndii, nī kiku sakuu' te ndikún ñā sania'á ra, te xa ikan' nī ndi'i ndoo ra. ³⁷ Te kii' nī ya'a ñā jaan', te nī nuta Judas, te nī kiee ñu'u' Galilea, kivi' ñā nakoso' ne yivi' xaa' te xa'ndia chuun'. Te kua'a' ne yivi' nī nduiin tu xiin' te jaan', te nī xa'ni' tu te yivi' te jaan', te nī kiku ndoo sakuu' ne nī nduiin xiin' ra, te xa ikan' nī ndi'i ndoo tu ne jaan'. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'án i xiin' ndo' vitin ndii, sātāña'a' ka ndo' te yivi' kaā', te na koo mii' ra sakan'. Sakan' ñā naa' ñā nī tuvi xini' te yivi' nduu' ñā sania'á ra uun naa' kuenta te yivi' tu nduu' ñā xaa' ra ndii, ndoñu'u' a. ³⁹ Ndisu naa' kuenta Ndiosí nduu' a ndii, küvi sandoñu'u' ndo' a, te xiin' Ndiosí kunta'an' tu ndo' naa' sakan' —nī kachi ra.

⁴⁰ Te nī natijn te xa'ndia chuun' jaan' ñā nī ka'an ra. Sakan' te nī kana ra te nī tianu' Jesús jaan', te nī suku' iin' ñā'a' te yivi', te nī ka'an chuun' tu ra xiin' te jaan' ñā kā'an ka ra xiin' ñā ndiee' Jesús, ikan' te nī sandoó ndiká ñā'a' ra.

⁴¹ Te nī tianu' Jesús jaan' ndii, va'a va kuni ra nī kiee ra nuu' te xa'ndia chuun' jaan' kua'an ra,

sakan' ña n̄i xata'an nuu' Ndiosí ña kundo' o na ra xa'a' a ña in̄i ra xini ra Jesús. ⁴² Te saa kivi' n̄i sania'á ra naa kuu' nuu' k̄i'e yukun' ka'nu', xiin' naa kuu' vi'e ne yivi' ne kuu' mii', sakan' ña n̄i nakoō ra ña ka'an ndoso' ra ña Jesús nduu' ña n̄i ti'vi' Ndiosí sakakú yoo'.

6

Nakaxin ne nduu' kuenta Jesús uxá ta'an te ch̄indiee' ta'an xiin' te n̄i t̄ianu' a

¹ Te kii' sakan' ndii, xa'a' a ña so' o kuu' kua'a' ka ne nduu' kuenta Jesús ndii, n̄i xa'a' ka'an kuachi ne judío, ne ka'an tu'un griego, xata' ne judío, ne ka'an tu'un hebreo, sakan' ña ne kuaan', ne nduu' kuenta ne griego jaan' ndii, n̄i nat̄iin xaluv̄i n̄ia ña xaxi' saa kivi' saa xata'an nat̄iin n̄ia, kachi n̄ia. ² Xa'a' a jaan' na n̄i nakaya te ux̄i uvi, te n̄i t̄ianu' Jesús, sakuu' ne nduu' tu kuenta a. Te n̄i ka'an ra xiin' n̄ia ndii:

—Vä'a yoo a ña nakoo' ndu ña sania'á ndu tu'un Ndiosí, te xaxa' ndu ña'a. ³ Ñani ta'an i, xa'a' a jaan' na nakaxin ndo' uxá ta'an te yivi' tein ndo'. Te jaan' ndii, kuní a ña nduu' ra iin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kuní tu a ña chitu' vi' nimá ra xiin' Espíritu Santo, xiin' ña xini tuní. Sakan' te sakuiso' chuun' ña'a' e' nuu' chuun jaan'. ⁴ Sakan' te nakoō ndu ña ka'an ndu xiin' Ndiosí n̄i ndee chuun nuu' a ña ka'an ndoso' ndu xa'a' Jesús —n̄i kachi ra.

⁵ Te n̄i nakuita kuento sakuu' ne yivi' jaan' xiin' ña n̄i ka'an te jaan', te n̄i nakaxin n̄ia Esteban, te jaan' ndii, iin te in̄i xava'a xini Jesús nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espíritu Santo.

Te n̄i nakax̄in̄ tu n̄ia Felipe, xiin' Prócoro, xiin' Nicanor, xiin' Timón, xiin' Parmena, xiin' iin̄ te n̄i k̄ieē ñuū Antioquía, te nani' Nicolás. (Te jaan' ndii, xa n̄i kand̄ixa' ra Ndiosí, ña kand̄ixa' te judío.) ⁶ Sakan' te n̄i x̄ata n̄ia te ux̄a ta'an jaan' nuu' te n̄i t̄ianu' Jesús, te n̄i ka'an te jaan' xiin' Ndiosí xa'a' sakuu' te ux̄a ta'an jaan', ndi'i jaan' te n̄i tand̄ieē ra nda'a' ra x̄ini' te jaan' sakuiso' chuun' ña'a' ra.

⁷ Te tu'un xto'o e' Ndiosí ndii, so'o kiku' kua'a' ka a, te ne nduu' kuenta Jesús ndii, so'o nduu' kua'a' ya'a ka n̄ia ñuū Jerusalén jaan'. Te ndee sutu ndii, kua'a' ya'a tu te jaan' n̄i kand̄ixa' ña nd̄ixa xa'a' Jesús.

So'o n̄i xaa a kii' n̄i t̄iin̄ te yivi' Esteban

⁸ Te Esteban jaan' ndii, n̄i ch̄ind̄iee' kua'a' va ña'a' Ndiosí, sakan' ña n̄i tax̄i a nd̄iee' ra, te saa ra kua'a' ña nandan̄i ne yivi', xiin' chuun ka'nu' tein̄ n̄ia. ⁹ Sakan' te sava te nakayá iin̄ vi'e ña nani' te xika' ndiká, te n̄i k̄ieē ñuū Cirene, xiin' ñuū Alejandría, xiin' ñuū Cilicia, xiin' nuu' ñu'u' Asia ndii, n̄i xa'a' kani' ta'an' kuento ra xiin' Esteban jaan'. ¹⁰ Ndisu n̄i kund̄iee' ra kani' ta'an' ra kuento xiin' Esteban jaan', sakan' ña te jaan' ndii, xiin' ña xini tuni ña taxi' Espiritu Santo ka'án ra. ¹¹ Sakan' na n̄i tax̄i te jaan' xu'un' nda'a' ndia'vi' te yivi', te ka'an ra ña n̄i x̄ini so'o ra kan̄ia'a Esteban jaan' xa'a' Moisés xiin' xa'a' Ndiosí. ¹² Te xiin' ña jaan' n̄i sanasaá' te jaan' te ñuū jaan'. Te n̄i sanasaá' tu ra te x̄ixa nuu' ñuū, xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Xa'a' a jaan' na n̄i t̄iin̄ te yivi' Esteban, te n̄i xa'an nd̄iaka ña'a' ra mii' nakayá te x̄ixa kuu' nuu' jaan'. ¹³ Te

n̄i k̄ana r̄a t̄e ka'an t̄un vix̄i jaan', t̄e n̄i ka'an t̄e jaan' ndii:

—Te yiv̄i' yo'o' ndii, x̄ikuiin r̄a ñ̄a k̄anja'a r̄a xa'a' yukun' su'un yo'o', t̄e k̄anja'a t̄u r̄a xa'a' tu'un ndei' Ndiosí. ¹⁴ N̄i x̄inj̄i so'o ndu ka'an r̄a ñ̄a Jesús, t̄e n̄i k̄iee ñ̄uu Nazaret ndii, s̄andoñu'u' r̄a yukun' yo'o', t̄e nama t̄u r̄a ñ̄a xi xaá e', ñ̄a n̄i sayaa' Moisés nda'a' e' —n̄i kach̄i r̄a.

¹⁵ Te sakuu' t̄e kuu' nuu', t̄e ndiee' jaan' ndii, n̄i x̄inj̄i r̄a ñ̄a nuu' Esteban ndii, ndee naa kaa' nuu' iin ángele kaa' a.

7

S̄o'o n̄i n̄aka'an Esteban xa'a' r̄a nuu' t̄e kuu' nuu'

¹ Te n̄i ndatu'un' sutu ka'nu' Esteban ndii:

—¿Ñáa ñ̄a ndixa nduu' ñ̄a ka'an t̄e yiv̄i' kaa' xa'a' un'? —n̄i kach̄i r̄a.

² Te n̄i nakuijn Esteban ndii:

—Te yiv̄i', ñ̄anj̄i i, xiin' ndo'ó, t̄e x̄ixa nuu' ñ̄uu ndii, kunj̄i so'o ndo' ñ̄a ka'an i xiin' ndo'. Ndiosí, ñ̄a ka'nu' koo' chukuu' ndii, n̄i tuv̄i a nuu' t̄e x̄ij̄i yata' e' Abraham k̄ij̄i ndu'u' k̄a r̄a ñ̄u'u' Mesopotamia, ñ̄a kuní k̄a kundu'u' r̄a ñ̄uu Harán. ³ Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii: “Kuan ket̄a ñ̄uu un' tejn̄e ne iin kuu' xiin' un', t̄e ku'un kundu'u' un' nuu' ñ̄u'u' ñ̄a nia'a i yo'ó”, n̄i kach̄i a.

⁴ 'Sakan' t̄e n̄i ket̄a r̄a nuu' ñ̄u'u' ne Caldeo t̄e kua'an kundu'u' r̄a ñ̄uu Harán jaan'. N̄i ya'a ñ̄a n̄i xi'i yuva' r̄a, t̄e n̄i sayaa' ñ̄a'a' Ndiosí ñ̄uu mii' ndiee' ndo' yo'o' vit̄in. ⁵ Ndisu n̄i tax̄i Ndiosí ndee tikun' ñ̄u'u' jaan' kundu ñ̄a'a r̄a. Te ndii n̄i tax̄i

a kuento a ña tax̄i ña'a' a nda'a' ra xiin' nda'a' si'e ra xiin' nda'a' s̄iani' xika' ra, tee' ndee k̄o' si'e ra kij' sakan'. ⁶ Ni ka'an Ndiosí xiin' ra ña kunduu ne s̄iani' xika' ra ne ndiva'a, te kundiee n̄ia nuu' ñu'u' tuku ne yivi'. Te kunduu tu n̄ia ne v̄iku'un kaka nuu' nuu' ne yivi' ikan'. Te m̄ii' kuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' jaan' xiin' n̄ia nii' kumi' ciento kuiya. ⁷ Te ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Ndisu m̄ii' yu'u katun' ne ñuu jaan', ne v̄iko ni'i' ne kunduu s̄iani' xika' un' jaan'. Nd̄i' xka'ndia ña jaan', te kiee n̄ia ñuu jaan', te saka'nu' n̄ia yu'u yo'o'", ni kachi a.

⁸ 'Te ni tax̄i tu Ndiosí chuun nuu' Abraham ña kua'a tuni jin' sakuu' te s̄iani' xika' ra jaan', ña nia'á ña ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' ra. Sakan' na kuii' kij' ni tuv̄i si'e ra Isaac ndii, ni xa'a ra tuni jin' te jaan' kij' ni xka'ndia un̄ia kivi' ña ni tuv̄i ra. Te sakan' tu ni xa'a Isaac jaan' xiin' si'e ra Jacob. Te sakan' tu ni xa'a Jacob jaan' xiin' si'e ra, te ux̄i uv̄i, te xii' yata' yoo', te Israel.

⁹ 'Te xa'a' a ña ndasi' nuu' te xii' yata' e' jaan' ndii, ni xiko' ra ñani m̄ii' ra, te ni nani' José, te ku'un te jaan' kunaa ra sachuun' ra nuu' te ñuu Egipto. Ndisu Ndiosí ndii, ni yoo a xiin' José jaan', ¹⁰ te ni sakakú ña'a' a nuu' sakuu' ña ni ndo'o ra. Te ni tax̄i a ña xini tuni ra nuu' Faraón, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Egipto jaan', te va'a tu kuni ra xini ra José. Te ni sakuiso' chuun' ña'a' Faraón nuu' sakuu' ne ñuu Egipto xiin' nuu' sakuu' ña nduu' kuenta ra.

¹¹ 'Te ni yoo va soko kanii' ñu'u' Egipto xiin' kanii' ñu'u' Canaán kij' sakan'. Sakan' na ni ndo'o xava'a ne ñuu jaan'. Te ni kuv̄i ki'in ne

xii' yata' e' ña xaxi'. ¹² Te kij' ni xini Jacob jaan' kuento ña yoo ndikin' trigo ñuu Egipto ndii, ni ti'vi' ra si'e ra, te xii' yata' e', ichi' ña nuu' ñuu jaan'. ¹³ Te kij' ni ti'vi' ña'a' ra ichi' ña uvi ndii, ni satuvi xiin' mji' José nuu' ñani ra. Sakan' te ni kundani Faraón jaan' yoo nduu' ne jin kuu' xiin' José jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni nakana José Jacob yuva' ra xiin' sakuu' ne jin kuu' xiin' ra ña ku'un kundiee ña ikan'. Te ña sakuu' ña ndii, unj xiko xa'un ni kuu ña. ¹⁵ Sakan' te ni nakaa' Jacob jaan' ñu'u' Egipto ni ndu'u' ra, te ikan' ni xi'i ra, te ikan' ni xi'i tu te xii' yata' e'. ¹⁶ Te iki' Jacob jaan' xiin' iki' José ndii, ñuu Siquem ni xa'an nataan' ra a yavi ndii mii' ni sata' Abraham nuu' si'e te nani' Hamor ñuu Siquem jaan'.

¹⁷ 'Te kij' xa kuyatin' kivi' ña saxinu Ndiosí kuento a ña ni taxí a nuu' Abraham jaan' ndii, ni kuu kua'a' va ne xii' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto jaan'. ¹⁸ Te kij' sakan' ndii, ni na'in chuun' jin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te xaa' nuu' ñu'u' Egipto. Te te jaan' ndii, xini ra xa'a' ña va'a ña ni xaa José jaan' xa'a' ne ñuu ra. ¹⁹ Te jaan' ndii, ni xini xa'an' ra ne xii' yata' e' jaan' te mii' ni kuu ra xiin' ña. Te ni tijn u'vi tu ra ne jaan' ña nakoo ña te kualí si'e ña, te sakan' tuví, te kuvi ra.

²⁰ 'Te kivi' jaan' ni kaku tu Moisés. Te ni xini Ndiosí ña jin te kuañu'u luí va kaa' ni nduu' ra. Te ni xito ña'a' yuva' si'i' ra nii' unj ta'an yoo'. ²¹ Te kij' ni nakoo ña'a' ña ndii, ni na'in ña'a' ña' si'e Faraón jaan', te ni sakua'nu' ña'a' a' ndee naa si'e mii' a'. ²² Te ni sakuaan Moisés jaan' sakuu' ña xini tuní ne Egipto, xa'a' a jaan' na te koo'

chukuu' va xiin' kuento ni nduu ra, te sakan' tu xiin' chuun ña xaa' ra.

23 'Kij' ni xinu ra uvi xiko kuiya ndii, ni saka'an a nimá ra ku'un ndi'e' ra mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' ra, ne Israel. 24 Te kij' ni xini ra satuxu'vi iin te Egipto jaan' iin te iin kuu' xiin' ra ndii, ni naka'an ra xa'a' te jaan', te ni sandutu' ra kuenta xa'a' te jaan' ni xa'ni' ra te Egipto jaan'. 25 Te ni xanini Moisés ña kundani ne ta'an' ra jaan' ña ni ti'vi' ña'a' Ndiosí, te sakakú a ne jaan' nda'a' te Egipto jaan' saa ra. Ndisu ni kundani ña ña jaan'. 26 Te tuku kivi' ndii, ni xini Moisés kunta'an' uvi ta'an te ta'an' ra jaan'. Te ni xika ra sanakoó ra te jaan' ña mani' ka'an ra ndii: "Te yivi', ndo'ó ndii, iin ndaa' ichi' nduu' ndo', te vä'a satuxu'vi ta'an' ndo'", ni kachi ra. 27 Sakan' te ni chinda'a' te satuxu'vi tuku te ta'an' ra jaan' Moisés ka'an ra ndii: "¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu tu un' te xa'ndia kuachi nuu' ndu? 28 ¿Te'e' kuni ka'ni' un' yu'u ndee naa ni xa'ni' un' te Egipto iku ni?", ni kachi ra. 29 Te kij' ni xini so'o Moisés ña jaan' ndii, ni xinu ra kua'an kundu'u' ra nuu' ñu'u' ña nani' Madián ndee naa te tuku'. Te ikan' ni yoo uvi ta'an si'e ra.

30 'Te kij' ni xka'ndia uvi xiko kuiya ndii, ni tuvi iin ángele nuu' ra tein iñu', ña natin, iin xaan' mii' ichi kaa' yatın iku' ña nani' Sinaí. 31 Sakan' te ni nandanı va Moisés kij' ni xini ra ña xixi iñu' jaan', te kij' ni kuyatın ka ra te kuni va'a ra ña jaan' ndii, ni xini so'o ra tachı' xto'o e' Ndiosí ka'an a xiin' ra ndii: 32 "Yu'u nduu' Ndiosí, ña ni xaka'nu' te xii' yata' un'. Yu'u nduu' Ndiosí

Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob", ni kachi a. Te Moisés ndii, kisi' vi' ña'a' a ña yi'vi ra, te ni kundieni ra koto ra mii' ni kixin tachi' yu'u' jaan'. ³³ Te ni ka'an xto'o e' xiin' ra ndii: "Tava' un' ndixan' xa'a' un', sakan' ña ñu'u' mii' iin' un' ñaa' ndii, ñu'u' su'un nduu' a. ³⁴ Xa ni xini i saa sando'o' u'vi ne Egipto, ne ta'an' un', ne nduu' kuenta i. Te xa ni xini so'o tu i ña tana' ña. Xa'a' a jaan' na ni nuu i te sakakú ña'a' i. Te vitin ndii, ña'a' yo'o', te ti'vi' i yo'ó ñu'u' Egipto jaan'", ni kachi a xiin' ra.

³⁵ Te xa Moisés jaan' nduu' te ni saxioo ne ta'an' e' jaan' kii' ni ka'an ña ndii: "¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu tu un' te ka'ndia kuachi nuu' ndu?", ni kachi ña. Sava ni te jaan' nduu' te ni tianu' Ndiosí, te kunduu ra te xa'ndia chuun' nuu' ña, te kunduu tu ra te sakakú ña'a' nda'a' ne Egipto jaan'. Te xiin' ña ndiee' ángele, ña ni tuví tein iñu' ña ndatin jaan', ni saxinu' ra chuun' jaan'. ³⁶ Te Moisés jaan' tu nduu' te ni tava' ne xii' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto. Te kii' tava' ña'a' ra ndii, ni xaa ra ña nandaní ne yivi', te ni xaa tu ra chuun' ka'nu'. Te ni xaa tu ra a kii' ni xka'ndia ña miní ña nani' miní kua'a. Te ni xaa tu ra ña jaan' nii' uvi xiko kuiya kii' ni xika ña mii' ichi kaa'. ³⁷ Te Moisés jaan' tu nduu' te ni ka'an xiin' ne ta'an' e', ne Israel ndii: "Mii' Ndiosí saa sakan', te ketá iin te ka'án tiakú tu'un a ndee naa yu'u tein ne ta'an' ndo'. Kuní so'o ndo' ña ka'an te jaan'", ni kachi ra. ³⁸ Te kii' ni yoo ne ta'an' e', ne Israel, mii' ichi kaa' ndii, Moisés jaan' nduu' tu te ni xikui'ni xa'a' ña nuu'

ángele, ña n̄i ka'an a xiin' ra iku' ña nani' Sinaí. Te te jaan' n̄i nduu' tu te n̄i nat̄iin tu'un ña taxi' kivi' ñuu e', te saya'á ra a nuu' yoo'.

³⁹ 'Ndisu ne ta'an' e' jaan' ndii, n̄i kuni n̄ia taxi so'o n̄ia ña n̄i ka'an ra. Süu' jaan' ndii n̄i saxioo ña'a' n̄ia. Te n̄i ka'an va nimá n̄ia nandiko' n̄ia ñuu Egipto. ⁴⁰ Te n̄i ka'an n̄ia xiin' Aarón ndii: "Va'a ka kasa'a un' ndiosí, ña ki'in ichi' nuu' e' te koto a yoo'. Sakan' ña xiní e' yoo nduu' a n̄i ndo'o Moisés, te n̄i tava' yoo' nuu' ñu'u' Egipto", n̄i kachi n̄ia. ⁴¹ Sakan' te n̄i xa'a n̄ia iin ña kaa' ndee naa sindiki' lulu, te n̄i nasoko' n̄ia kiti' nuu' a. Sakan' te n̄i xa'a n̄ia iin viko' xa'a' ña n̄i xa'a xiin' nda'a' n̄ia jaan'. ⁴² Xa'a' a jaan' na n̄i nakoo ña'a' Ndiosí xata' a te saka'nu' n̄ia tiuun' ndiee' ndivi', naa yoso' ña n̄i ke'i te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

Ne vi'e Israel,

süu' nuu' yu'u n̄i nasoko' ndo' kiti' sana ndo',
te n̄i ndee süu' nuu' yu'u tu n̄i taxi ndo' tumaní
nii' uv̄i xiko' kuiya

kij' n̄i xika ndo' mii' ichi kaa'.

⁴³ Süu' jaan' ndii n̄i ndiso ndo' vi'e toto xa'a' ndiosí saka, ña nani' Moloc,
xiin' xa'a' ndiosí saka, ña nduu' tiuun', ña nani' Refán,

ña n̄i xa'a' ndo', te saka'nu' ndo' a.

Xa'a' a jaan' na katia xika' i ndo'ó ndee ndoso'
ka nuu' ñuu Babilonia.

Sakan' yoso' a.

⁴⁴ Te ne xij' yata' e' jaan' ndii, n̄i kumi' n̄ia iin vi'e toto mii' nia'á Ndiosí ña yoo a xiin' n̄ia. Te n̄i xa'a Moisés vi'e jaan' saa nii' n̄i xini ra kij' n̄i sania'á ña'a' Ndiosí nuu' ra. ⁴⁵ Te ne xij' yata' e'

ndii, n̄i naṭīin n̄ia vi'e toto jaan' nda'a' ne yata' n̄ia, te n̄i ko'ni n̄ia xiin' a ñu'u' ne tuku' kii' n̄i nduu Josué te xa'ndia chuun' nuu' n̄ia. Kii' n̄i ko'ni n̄ia nuu' ñu'u' jaan' ndii, n̄i ṭava' Ndiosí ne n̄i ndiee ikan' nuu' ne xii' yata' e' jaan'. Te ikan' n̄i ita vi'e toto jaan' ndee kii' n̄i xika David. ⁴⁶ Te David jaan' ndii, va'a kuni Ndiosí xini ña'a' a, te n̄i xikan ra ña ndei' nuu' a, te kasa'a ra iin vi'e mii' kundu'u' Ndiosí, mii' saka'nu' ña'a' te xii' yata' e' Jacob. ⁴⁷ Ndisu si'e ra Salomón n̄i nduu te n̄i xa'a vi'e jaan'.

⁴⁸ 'Ndee saa ka n̄i ndii, ndü'u' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', vi'e ña xa'a te yivi', naa n̄i saka'an a te n̄i ka'an tiakú tu'un a ndii:

⁴⁹ Ndivi' nduu' tej chie ka'nu' mii' ndu'u' i xa'ndia chuun' i.

Te nuu' ñu'u' iin yivi' nduu' mii' ita' xa'a' i.

¿Ndee nuu' vi'e kuv̄i kasa'a ndo'ó kundu'u' yu'u'?, kachi xto'o e'.

Uun ndee xaan' mii' nandiee' i kuv̄i kasa'a ndo'.

⁵⁰ ¿Ñáá süu' yu'u n̄i xa'a sakuu' ña yoo?

N̄i kachi a —n̄i kachi Esteban.

⁵¹ Te n̄i ka'an ka ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ne küu' kaxi' nduu' ndo', te xii va tu nimá ndo'. Te ndee naa ne so'o' nduu' ndo'. Sakan' ña ndee iin ichi' säxinú ndo' ña kuní Espíritu Santo ndee naa n̄i xa'a ne xii' yata' ndo'. ⁵² Ne jaan' nduu' ne mii' n̄i kuv̄i xiin' sakuu' te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te suvi tu n̄ia nduu' ne n̄i xa'ni' te jaan' kii' n̄i ka'an ra xa'a' ña kixin ña xachuun' ndaku. Te vitin ndii, ndo'ó n̄i sanakua'a ña jaan' nda'a' te yivi', te suvi tu ndo' n̄i xa'ni' ña'a'. ⁵³ Ndo'ó ndii, tee' ndee nda'a'

ángele nĭ natĭin ndo' tu'un ndei' Ndiosí ndii, nĭ saxinú ndo' a —nĭ kachi ra.

So'ŋ nĭ xaŋ a kii' nĭ xa'ni' te yivi' Esteban

⁵⁴ Te kii' nĭ xinĭ so'ŋ ra ña nĭ ka'an Esteban jaan' ndii, nĭ nasaa' va nimá ra nĭ xinĭ ña'a' ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra. ⁵⁵ Ndisu chitu' nimá Esteban jaan' naá Espíritu Santo, te nĭ xito ndiaa ra ndivi'. Te nĭ xinĭ ra ña ndatun' koo' chukuu' Ndiosí, te nĭ xinĭ tu ra iin' ndichi Jesús nda'a' kua'a Ndiosí. ⁵⁶ Te nĭ ka'an ra ndii:

—Koto ndo', xito' i ña nunia' ndivi'. Te iin' ndichi ña nduu' tu te yivi' nda'a' kua'a Ndiosí —nĭ kachi ra.

⁵⁷ Ikan' te nĭ ndasi te ndiee' jaan' so'ŋ ra kuaa' ti'e' ra, te nĭ kondia inga' ra Esteban jaan', ⁵⁸ te nĭ xta'ni' ña'a' ra ndee nuu' ñuu, te nĭ xa'a' kuun' yuu' ña'a' ra. Te te yivi', te nĭ tiin kuachi ña'a' ndii, nĭ tandiee ra toto ra xa'a' iin te sava, te nani' Saulo, te koto te jaan' a. ⁵⁹ Te nĭ ka'an Esteban jaan' xiin' Ndiosí kii' kuun' yuu' ña'a' te yivi' ndii:

—Xto'o i Jesús, natĭin un' nimá i —nĭ kachi ra.

⁶⁰ Te nĭ xikuiin xiti' ra, te nĭ ka'an ti'e' ra ndii:

—Xto'o i, natava' un' kuenta xa'a' kuachi ña xaa' ra xiin' i yo'o' —nĭ kachi ra.

Ndi'i nĭ ka'an ra ña jaan', te nĭ xi'i ra.

8

So'ŋ nĭ xaŋ a kii' nĭ xa'a' sando'o' Saulo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Te Saulo jaan' ndii, nĭ nakuita kuento ra xiin' te nĭ xa'ni' Esteban jaan'. Kii' ndi'i nĭ xi'i te jaan' ndii, kivi' jaan' nĭ xa'a' ndikún u'vi va ne

yivi' ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalén. Ndee te ni tianu' Jesús tjo' ni ndoo ñuu jaan', ndisu sakuu' inga ña ndii, ni xinu ndoo ña. Sava ña kua'an inga ñuu nuu' ñu'u' Judea, te sava tuku ña kua'an nuu' ñu'u' Samaria. ² Te sava te yivi', te xaa' ña kuni Ndiosí ndii, ni nataan' ra ñu'u' nde'i Esteban jaan', te ni xaku va ra xa'a' te jaan'. ³ Te Saulo jaan' ndii, ni xa'a' sando'o' va ra ne nduu' kuenta Jesús, ki'vi ra vi'e ña te tiin' ndjee' ra tiaa ni xiin' ña'a' ni, te kañuu' ña'a' ra kua'an taan' ña'a' ra vi'e ka.

Sō'ō ni xaa a ki' ni ka'an Felipe xa'a' Jesús ñuu Samaria

⁴ Ndisu ne ni xinu ñuu Jerusalén jaan' ndii, ka'an ndoso' ña tu'un va'a xa'a' Jesús mii' ka kua'an ña. ⁵ Te Felipe ndii, ni naka'a' ra ñuu Samaria. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne ndiee' ñuu jaan' xa'a' Cristo, ña ni t'vi' Ndiosí sakakú yoo'. ⁶ Te kua'a' ne yivi' nakayá ñuu jaan', te ni xini sō'ō ña xiin' iin kanii' nimá ña ña ni ka'an ra xa'a' a ña ni xini ña चुउन ka'nu' ña xaa' ra. ⁷ Kuachi ndii kua'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, nde'í ña, te kiee' a nimá ña. Te ni nda'a tu ne küvi kaka xiin' ne kui'e xa'a'. ⁸ Xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni ne ndiee' ñuu jaan'.

⁹ Te ni yoo iin te yivi', te nani' Simón, ñuu jaan'. Te jaan' ndii, xa yata' va xaa' ra ña tu'va, te ni nandanj va ne ñuu Samaria jaan' ni xaa' ra, sakan' ña ka'an ñuñu' ra ña iin te koo' chukuu' va nduu' ra. ¹⁰ Te sakuu' ne yivi' ni xini sō'ō kaxi' va ña ni ka'an te jaan', ndee ne nda'vi sō'ō, te ndee ne ka'nu', te ka'an ña ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, ña ndiee' koo' chukuu' Ndiosí nduu' ra —kachi ña.

¹¹ Ni kandixa' ña ña ka'án ra, sakan' ña xa yata' va xini xa'an' ña'a' ra xiin' ña tu'va jaan'.

¹² Ndisu kij' ni kandixa' ña tu'un va'a ña ka'án ndoso' Felipe xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e', xiin' xa'a' Jesucristo ndii, ni chichí ña kuenta a, tiaa ni, ña'a' ni. ¹³ Te ni kandixa' tu mii' Simón jaan' ña ni ka'an Felipe jaan', te ni chichí ra kuenta Jesús. Sakan' te ni xa'a' ndikún ra Felipe jaan' mii' ka kua'an ra. Te nandaní va ra xa'a' ña xini ra chuun ka'nu' xiin' ña nandaní ña ni xaa Felipe jaan'.

¹⁴ Te kij' ni xini te ni tianu' Jesús, te ndiee' ñuu Jerusalén, kuento ña ni natijn ne Samaria tu'un Ndiosí ndii, ni ti'vi' ra Pedro xiin' Juan ikan'.

¹⁵ Te kij' ni xaa te jaan' ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' ne jaan' te natijn ña Espiritu Santo. ¹⁶ Kuachi ndii tia'an natijn ndee iin ne jaan' Espiritu Santo jaan', sakan' ña ni chichí ña kuenta xto'o e Jesús kuiti'. ¹⁷ Sakan' te ni tondia nda'a' ra ne jaan', te ni natijn ña Espiritu Santo jaan'.

¹⁸ Te kij' ni xini Simón jaan' ña ni natijn ne yivi' Espiritu Santo kij' ni tondia nda'a' ña'a' te ni tianu' Jesús ndii, ni ka'an ra taxí ra xu'un' nda'a' te jaan' ¹⁹ ka'án ra ndii:

—Xiko' na ndo' ña ndiee' ñaa' ki'in yu'u, te yoo ka tondia nda'a' i ndii, natijn ña Espiritu Santo —ni kachi ra.

²⁰ Ndisu ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Kua'an te ndoñu'u' inga' un' xiin' xu'un' un' ñaa'. Kuachi ndii tuu un' ña kuvi sata' un' xiin'

xu'un' un' ña xamaní' Ndiosí ne yivi'. ²¹ Kōo' xachi' kuenta ña xamaní' Ndiosí jaan' kumi' yo'ó, sakan' ña süu' te ndaku nimá nuu' Ndiosí nduu' un'. ²² Xa'a' a jaan' na nama un' nimá un' xa'a' ña jaan'. Te ka'an nda'vi un' xiin' xto'o e' Ndiosí, tee' koq ka'nu' na iní a xa'a' ña ña'a, ña ni xanini un' jaan'. ²³ Kuachi' ndii xini i ña chitu' vi' nimá un' xiin' ña ndasi nuu' un', te tiin kutu' va nimá un' xaa' ña ña'a —ni kachi' Pedro xiin' ra.

²⁴ Sakan' te ni ka'an Simón ndii:

—Saa ndo'ó ña va'a, te ka'an nda'vi ndo' xiin' xto'o e' xa'a' i, te kundo'o i ña ni ka'an un' jaan' —ni kachi' ra.

²⁵ Kii' ndii ni ndiee yu'u' uní saa' te jaan' xa'a' Jesús, te sanía'á tu ra tu'un va'a ndii, ni nandiko' ra ñuu Jerusalén. Te kii' kua'an ra ichi' ndii, ka'an ndoso' ra tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' kua'a' ne yivi', ne ndiee' nda'a' ñuu Samaria.

Sō'o ni xaa a xiin' iin te Etiopía kii' ni sanía'á ña'a' Felipe xa'a' Jesús

²⁶ Te ni ka'an iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e', xiin' Felipe ndii:

—Sakoo' tu'va xiin' mii' un', te ki'in un' ichi', ña kiee' ñuu Jerusalén, te xka'ndiá a mii' ichi' kaa', ña nakaa' ñuu Gasa —ni kachi' a xiin' ra.

²⁷ Te ni ki'in ra ichi' kua'an ra. Sakan' te ni nata'an' ra xiin' iin te ñuu Etiopía. Te jaan' ndii, te ña'ma nduu' ra, te nduu' tu ra te ndiso' chuun' vie xa'a' xu'un' ña'a', ña' xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñuu Etiopía, ña' nani' Candace. Te jaan' ndii, xa ni nandiko' ra ni xa'an ra ñuu Jerusalén te saka'nu' ra Ndiosí. ²⁸ Te kii' kua'an

nu'u rā ñuu rā ndii, t̄ix̄in carreta tun' kañuu' kuei naá rā kua'an rā, tē ka'vi' rā tutu, ñā n̄i ke'i Isaiás, tē n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí.

²⁹ Tē n̄i ka'an Espiritu Ndiosí xiin' Felipe ndii:

—Kua'an, tē kuyat̄in un' mii' kua'an carreta kaa' —n̄i kachi a.

³⁰ Sakan' na kuii' n̄i ndava rā, tē n̄i xaa rā mii' kua'an tē jaan'. Tē n̄i x̄in̄i so'o rā ka'vi' tē jaan' tutu ñā n̄i ke'i Isaiás jaan'. Tē n̄i ka'an Felipe jaan' xiin' rā ndii:

—¿Ñáá kundani un' ndee ñā kuni kachi ñā ka'vi' un' ñaa'? —n̄i kachi rā.

³¹ Tē n̄i nakujin rā ndii:

—¿Saa kuv̄i kundani i ndee ñā kuni kachi a naa' kōo' ne sanakuachi' a nuu' i? —n̄i kachi rā.

Sakan' tē n̄i ka'an nda'vi rā xiin' Felipe ñā kaa tē jaan', tē kundu'u' rā xiin' rā t̄ix̄in carreta jaan'.

³² Tē tutu Ndiosí mii' yoso' ñā ka'vi' rā kua'an rā jaan' ndii, so'o ka'an a:

N̄i ndiaka ñā'a' tē yivi' tē ka'ni' ñā'a' rā

ndee naa xaa' rā xiin' mbee kij' xa'ni' rā ri'.

Tē ndee naa xaa' mbee taxin' iin' ri' kij' xa'ndia tē yivi' ixi' ri' ndii,

sakan' n̄i xaa tu tē jaan', kōo' a n̄i ka'an xachi' rā.

³³ Tē kij' n̄i saka'an' tē yivi' nuu' tē jaan' ndii,

kōo' ndee iin tē n̄i xaa ñā ndaku xa'a' rā.

Xa'a' a jaan' na ndee iin ne yivi' kuv̄i kuni siani' xika' rā,

sakan' ñā n̄i kendoso' tē yivi' kivi' ñuu rā,

tē n̄i xt̄a'ni' ñā'a' rā nuu' ñu'u' iin yivi'.

Sakan' yoso' a mii' ka'vi' rā jaan'. ³⁴ Sakan' tē n̄i ka'an tē jaan' xiin' Felipe ndii:

—Saa un' ña va'a te ka'an un' xiin' i. ¿Yoo xa'a' ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí jaan' ña yo'o? ¿Ñáá ni ke'i ra a xa'a' mii' ra, uun ni ke'i ra a xa'a' inga te yivi'? —ni kachi ra.

³⁵ Te ni xa'a' ka'an Felipe tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ra xiin' ña yoso' jaan'. ³⁶ Te ichi' ñu'u' ra kua'an ra, te ni xaa ra iin xaan' mii' yoo tikui, te ni ka'an te jaan' xiin' Felipe ndii:

—Koto un', yoo tikui yo'o'. ¿Ñáá küvi sakuchi' un' yu'u yo'o' kuenta Jesús vitin? —ni kachi ra xiin' Felipe.

³⁷ Te ni ka'an Felipe xiin' ra ndii:

—Naa' ini un' xini un' Jesús xiin' iin kanii' nimá un' ndii, va'a küvi —ni kachi ra.

Te ni ka'an te Etiopía jaan' ndii:

—Ini i ña si'e Ndiosí nduu' Jesucristo —ni kachi ra.

³⁸ Ikan' te ni ka'an chuun' ra ña vikuiin carreta jaan'. Te ni nuu uvi saa' ra tikui jaan'. Te ni sakuchi' ña'a' Felipe kuenta Jesús. ³⁹ Te kij' ni kije ra tikui ndii, ni xini ka ra Felipe jaan', sakan' ña yachi va ni naka ña'a' Espíritu xto'o e'. Sakan' te ni keta ra kua'an ra kuatia' nimá ra. ⁴⁰ Te Felipe ndii, ni xaa ra ñuu Asoto. Te saa ñuu mii' xka'ndiá ra kua'an ra ndii, ka'an ra tu'un va'a ndee ni xaa ra ñuu Cesarea.

9

*So'o ni xaa a kij' ni nama Jesús nimá Saulo
(Hch. 22:6-16; 26:12-18)*

¹ Te Saulo jaan' kij' sakan' ndii, ndije' ka ka'an u'vi ra ña ka'ni' ra ne ndikún ichi' xto'o e' Jesús. Sakan' na kuii' ni xa'an ra nuu' sutu ka'nu', ² te

n̄i xikan̄ r̄a t̄utu ñ̄a tax̄i r̄a nda'a' te kumi' ñ̄a nd̄iee' v̄i'e m̄ii' nakayá ne judío ñ̄uu Damasco. Te naa' yoo ne ndikún̄ ichi' Jesús ñ̄uu jaan', tiaa uun ñ̄a'a' nduu' n̄ia ndii, xiin' t̄utu jaan' kuv̄i t̄iin ñ̄a'a' r̄a, te kund̄iak̄a ñ̄a'a' r̄a ñ̄uu Jerusalén.

³ Ndisu kij' kuyatin' r̄a ñ̄uu Damasco jaan' kua'an r̄a ndii, xaka'an e', te n̄i kieē iin̄ ñ̄u'u ndeē nd̄ivi', te n̄i x̄in̄undūu ñ̄a'a' a. ⁴ Te n̄i nduv̄a r̄a ñ̄u'u', te n̄i x̄in̄i so'o r̄a iin̄ tach̄i' yu'u' ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Saulo, Saulo. ¿Ndichun na sando'o' un' yu'u'? —n̄i kach̄i a.

⁵ Te n̄i ndatu'un' ñ̄a'a' r̄a ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e? —n̄i kach̄i r̄a.

Te n̄i ka'an tach̄i' yu'u' jaan' ndii:

—Yu'u' nduu' Jesús, ñ̄a sando'o' un'. Sando'o' xiin' m̄ii' m̄ji' un' ndeē naa xaa' iin̄ k̄iti' kij' kacha'ni' ri' kāa x̄in̄' nuu' kij' xaa' un' sakan' —n̄i kach̄i a.

⁶ Te kisi' v̄i' a Saulo ñ̄a yi'vi r̄a, te n̄i ka'an r̄a ndii:

—Tákui'e, ¿ndee ñ̄a kuní un' saa i'? —n̄i kach̄i r̄a.

Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Ndond̄ich̄i un', te ndi'v̄i un' ñ̄uu kāa', te ka'an iin̄ te yivi' xiin' un' ndeē ñ̄a kuní a saa un' —n̄i kach̄i a.

⁷ Te yivi', te kua'an xiin' Saulo jaan' ndii, n̄i x̄ikuit̄a i'in' ni'vi r̄a x̄ini so'o r̄a tach̄i' yu'u' jaan', ndisu n̄i x̄in̄i r̄a ndeē iin̄ te yivi'. ⁸ Te kij' n̄i ndond̄ich̄i Saulo jaan', te n̄i nun̄ia' r̄a nd̄uchi' nuu' r̄a ndii, n̄i kuv̄i kun̄i ka r̄a. Sakan' na kuii' n̄i t̄iin̄ te kua'an xiin' r̄a jaan' nda'a' r̄a ndiaka' ñ̄a'a' r̄a n̄i ko'ni r̄a ñ̄uu Damasco jaan'. ⁹ Te ikan'

n̄i ndu'u' r̄a un̄i ta'an kivi'. Te s̄akuu' kivi' jaan' ndii, n̄i kuv̄i koto'n̄i r̄a, n̄i xixi r̄a, te n̄i xi'i tu r̄a tikui.

¹⁰ Te ñuu Damasco jaan' n̄i ndu'u' jin te ndikún ichi' Jesús, te nani' Ananías. Te jaan' ndii, n̄i satuví xiin' mii' xto'o e' nuu' r̄a, te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—¡Ananías! —n̄i kachi a.

Te n̄i nakujin r̄a ndii:

—Yo'o' yoo j, tákui'e —n̄i kachi r̄a.

¹¹ Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Kua'an ki'i' ya'ya ña nani' Ya'ya Ndaku. Te ndatu'un' ne ndiee' vi'e Judas xa'a' jin te nani' Saulo, te n̄i kiee ñuu Tarso. Vitin ndii, xiin' Ndiosí ka'an r̄a. ¹² Te n̄i xini r̄a jin ña n̄i satuví j nuu' r̄a ña kuaxi jin te nani' Ananías vi'e mii' ndu'u' r̄a, te tondía nda'a' ña'a' r̄a, te natuvi tukuu nuu' r̄a —n̄i kachi Jesús xiin' Ananías.

¹³ Sakan' te n̄i nakujin Ananías jaan' ndii:

—Tákui'e, xini so'o j ndatu'un' kua'a' ne yivi' xa'a' te jaan' ña kua'a' va sando'o' r̄a ne nduu' kuenta un', ne ndiee' ñuu Jerusalén. ¹⁴ Te ndee yo'o' kumi' r̄a ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', te tjin r̄a s̄akuu' ndu'u, ne ka'an ña yo'ó nduu' xto'o ndu —n̄i kachi r̄a.

¹⁵ Ndisu n̄i ka'an ka xto'o e' xiin' r̄a ndii:

—Kua'an, sakan' ña n̄i nakaxin ña'a' j, te kaka nuu r̄a nuu' j, te ka'an ndoso' r̄a xa'a' j nuu' ne tuku' xiin' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' ne ta'an' un', ne Israel. ¹⁶ Sakan' ña nia'a ña'a' yu'u kua'a' nuu' tundo'o' ña kuní a kundo'o r̄a xa'a' j —n̄i kachi a.

17 Sakan' te n̄i ket̄a r̄a kua'an r̄a, te n̄i ndi'vi r̄a vi'e jaan'. Te n̄i tond̄iã nd̄a'a' r̄a Saulo jaan', te n̄i ka'an r̄a xiin' te jaan' ndii:

—Ñ̄an̄i i Saulo, xto'o e' Jesús, ñ̄a n̄i tuvi nuu' un' ichi' mii' n̄i kix̄in un', n̄i t̄i'vi' yu'u, te natuvi tukuu nuu' un', te kutu' nimá un' xiin' Espiritu Santo —n̄i kachi r̄a.

18 Xaka'an e', te n̄i koyo iin nuu' ñ̄a iin' ndee naa mach̄in nduchi' nuu' r̄a, te n̄i natuvi tukuu a. Te n̄i ndond̄ich̄i r̄a, te n̄i ch̄ich̄i r̄a kuenta Jesús.

19 Ikan' te n̄i xixi r̄a, te n̄i nakoo tukuu ndiee' r̄a.

Ka'an ndoso' Saulo xa'a' Jesús

Te ki'in' kivi' n̄i ndoo r̄a xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' r̄a, ne ndiee' ñ̄uu Damasco jaan'.

20 Numi' te n̄i xa'a' ka'an ndoso' r̄a xa'a' Jesús vi'e mii' nakayá ne judío ñ̄uu jaan' ka'an r̄a ñ̄a Jesús jaan' nduu' si'e Ndiosí. 21 Te sakuu' ne n̄i x̄inj̄i so'o ñ̄a n̄i ka'an r̄a ndii, n̄i n̄andani xava'a n̄iã ka'an n̄iã ndii:

—Te kaã' nduu' te n̄i s̄ando'o' x̄ij̄i va ne ndiee' ñ̄uu Jerusalén, ne ka'an ñ̄a ñ̄a jaan' nduu' xto'o n̄iã. Te n̄i xaã tu r̄a yo'o', te t̄iin r̄a ne ka'an sakan', te naka ñ̄a'a' r̄a, te sanakua'a ñ̄a'a' r̄a nd̄a'a' sutu kuu' nuu' —n̄i kachi n̄iã.

22 Ndisu Saulo jaan' ndii, so'o xandiee' ka r̄a i'in kivi' kua'an xiin' ñ̄a ka'an ndoso' r̄a jaan', te sasana' r̄a x̄ini' te judío, te ndiee' ñ̄uu Damasco jaan'. Te nia'á ñ̄a'a' r̄a xiin' ñ̄a jaan' ñ̄a Jesús nduu' Cristo, ñ̄a n̄i t̄ianu' Ndiosí sakakú yoo'.

So'o n̄i xaã a kii' n̄i x̄inu Saulo nuu' te judío

23 Te n̄i xka'ndiã kua'a' kivi', te n̄i ndatu'un' tuní te judío ñ̄a ka'n̄i' r̄a Saulo jaan'. 24 Ndisu

n̄i x̄inj̄i r̄a kuento xa'a' ñ̄a jaan'. Te nduvi' xiin' ni' ñ̄uu n̄i x̄ito te judío jaan' yi'e' ñ̄uu Damasco jaan', te ka'ni' ñ̄a'a' r̄a. ²⁵ Ndisu kij' n̄i kuñuu ndii, n̄i chinaá ñ̄a'a' te ndikún ichi' Jesús xiin' r̄a t̄ix̄in̄ iin̄ íka', te n̄i sanuu' ñ̄a'a' r̄a xiin' yo'o' iin̄ yavi ñ̄a iin' toko' nama ñ̄a ndasi i'nu ñ̄uu jaan'.

Xika' Saulo ñ̄uu Jerusalén

²⁶ Te kij' n̄i xaá Saulo ñ̄uu Jerusalén ndii, n̄i xika r̄a nduuj̄in̄ r̄a xiin' ne ndikún ichi' Jesús ndiee' ikan', ndisu n̄i yi'vi s̄akuu' ne jaan', sakan' ñ̄a n̄i kandixa' n̄ia ñ̄a te ndikún ichi' Jesús xn̄a'a' nduu' t̄u te jaan'. ²⁷ Ndisu Bernabé ndii, n̄i n̄aka ñ̄a'a' r̄a, te n̄i xaá r̄a xiin' r̄a nuu' te n̄i t̄ianu' Jesús. Te n̄i ka'an Bernabé jaan' xiin' te jaan' saa n̄i n̄ia'a' xiin' m̄ii' xto'o' e' Jesús nuu' Saulo jaan' ichi' m̄ii' kua'an r̄a, te n̄i ka'an t̄u r̄a ñ̄a n̄i ka'an a' xiin' te jaan'. Te n̄i ka'an t̄u r̄a saa n̄i ka'an ndoso' in̄i va Saulo jaan' xa'a' a' ñ̄uu Damasco.

²⁸ Sakan' na n̄i ndoo Saulo xiin' te jaan' ñ̄uu Jerusalén. Kua'an kuaxi r̄a xika' r̄a ñ̄uu jaan' ka'an ndoso' nditun̄i r̄a xa'a' xto'o' e' jaan'. ²⁹ Te n̄i ndatu'un' ndiee' r̄a xiin' te judío, te ka'an t̄u'un' griego, ndisu te jaan' ndii n̄i xika nduu r̄a ka'ni' ñ̄a'a' r̄a. ³⁰ Te kij' n̄i x̄inj̄i inga te ndikún ichi' Jesús ñ̄a jaan' ndii, n̄i n̄aka ñ̄a'a' r̄a te kua'an r̄a ñ̄uu Cesarea. Ikan' te n̄i t̄i'vi' ñ̄a'a' r̄a ñ̄uu r̄a Tarso.

³¹ Te ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' kanii' nuu' ñ̄u'u' Judea, xiin' Galilea, xiin' Samaria ndii, ndiee' man̄i' n̄ia. Te tiin' ka'nu' n̄ia xto'o' e' i'in̄ kivi' kua'an. Te so'o' kuu' kua'a' ka n̄ia, te taxi' t̄u Espíritu Santo ndiee' n̄ia.

So' o ni xaa a kii' ni nda'a iin te nani' Eneas

³² Unta' kii' xika' ndi'e' Pedro kua'a' ñuu mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni ñakaa' ra ñuu Lida, te kua'an ndi'e' tu ra mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ñuu jaan'. ³³ Te ikan' ni xini ra iin te kui'e xa'a' nani' Eneas, te xa kua'an unia kuiya kandu'u' te jaan' nuu' tun' xto xaa' kui'e jaan'. ³⁴ Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Eneas, Jesucristo na sanda'a yo'ó. Ndokoo un', te natuvi' un' tun' xto un' —ni kachi ra.

Te xaka'an e', te ni ndokoo te jaan'. ³⁵ Te sakuu' ne ndiee' ñuu Lida xiin' ne ndiee' iin ñu'u' mii' ndaa ña nani' Sarón ndii, ni xini ña ña ni nda'a te jaan', te ni nandu'u' ña kuenta xto'o e' Jesús.

So' o ni xaa a kii' ni natiaku iin ña' nani' Dorcas

³⁶ Te ñuu ña nani' Jope ni ndu'u' iin ña'a' ña' ndikún ichi' Jesús xiin' e' ña' nani' Tabita. Te xiin' tu'un griego nani' a' Dorcas. Te ña' jaan' ndii, ni xaa a' kua'a' xava'a' ña va'a xa'a' ne yivi'. Te ni chindiee' tu a' ne nda'vi kuu'. ³⁷ Kivi' jaan' ndii, ni kuni kuvj Dorcas jaan'. Te so'o' ndi'i' ndii, ni xi'i a'. Te kii' ndi'i' ni natia ña ñu'u' nde'i a' ndii, ni chikandu'u' ña a tixin vi'e ninu mii' sukun.

³⁸ Te yatín naá ñuu Lida mii' naá ñuu Jope jaan'. Xa'a' a ña xini ne ndikún ichi' Jesús ña ndu'u' Pedro ñuu Lida jaan', sakan' na kuii' ni ti'vi' ña uvi' ta'an te yivi', te ku'un ka'an nda'vi ra xiin' Pedro jaan'. Sakan' te ni xaa ra mii' ndu'u' Pedro jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Tákuie kua'a, saá un' ña va'a te ku'un ki'i' un' xiin' ndu ñuu mii' ndiee' ndu —ni kachi ra.

³⁹ Ikan' te n̄i ket̄a Pedro kua'an̄ ra xiin' te jaan'. Te kii' n̄i xāa ra ikan' ndii, n̄i nakā ña'a' n̄ia te kua'an̄ n̄ia t̄ix̄in̄ vi'e n̄inū mii' sukun̄ jaan'. Te n̄i kuyat̄in̄ sakuu' ne kuaan̄ nuu' ra xaku' naa xaku' n̄ia. Te n̄i sania'á n̄ia ki'in' nuu' toto, ña n̄i xa'a Dorcas jaan' kii' n̄i tiaku' a'.

⁴⁰ Sakan' te n̄i tava' Pedro sakuu' ne yivi' jaan' ki'e, te n̄i x̄ikuiin̄ xiti' ra, te n̄i ka'an̄ ra xiin' Ndiosí. Ikan' te n̄i nakotō ndoso' ra ñu'u' nde'i a' jaan', te n̄i ka'an̄ ra ndii:

—Tabita, ndokoo un' —n̄i kachi' ra.

Te n̄i nunia' a' nduchi' nuu' a', te kii' n̄i x̄ini a' Pedro ndii, n̄i ndokoo a', te n̄i x̄ikundu'u' a'.

⁴¹ Te n̄i t̄iin̄ Pedro jaan' nda'a' a', te n̄i x̄ikuiin̄ ndich̄i a'. Te n̄i kana' ra ne kuaan̄ jaan' xiin' sakuu' inga ne nduu' tu kuenta Jesús. Te n̄i nia'a ña'a' ra nuu' n̄ia ña xa n̄i nat̄iak̄u a'. ⁴² Te n̄i x̄ini sakuu' ne ndiee' ñuu' Jope kuento xa'a' ña jaan'. Te kua'a' ne jaan' n̄i in̄i xini xto'o e' Jesús. ⁴³ Te n̄i ndoo Pedro ki'in' kivi' ñuu' Jope jaan' xiin' iin̄ te ndasava'a iin' kiti', te nani' Simón.

10

Sq'o ni xaa a kii' n̄i x̄ini Cornelio iin̄ ángele

¹ N̄i ndu'u' iin̄ te n̄i nani' Cornelio ñuu' Cesarea. Te jaan' ndii, te kuu' ka'nu' nuu' iin̄ t̄i'vi' te xiin', te n̄i k̄iee ñu'u' Italia, nduu' ra. ² Te jaan' ndii, n̄i xaa ra ña kuní Ndiosí, te n̄i x̄ito ka'nu' ña'a' ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te n̄i ch̄ind̄iee' kua'a' ra ne nda'vi kuu' ñuu' jaan'. Te ka'an̄ chito va tu ra xiin' Ndiosí. ³ Iin̄ kivi' yatin' kaa un̄i xakuaa' ndii, n̄i satuví a nuu' ra. Te n̄i x̄ini kaxi'

rā iin ángele, ñā xika' nuu' nuu' Ndiosí, ñā kuaxī ā mii' ndu'u' rā. Tē n̄i ka'an̄ ā xiin' rā ndii:

—Cornelio —n̄i kachī ā.

⁴ Tē n̄i x̄itō ndi'e' yi'vī vā rā ángele jaan'. Tē n̄i ka'an̄ rā xiin' ā ndii:

—¿Ndee ñā kuní un', tákui'e? —n̄i kachī rā.

Tē n̄i ka'an̄ ā xiin' rā ndii:

—Vā ā kuni Ndiosí xiin' ñā ka'an̄ un' xiin' ā, tē sakan' tū ñā chindiee' un' nē nda'vī kuu'. ⁵ V̄it̄in̄ ndii, ti'vi' un' tē yivi' ñuū Jope, tē ku'un̄ nakā rā iin̄ tē nani' Simón, tē nani' tū rā Pedro. ⁶ Tē jaan' ndii, ndu'u' rā vi'ē tē nani' Simón, tē ndasava'ā iin' k̄iti'. Tē vi'ē rā ndii, iin' ā yat̄in̄ yu'u' min̄i ka'nu' —n̄i kachī ā.

⁷ Tē kij' kua'an̄ ángele, ñā n̄i ka'an̄ xiin' rā jaan' ndii, n̄i kanā rā uvī ta'an̄ tē xika' nuu' nuu' rā xiin' iin̄ tē x̄in', tē xaa' ñā kuní Ndiosí. Tē in̄i rā xinī rā un̄i saa' tē jaan'. ⁸ Tē kij' ndi'ī n̄i sanakuachi' rā sakuu' ñā n̄i xka'ndiā jaan' nuu' tē jaan' ndii, n̄i ti'vi' ña'a' rā ñuū Jope jaan'.

Xini Pedro iin̄ ñā satuví Ndiosí nuu' rā

⁹ Tē kivi' ñā uvī kij' ñu'u' tē jaan' ichi' yat̄in̄ ñuū Jope jaan' kua'an̄ rā ndii, n̄i kāā Pedro x̄ini' vi'ē tē ka'an̄ rā xiin' Ndiosí. Yat̄in' iin̄ ke'in' nduu' ā kij' sakan'. ¹⁰ Tē n̄i xi'ī vā Pedro soko, tē n̄i kun̄i rā kuxī rā. Tē kij' xava'ā nē ndiee' ikan' ñā kuxī rā ndii, n̄i x̄in̄i rā iin̄ ñā n̄i satuví Ndiosí nuu' rā, ¹¹ ñā nunia' ndivi', tē nuu' iin̄ ñā kaa' ndeē naa kaa' iin̄ totō chiē vā ndeē nuu' ñu'u', tē tiin̄ kumi' saa' xiki' ā. ¹² Tē nuu' ā jaan' ñu'u' sakuu' nuu' k̄iti', ti' kumi' ta'an̄ xa'a', xiin' sakuu' nuu' ti' kañuu' t̄ix̄in̄, xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ¹³ Tē n̄i ka'an̄ iin̄ tachi' yu'u' xiin' rā ndii:

—Pedro, ndondichì, tẹ ka'ni' un' ti' ñaa', tẹ kuxi un' ri' —ni kachi a.

¹⁴ Tẹ ni nakujin Pedro ndii:

—Kuäsa' xachi' sakan' ran', tákui'e, sakan' ña ndee iin ichi' tia'an kuxi i ti' kini' iin', ti' täxi' tu'un ndei' un' ña kuxi ndu —ni kachi ra.

¹⁵ Tẹ ni ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' ichi' ña uvi ndii:

—Ña xa ni ndasandoo Ndiosí ndii, kä'an yo'ó ña ña kini' iin' nduu' a —ni kachi a.

¹⁶ Tẹ unì ta'an ichi' ni xini so'o ra tachi' yu'u' jaan', ikan' tẹ ni kaä tukuu toto jaan' xiin' ti' jaan' ndee ndivi'. ¹⁷ Kusaa' ndu'u' ka Pedro ndi'ni xava'a ra xanini ra ndee ña kuni kachi ña ni xini ra jaan'. Tẹ ni ndekuie tẹ ni ti'vi' Cornelio jaan' yi'e' vi'e Simón, kij' ndi'i ni ndatu'un' ra xa'a' vi'e ndee ni xa'an kuni ra mii' iin' a. ¹⁸ Tẹ ni kana ra ne ndiee' ikan'. Tẹ ni ndatu'un' ña'a' ra naa' ikan' ndu'u' iin tẹ nani' Simón, tẹ ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. ¹⁹ Tẹ kij' xika' ka Pedro kuni kundani ra ndee xa'a' ka'an ña ni xini ra jaan' ndii, ni ka'an Espíritu Santo xiin' ra ndii:

—Pedro, nanduku' unì ta'an tẹ yivi' yo'ó. ²⁰ Ndondichì un', kua'an nuu kij'. Tẹ kä'an yu'u' un' tẹ ku'un un' xiin' tẹ jaan', sakan' ña yu'u ni ti'vi' ña'a' —ni kachi a.

²¹ Tẹ ni nuu Pedro mii' ita' tẹ jaan'. Tẹ ni ka'an ra ndii:

—Yu'u nduu' tẹ nanduku' ndo' jaan'. ¿Ndee xa'a' kuaxi ndo'? —ni kachi ra.

²² Tẹ ni nakujin tẹ jaan' ndii:

—Chuun nuu' Cornelio, tẹ kuu' ka'nu' nuu' iin ti'vi' tẹ xiin', kuaxi ndu. Tẹ jaan' ndii, xachuun' ndaku ra, tẹ xito' ka'nu' va tu ra Ndiosí. Tẹ

sakuu' ne judío ka'án va'a xa'a' ra. Te iin ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ni ka'an xiin' ra ña kana ra yo'ó, te ku'un un' vi'e ra, te kuni so'o ra ndee ña ka'an un' —ni kachi te jaan'.

²³ Sakan' te ni saxka'ndia ña'a' Pedro vi'e, te ni ndoo ra ikan' ñuu jaan'. Te tuku kivi' ni keta ra kua'an ra xiin' te jaan', te kua'an tu sava ka te ndikún ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Jope jaan', xiin' ra.

²⁴ Te tuku kivi' ndii, ni xaá Pedro xiin' te jaan' ñuu Cesarea jaan'. Te Cornelio ndii, ni nakaya ra ne iin kuu' xiin' ra, xiin' ne xiní ta'an' xava'a xiin' ra, te ndiatu' ra Pedro. ²⁵ Te kij' kuan ndi'vi Pedro vi'e Cornelio jaan' ndii, ni xa'an natiin ña'a' ra. Te ni nakandu'u' ndiee' ra xa'a' te jaan', te ni ki'in ka'nu' ña'a' ra. ²⁶ Ndisu ni ndonji' ña'a' Pedro ka'án ra xiin' ra ndii:

—Ndondichi un'. Te yivi' kuiti' nduu' tu yu'u —ni kachi ra.

²⁷ Te ndatu'un' ndatu'un' Pedro xiin' te jaan' kuan ko'ni ra vi'e. Te ni xini ra ndiee' kua'a' ne yivi', ne ni nakaya ikan'. ²⁸ Te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Xiní ndo'ó ña táxi' tu'un ndei' ndu'u', ne judío, ña nduujin ndu xiin' ne tuku', uun ku'un ndi'e' ndu vi'e ne jaan'. Ndisu ni nia'a Ndiosí yu'u ña vā'a ka'an i ña ne kuäsa' kuni nduu' ndo' nuu' a, uun ne kini iin' nduu' ndo', ni kachi a xiin' i. ²⁹ Ña jaan' na kuu' ni ka'an yu'u' i te kuaxi i kij' ni xini i kuento. Te vitin kuni ndatu'un' i ndo'ó, ¿ndee xa'a' ni kana ndo' yu'u'? —ni kachi ra.

³⁰ Sakan' te ni nakujin Cornelio ndii:

—Xa kua'an kumi' ta'an kivi' naa kuu' viṭin kaa unṭi xakuaa', iin' yu'u vi'e ṭi ka'an ṭi xiin' Ndiosí. Te iin nṭi xikuiin ti'o' iin ña kaa' ndee naa te yivi' nuu' ṭi ni'nu' a toto yi'é va. ³¹ Te nṭi ka'an a xiin' ṭi ndii: “Cornelio, xa nṭi xini so'o Ndiosí ña ka'an un' xiin' a. Te naka'an' tu a ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ³² Sakan' na kuii' ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e iin te nani' Simón, te ndasava'a iin' kiti', te ndu'u' yaṭin yu'u' mini ka'nu'", nṭi kachi a xiin' ṭi. ³³ Ña jaan' na kuii' yachi va nṭi ti'vi' ṭi chuun xiin' te yivi' mii' ndu'u' un'. Te va'a va nṭi xaa un' ña kuaxi un'. Te viṭin ndii, ndiee' tu'va sakuu' ndu nuu' Ndiosí, te kuni so'o ndu sakuu' ña nṭi ka'an chuun' xto'o e' xiin' un' ka'an un' xiin' ndu —nṭi kachi ra xiin' Pedro.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ne nṭi nakaya vi'e Cornelio

³⁴ Sakan' te nṭi xa'a' ka'an ndoso' Pedro ndii:

—Xa kundani ṭi viṭin ña Ndiosí ndii, nakaxin a ne yivi'. ³⁵ Süu' jaan' ndii natiin' a ndee ka nuu' ne yivi', ne xito' ka'nu' ña'a', te xachuun' ndaku nja. ³⁶ Ndiosí ndii, nṭi ti'vi' a tu'un va'a nuu' ndu, ne Israel. Te tu'un va'a jaan' ka'an xa'a' ña na kundiee manṭi e' xiin' Ndiosí xa'a' ña nṭi xaa Jesucristo, ña nduu' xto'o nuu' sakuu' ña yoo'. ³⁷ Te xini ndo' sakuu' ña nṭi yoo kanii' nuu' ñu'u' Judea. Nṭi xa'a' a ndee ñu'u' Galilea kij' ndi'ṭi nṭi ka'an ndoso' Juan xa'a' ña chichi' ne yivi' kuenta Ndiosí. ³⁸ Te xini tu ndo' ña nṭi chindu'u' Ndiosí Espíritu Santo inṭi Jesús, ña ñuu Nazaret, te nṭi chindu'u' tu a ña ndiee' a. Te xini

tū ndo' saa nī xika ña jaan' xaa' a ña va'a, te sanda'a a sakuu' ne nī ndo'o nī xaa ña ndiva'a, sakan' ña Ndiosí yoo xiin' a. ³⁹ Te ndu'u nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña nī xaa Jesús jaan' nuu' ñu'u' Judea xiin' ñuu Jerusalem. Nī ya'a, te nī xa'ni' ña'a' nīa nuu' iin krusín itun'. ⁴⁰ Ndisu nī sanatiaku ña'a' Ndiosí kivi' ña uni, te nī taxi a ña tuvi a nuu' ndu. ⁴¹ Te nī tuvi a nuu' sakuu' ne yivi', süu' jaan' ndii nuu' ndu'u, te xa nī nakaxin Ndiosí te ndiee yu'u' ndu xa'a' ña jaan' kuiti', ndu'u te nī xixi, te nī xi'i tu xiin' a kii' nī natiaku a. ⁴² Te nī ka'an chuun' a xiin' ndu ña ka'an ndoso' ndu xa'a' a, te ndiee yu'u' tu ndu xa'a' a nuu' ne yivi' ña suvi a nduu' ña nī sakuiso' chuun' Ndiosí, te kunduu a ña sana'má ne tiaku xiin' ne nī xi'i. ⁴³ Te xa'a' Jesús tu nī ndiee yu'u' sakuu' te nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', ña yoo ka inī xini ña jaan' ndii, koo ka'nu' inī Ndiosí xa'a' kuachi nīa xiin' ña ndiee' a —nī kachi ra.

⁴⁴ Kii' kusaa' iin' ka Pedro ka'an ra tu'un jaan' ndii, nī nuu Espíritu Santo, te nī tuxi' a sakuu' ne ndiee' xini so'o ña ka'an ra jaan'. ⁴⁵ Te xa'a' a ña nī taxi Ndiosí te nī tuxi' tu Espíritu Santo ne tuku' jaan' ndii, nī nandanī va te judío, te inī xini Jesús, te nī xaa xiin' Pedro jaan', ⁴⁶ sakan' ña nī xini so'o ra ka'an ne jaan' tu'un ña xini nīa kii' xaka'nu' nīa Ndiosí. Sakan' te nī ka'an ka Pedro ndii:

⁴⁷ —Küvi nakasi ndee iin e' ne kaa' ña kuchi nīa kuenta Jesús, sakan' ña xa nī natiin tu ne kaa' Espíritu Santo saa nii' nī natiin yoo' a —nī kachi ra.

⁴⁸ Te nī ka'an chuun' ra ña kuchi nīa kuenta xto'o e' Jesús. Sakan' te nī ka'an nīa xiin' ra ña

ndoꝝ ka ra xiin' n̄iã ndia'vi' kivi'.

11

*So'ꝝ n̄i xaa a kii' n̄i n̄andiko' Pedro ñuu
Jerusalén*

¹ Te n̄i t̄ianu' Jesús xiin' inga ne in̄i xini Jesús ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea ndii, n̄i xini n̄iã kuento ña n̄i nat̄iin tu ne tuku' tu'un Ndiosí.

² Sakan' na kuii' kii' n̄i kaa Pedro ñuu Jerusalén ndii, n̄i kan̄i ta'an' kuento sava te in̄i xini Jesús xiin' ra, te ka'án ña kuní a koo tun̄i iin' e' kii' nanduu' e' kuenta Ndiosí, ³ ka'án ra ndii:

—¿Ndichun na n̄i xa'an' un' v̄i'e te tuku', te n̄i xixi un' xiin' ra? —n̄i kachi ra.

⁴ Sakan' te n̄i xa'a' sanakuachi' ndi'i Pedro saa n̄i xka'ndia sakuu' ña jaan', ka'án ra ndii:

⁵ —Ñuu Jope ndu'u' yu'u' ka'án i xiin' Ndiosí, te n̄i xini i iin' ña n̄i satuvi a nuu' i, ña ndee ndivi' kuaxi nuu' iin' ña kaa' ndee naa toto chie, te tiin kumi' saa' xiki' a, te n̄i xaa a ndee mii' n̄i ndu'u' i.

⁶ Kii' n̄i xto'ni i t̄ixin a ndii, n̄i xini i ñu'u' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' ti' kui'e, xiin' ti' kañuu' t̄ixin, xiin' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ⁷ Te n̄i xini so'ꝝ i ka'án iin' tach̄i' yu'u' xiin' i ndii: “Pedro, ndond̄ich̄i un', te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxi un' ri’”, n̄i kachi a. ⁸ Ndisu n̄i ka'an i ndii: “Kuäsa' xachi' sakan' ran', tákui'e, sakan' ña ndee iin' ichi' tia'an kuxi i ti' kin̄i iin', ti' täxi' tu'un ndei' un' kuxi ndu’”, n̄i kachi i.

⁹ Te n̄i ka'an tukuu' tach̄i' yu'u' jaan' xiin' i ndee ndivi' ichi' ña uvi' ndii: “Ña xa n̄i ndasandoo Ndiosí ndii, ka'án yo'ó ña ña kin̄i iin' nduu' a”, n̄i kachi a. ¹⁰ Te un̄i ta'an ichi' n̄i xaa a

sakan', ikan' te ni kaa tukuu sakuu' a jaan' ndee ndivi'.

11 'Sava ni sakan', te ni xaa uni ta'an te yivi' vi'e mii' ndu'u' i jaan'. Te jaan' ndii, ndee ñuu Cesarea ni kīee ra te kua'an naka ra yu'u. 12 Te ni ka'an Espiritu Santo xiin' i ña nātīaa i te ku'un i xiin' ra. Te ni xa'an tu iñu saa' te ini xini xto'o e' yo'o' xiin' i. Te ni ko'ni ndu vi'e te ni tianu' te jaan'. 13 Te jaan' ndii, ni ndatu'un' ra nuu' ndu saa ni tūvi iin ángele nuu' ra vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii: "Ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. 14 Te jaan' ka'an xiin' un' tu'un va'a, te kaku un' nuu' kuachi un', te kaku tu sakuu' ne iin kuu' xiin' un'", ni kachi a xiin' ra. 15 Te kij' ni xa'a' ka'an ndoso' i ndii, ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' naa ni xaa xiin' yoo' ña nuu'. 16 Ikan' te ni naka'an' i ña ni ka'an xto'o e' kij' ni ka'an a ndii: "Juan ndii, xiin' tikui kuiti' ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu ndo'ó ndii, xiin' ña ndīee' Espiritu Santo kuchi' ndo'", ni kachi a. 17 Va'a, naa' ni taxi' Ndiosí te ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' saa nii' ni xaa a xiin' yoo' xa'a' ña ini e' xini e' xto'o e' Jesucristo ndii, kōo' nduu' xachi' yu'u te nakasi i ña xaa' Ndiosí —ni kachi Pedro.

18 Te kij' ni xini so'o te judío jaan' ña jaan' ndii, ni nuu nimá ra. Te ni xaka'nu' ra Ndiosí ka'an ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, taxi' tu Ndiosí ña nama' ne tuku' nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te kumi' ña kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' —ni kachi ra.

So'o ni xaa a kii' ni kandixa' ne ñuu Antioquia tu'un va'a xa'a' Jesús

¹⁹ Te kii' ndi'i ni xa'ni' te yivi' Esteban jaan' ndii, ni xa'a' sando'o' ne yivi' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' Jerusalén. Xa'a' a jaan' na ni kiku sava nja kua'an nja ndee nuu' ñu'u' Fenicia, xiin' ñu'u' Chipre, xiin' ñuu Antioquia. Te ni ka'an nja tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne judío xiin' nja kuiti'. ²⁰ Ndisu sava te ni kiee ñu'u' Chipre xiin' ñuu Cirene, kii' ni ko'ni ra ñuu Antioquia ndii, ni xa'a' ka'an tu ra tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús nuu' ne ka'an tu'un griego. ²¹ Te ni taxi xto'o ndiee', te ni ka'an ndoso' jaan'. Te kua'a' va ne yivi' ni ini xini xto'o e' jaan', te ni xikundikun nja ichi' a.

²² Te ni xini ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuenta xa'a' ña ni xka'ndia jaan', sakan' na ni ti'vi' nja Bernabé ñuu Antioquia jaan'. ²³ Te kii' ni xaa te jaan' ñuu jaan', te ni xini ra ña sañu'u' va Ndiosí ne jaan' ndii, ni nakuatia' nimá ra. Te ni xandi'eni ra sakuu' nja ña ini na ini nja xini nja xto'o e' xiin' kanii' nimá nja. ²⁴ Ni xaa ra ña jaan' sakan' ña te yivi' va'a nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espíritu Santo, te ini va tu ra xini ra xto'o e'. Xa'a' a jaan' na kua'a' ka ne yivi' ni ini xini xto'o e' jaan'.

²⁵ Ndi'i jaan' te ni keta Bernabé jaan' kua'an ra ñuu Tarso, te nanduku' ra Saulo. ²⁶ Te kii' ni xan kuni ña'a' ra ndii, ni naka ña'a' ra, te ni nandiko' ra ñuu Antioquia jaan'. Te ni ndiee ra ikan' xiin' ne nduu' kuenta Jesús nii' iin kuiya, te ni sania'á ra kua'a' xava'a ne yivi'. Te ñuu Antioquia jaan'

nduu' mii' n̄i ch̄indu'u' n̄e yivi' kivi' n̄e nduu' kuenta Jesús ichi' nuu' ña nani' n̄ia Cristianos.

27 Te kij' sakan' ndii, n̄i nakaa' ndia'vi' te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ñuu Jerusalén, te n̄i xaa ra ñuu Antioquía jaan'. 28 Te n̄i ndondichi jin te jaan', te nani' Agabo, te n̄i saka'án ña'a' Espiritu Santo ña koo va sokō kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Te n̄i yoo xna'a ña jaan' kij' n̄i nduu te nani' Claudio, te n̄i xa'ndia chuun' kuu' nuu'. 29 Sakan' te i'in n̄e ndikún ichi' Jesús, n̄e ndiee' ñuu Antioquía jaan' ndii, n̄i ndoo n̄ia kuento ña ti'vi' n̄ia ña ch̄indjee' n̄ia n̄e nduu' kuenta Jesús, n̄e ndiee' ñu'u' Judea, xiin' saa n̄i kundjee' n̄ia. 30 Te sakan' xna'a n̄i xaa n̄ia, n̄i ti'vi' n̄ia Bernabé xiin' Saulo, te taxi ra ña jaan' nda'a' te xixa, te xito' n̄e nduu' kuenta Jesús ñu'u' Judea jaan'.

12

S̄o'ō n̄i xaa a kij' n̄i xa'ni' rey Herodes Jacobo, te n̄i ch̄inaá tu ra Pedro vi'e kaa

1 Kivi' jaan' n̄i ka'an chuun' rey Herodes, te n̄i t̄in te yivi' ndia'vi' n̄e nduu' kuenta Jesús, te sando'o' u'vi' ña'a' ra. 2 Sakan' te n̄i ka'an chuun' ra, te n̄i xi'i Jacobo, ñani' Juan, xiin' ichi' n̄i xaa te xiin' ra. 3 Te kij' n̄i xini Herodes jaan' ña va'a kuni n̄e judío ña n̄i xaa ra sakan' ndii, n̄i ka'an chuun' tu ra, te n̄i t̄in tu te xiin' Pedro. N̄i xaa ra ña jaan' sava n̄i kivi' ña nasukú ña xixi' n̄e yivi' xita' va'a ti'e', ña kōō' yuchi' levadura saká xiin', kuenta v̄iko' pascua. 4 Te kij' n̄i t̄in ña'a' ra ndii, n̄i skō'ni' ña'a' ra vi'e kaa, te n̄i xata ra kumi' ti'vi' te xiin', te kumi' ta'an kuu' ra i'in t̄ivi jaan', te kotō ra Pedro. Sakan' ña n̄i kuni Herodes jaan'

xta'ni' ña'a' ra nuu' ne yivi' kij' xka'ndia viko' pascua jaan', te sana'má ña'a' ra. ⁵ Sakan' na kuii' Pedro ndii, vi'e kaa jaan' naá ra, ndisu ne nduu' kuenta Jesús ndii, ka'án te ka'án nja xiin' Ndiosí xa'a' ra.

So'o ni xaa a kij' ni sandoó ndiká iin ángele Pedro vi'e kaa

⁶ Te ñuu kivi' ña xito' xta'ni' Herodes jaan' Pedro vi'e kaa, te sana'má ña'a' ra ndii, kixin te jaan' kandu'u' ra ma'in' uvi ta'an te xiin', te tiin ra xiin' uvi ta'an karena. Te ita' tu te xiin' xito' ra yi'e' vi'e kaa jaan'. ⁷ Te iin ni tuvi tio' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, te ni yi'e' iin ñu'u' kanii' tixin vi'e kaa jaan'. Te ni tondia nda'a' ángele jaan' toko' Pedro, te ni sandoto' ña'a' a ka'án a xiin' ra ndii:

—Ndokoo kij' —ni kachi a.

Ikan' te ni ndaxin' karena ña tiin nda'a' ra jaan'. ⁸ Te ni ka'an ka ángele xiin' ra ndii:

—Satiin kutu' un' iin' ki'i' toko' un', te naki'i tu un' ndixan' un' —ni kachi a.

Te sakan' ni xaa ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Nakui'nu un' toto titi un', te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

⁹ Te ni xikundikun ña'a' Pedro, ndisu xini ra naa' ña ndixa nduu' ña xaa' ángele jaan', süu' jaan' ndii tuu ra ña iin ña satuvi a nuu' ra kuiti' nduu' a. ¹⁰ Te kij' ni xka'ndia ra te xiin' nuu', xiin' te uvi ndii, ni xaa ra yi'e' kaa mii' xka'ndia ya'ya. Te yi'e' jaan' ndii, ni nunja' mii' a. Te kij' ni keta Pedro xiin' ángele jaan' kua'an ra ndee

n̄i xāa rā iṅga ya'ya ndii, xaka'án e' te n̄i nākōo iin ndaa' ña'a' ángele jaan'.

¹¹ Sakan' te n̄i naku'un in̄i Pedro, te n̄i ka'an rā xiin' nimá rā ndii: “Vītin ndii, kundan̄i xna'āa i ñā xto'o e' Ndiosí n̄i ti'vi' ángele, ñā xika' nuu' nuu' a, te n̄i sakakú ā yu'u nda'a' Herodes, xiin' nuu' sakuu' ñā n̄ia'a ñā kuní nē judío, nē ta'an' i, saā n̄iā xiin' i”, n̄i kachi rā.

¹² Tē kij̄i' n̄i nakun̄i rā ñā jaan' ndii, n̄i ket̄a rā kua'an rā vi'ē María, ña' nduu' si'i' Juan, tē ka'án tū nē yivi' Marcos xiin', mii' n̄i nakayā kua'a' vā nē yivi' ka'án n̄iā xiin' Ndiosí. ¹³ Kij̄i' n̄i ka'an rā, tē n̄i sakaxan' rā yi'e' nuu' ki'ē ndii, n̄i ket̄a iin ña' xika' nuu' ña' nani' Rode tē kun̄i a' yoo sakaxan' yi'e' jaan'. ¹⁴ Tē kij̄i' n̄i nakun̄i a' ñā tach̄i' Pedro nduu' ā ndii, va'ā vā n̄i kun̄i a' ndeē n̄i n̄unia' a' yi'e'. Süü' jaan' ndii n̄i ndavā a' kua'an a' ka'án a' ñā yi'e' jaan' iin' Pedro. ¹⁵ Tē n̄i ka'an n̄iā xiin' a' ndii:

—Ña' küu' kaxi' nduu' un' —n̄i kachi n̄iā.

Ndisū ña' jaan' ndii, ndīee' kā ka'án a' ñā suvī xna'ā rā. Sakan' tē n̄i ka'an n̄iā xiin' a' ndii:

—Ángele rā nduu' ā —n̄i kachi n̄iā.

¹⁶ Ndisū Pedro ndii, sakaxan' tē sakaxan' rā yi'e' jaan'. Tē kij̄i' n̄i n̄unia' n̄iā yi'e' jaan', tē n̄i xin̄i ña'a' n̄iā ndii, n̄i nandan̄i xava'ā n̄iā. ¹⁷ Ndisū n̄i kātan̄i nda'a' rā tē n̄ia'á rā ñā kōo taxin' yu'u' n̄iā. Tē n̄i ndatu'un' rā nuu' n̄iā saā n̄i xta'ni' ña'a' xto'o e' vi'ē kāa. Tē n̄i ka'an tū rā xiin' n̄iā ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Jacobo xiin' iṅga nē nduu' kuenta Jesús xiin' e' xa'a' ñā yo'o' —n̄i kachi rā.

Sakan' tē n̄i ket̄a rā kua'an rā tuk̄u xaan'.

18 Kij' n̄i kitu' tuku kivi' ndii, n̄i kuaa' ndi'n̄i va te x̄in', te xito' vi'e kaa jaan', sakan' ña x̄in' ra mii' kua'an Pedro. 19 Sakan' na kuii' n̄i ti'vi' Herodes te x̄in' te nanduku' ndoo va ra Pedro. Te xa'a' a ña koo' te jaan' n̄i na'in ra ndii, n̄i sana'má ra te x̄in', te n̄i xito Pedro jaan', ikan' te n̄i ka'an ra ña ka'ni' te x̄in' ra te x̄in' jaan'. Ndi'i jaan', te n̄i keta Herodes jaan' ñu'u' Judea, te n̄i nakaa' ra ñuu Cesarea, te n̄i ndoo ra ikan'.

Sq'o n̄i xa'a a kij' n̄i xi'i Herodes

20 Te Herodes jaan' ndii, n̄i xi'e va ra xini ra ne ndiee' ñuu Tiro xiin' ne ndiee' ñuu Sidón. Sakan' na kuii' n̄i nakata ne jaan' kuento n̄ia ña ku'un ndatu'un' man'i n̄ia xiin' Herodes. Te kij' n̄i xa'a n̄ia ikan' ndii, n̄i ndiaka n̄ia iin te vikui'ni xa'a' n̄ia te nani' Blasto. Te jaan' ndii, iin te ndiso' chuun' vie va vi'e Herodes jaan' n̄i nduu ra. Sakan' na te jaan' n̄i ch̄indiee' ña'a', te n̄i xikan n̄ia ña man'i nuu' Herodes jaan'. Sakan' ña nuu' ñu'u' te jaan' sata' sakuu' ne jaan' ña tiaku n̄ia.

21 Te kivi' ña n̄i ch̄ituní Herodes jaan' ndii, n̄i nakui'nu ra toto ña ni'nu' ra xa'ndia chuun' ra, te n̄i xikundu'u' ra mii' xa'nú ra kuachi. Te n̄i xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne jaan'. 22 Ikan' te n̄i ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Tachi' yu'u' iin ndiosí nduu' ña ka'an kaa', süu' tachi' yu'u' te yivi' nduu' a —n̄i kachi n̄ia.

23 Xa sakan' n̄i, te n̄i kan̄i iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, Herodes jaan', te n̄i xa'a' xaxi' ña'a' tikuxi' ndee n̄i xi'i ra, sakan' ña n̄i xaka'nu' ra Ndiosí.

24 Te tu'un va'a xa'a' xto'o e' ndii, so'o kikú ka a, te kua'a' ka tu ne yivi' natiin' a.

25 Te Bernabé xiin' Saulo ndii, ni kiejé ra ñuu Jerusalén kij' ndi'i ni saxinú ra chuun nuu' ra, te ni nandiko' ra ñuu Antioquía, te ni xaka tu ra Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin'.

13

So'o ni xaa a kij' ni kana Ndiosí Bernabé xiin' Saulo te ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús

1 Te tein ne nduu' kuenta Jesús ñuu Antioquía ndii, ni yoo te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni yoo tu te sanakuachi' a. Te jaan' ndii, jin ra nduu' Bernabé, te inga ra nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' te tuun' xiin' ra, te inga ka ra nani' Lucio, te ñuu Cirene, te inga ka ra nani' Manaén, te ni xa'nu inga' xiin' Herodes, te inga ka ra nduu' Saulo. 2 Unta' kij' ni yoo nditia ne jaan', te xaka'nu' tu nja xto'o e' Ndiosí ndii, ni ka'an Espiritu Santo xiin' nja ndii:

—Sasiin' ndo' Bernabé xiin' Saulo xa'a' chuun ña ni kana ña'a' i saa ra —ni kachi a.

3 Te kij' ndi'i ni yoo nditia ne jaan', te ni ka'an tu nja xiin' Ndiosí ndii, ni tondia nda'a' nja uvi saa' te jaan' ka'an nja xiin' Ndiosí xa'a' ra. Ndi'i jaan', te ni ndei' ña'a' nja.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñu'u' Chipre

4 Sakan' na kuii' ni tjanu' ña'a' Espiritu Santo, te ni nakaa' ra ñuu Seleucia, te ikan' ni ko'ni ra tundoo', te kua'an ra ndee nuu' ñu'u' ña naá i'nu ña nani' Chipre. 5 Te kij' ni xaa ra ñuu Salamina, ña kandu'u' mii' xaá tundoo' jaan' ndii, ni ka'an

ndoso' ra tu'un Ndiosí tixin ki'in' vi'e mii' nakayá ne judío. Te ni xika tu Juan chindiee' ña'a' ra.

⁶ Te kij' ndi'i ni xinun'i ra kanii' nuu' ñu'u' Chipre, ña naá i'nu jaan' ndii, ni xaá ra ndee ñuu Pafos. Te ikan' ni xini ta'an' ra xiin' iin te tu'va, te nani' Barjesús. Te jaan' ndii, iin te judío, te ka'án tiakú tun vixi, nduu' ra. ⁷ Te ndu'u' ra vi'e iin te xa'ndia chuun', te nani' Sergio Paulo. Sergio jaan' ndii, iin te kuu' kaxi' va nduu' ra, te ni kun'i va ra kun'i so'o ra tu'un Ndiosí, sakan' na ni kana ra Bernabé xiin' Saulo. ⁸ (Te Elimas nani' te tu'va jaan' tu'un griego.) Te ni xika ra nakasi ra Bernabé xiin' Saulo, sakan' ña ni kun'i ra ña kun'i te xa'ndia chuun' jaan' kun'i ra Jesús. ⁹ Te Saulo, te nani' tu Pablo ndii, chitu' nimá ra xiin' Espiritu Santo. Te ni xito ndi'e' ra te tu'va jaan'. ¹⁰ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó ndii, te xini xa'an' va nduu' un', te chitu' vi' nimá un' ñu'u' ña nia'a, te si'e ña ndiva'a nduu' un'. Te ndasi' ta'an' tu un' xiin' sakuu' ña ndixa. ¿Ndichun na xikuiin un' ña xayakua' un' ichi' ndaku xto'o e' Ndiosí? ¹¹ Te vitin ndii, kan'i xto'o e' Ndiosí yo'ó, te nanduun un' te kui'e nuu', te ni ndee ñu'u' küvi kun'i ka un' ndia'vi' kivi' —ni kachi Pablo.

Te xaka'an e', te ni kuun iin yavi nuu' ra, te tüvi' ka a. Te ni xa'a' nanduku' nianí ra ne tjin nda'a' ra. ¹² Sakan' na kuui', kij' ni xini te xa'ndia chuun' jaan' ña ni yoo jaan' ndii, ni ini ra xini ra xto'o e', te nandan'i va ra xa'a' ña ni sania'á Pablo jaan'.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia

13 Te Pablo xiin' inga te kua'an xiin' ra ndii, ni ko'ni ra tundoo' ñuu Pafos jaan', te kua'an ra ndee ñuu Perge, ña naá nuu' ñu'u' Panflia. Ndisu kij' ni xaa ra ñuu Perge jaan' ndii, ni nakoo ña'a' Juan, te ni nandiko' ra ñuu Jerusalén. 14 Te ñuu Perge jaan' ni kiee ra, te ni xaa ra ñuu Antioquia, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia. Te kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío ndii, ni ko'ni ra xiin' nja vi'e mii' nakayá nja, te ni xikundiee ra ikan'. 15 Te kij' ndi'i ni ka'vi iin te yivi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, ni t'vi' te kuu' nuu' xa'a' vi'e jaan' iin te yivi', te ni ka'an ra xiin' Pablo xiin' Bernabé ndii:

—Ñani i, naa' yoo iin tu'un va'a te sandieni ndo' sakuu' e' ndii, saa ndo' ña va'a te ka'an ndo' a —ni kachi ra.

Ka'an ndoso' Pablo xa'a' Jesús nuu' ne judío

16 Sakan' te ni ndondichi Pablo, te ni katani nda'a' ra te koo taxin' yu'u' nja. Te ni ka'an ra ndii:

—Ne vi'e Israel, ne ta'an' i, xiin' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' tu' Ndiosí ndii, kuni so'o ndo'. 17 Ndiosí yoo', ne vi'e Israel, ni nakaxin ne ichi' yata' e', te ni xakua'a' xava'a' ña'a' a kij' ni nduu nja ne ndiva'a nuu' ñu'u' Egipto. Te xiin' ña ndiee' a ni tava' ña'a' a nuu' ñu'u' Egipto jaan'. 18 Te nii' uvi' xiko' kuiya ni kundieni a xa'a' ña ni xaa ne jaan' mii' ichi' kaa'. 19 Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni chindiee' Ndiosí ne ichi' yata' e' jaan', te ni sandoñu'u' nja uxá ta'an nuu' ne yivi', ne ni ndiee nuu' ñu'u' Canaán, te ni taxi a ñu'u' jaan' kundu ña'a' ne ichi' yata' e' jaan'. 20 Te

sakuu' ña jaan' ni xka'ndia yatin' kumi' ciento uvi xiko uxi kuiya.

'Ni ya'a ña jaan', te ni sakuiso' chuun' Ndiosí te kuu' nuu', te ki'in ichi' ra nuu' ña. Sakan' ni xika ña ndee kivi' ni nduu Samuel, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ²¹ Ndi'i jaan', te ni xikan ña iin rey te ka'ndia chuun' nuu' ña. Te ni nakaxin Ndiosí Saúl, si'e Cís, te nduu' siani' xika' Benjamín. Te ni xa'ndia chuun' ra uvi xiko kuiya. ²² Te kij' ndi'i ni xta'ni' ña'a' Ndiosí ndii, ni sakuiso' chuun' a David, te kunduu ra rey, te ka'ndia chuun' nuu' ña. Te jaan' nduu' te xa ni ka'an a xa'a' ndii: "Xa ni xini i ña David, si'e Isaí ndii, iin te xtani va nimá i nduu' ra, te jaan' saxinú sakuu' ña kuni yu'u", ni kachi a.

²³ 'Ni taxí Ndiosí kuento a ña tein siani' xika' David jaan' keta iin ña sakakú yoo', ne vi'e Israel, nuu' kuachi e', ña jaan' nduu' Jesús. ²⁴ Te ña kuni ka kixin ña jaan' ndii, ni ka'an ndoso' Juan nuu' sakuu' ne vi'e e' Israel xa'a' ña kuni a nama ña nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te nakaka ña ichi' Ndiosí, te kuchi ña kuenta a. ²⁵ Te kij' xa kuyatin' saxinú Juan jaan' chuun' nuu' ra ndii, ni ka'an ra ndii: "Süu' yu'u nduu' ña sakakú yoo' jaan'. Süu' jaan' ndii xata' i kuaxi ña jaan'. Te yu'u ndii, ni ndee vä'a i kunduu te ndaxin' ndixan' ki'i' a", ni kachi ra.

²⁶ 'Ñani ta'an' i, ne nduu' siani' xika' Abraham, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí ndii, tu'un vä'a ña ka'an xa'a' ña sakakú Ndiosí yo'o' ndii, nuu' yoo' ni ti'vi' ña'a' a. ²⁷ Kuachi ndii, ne ndiee' ñuu Jerusalem xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ña ndii, ni nakuni ña Jesús, ni ndee

n̄i kundanī tu n̄ia ndee ñā ka'án ñā n̄i ka'an te n̄i ka'an tiakú xa'a' a, ñā xi ka'vi' te yivi' nuu' n̄ia sakuu' kivi' sábadó, ñā xinandiee' n̄ia. Sakan' na kuii' n̄i saxinú n̄ia ñā n̄i ka'an tiakú te jaan' xa'a' a kii' n̄i ndoo n̄ia kuento ñā xata'an kuv̄i a. ²⁸ Tee' ndee kōo' ndeē iin xa'a' ñā xata'an kuv̄i a ndii, n̄i ka'an n̄ia xiin' Pilato, te n̄i ka'an chuun' ra te ka'ni' ña'a' te xiin' ra. ²⁹ Te kii' n̄i saxinú n̄ia sakuu' ñā yoso' xa'a' ñā jaan' ndii, n̄i sanuu' ra ñu'u' nde'i a nuu' krusín itun', te n̄i chinaá ña'a' ra yavi ndii. ³⁰ Ndisu Ndiosí ndii, n̄i sanatiaku ña'a' a. ³¹ Te ñā jaan' ndii, ki'in' kivi' n̄i tuv̄i a nuu' ne n̄i kiee ndee nuu' ñu'u' Galilea, te n̄i kāa n̄ia ñuū Jerusalén xiin' a. Te ne jaan' nduu' tu ne ndiee' yu'u' xa'a' a vit̄in nuu' ne yivi'.

³² 'Te ndu'u ndii, ka'án ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a' tu'un va'a ñā ka'án xa'a' ñā n̄i tax̄i Ndiosí kuento a nuu' ne xii' yata' e', ³³ te xā n̄i saxinú xachi' a ñā jaan' nuu' yoo', ne nduu' siani' xika' ne jaan' kii' n̄i sanatiaku a Jesús. Naa yoso' a nuu' tutu Salmos ñā uv̄i mii' ka'án a ndii: "Si'e i nduu' yo'ó, kivi' vit̄in satuv̄i i ñā nduu' i yuva' un'", kachi a. ³⁴ Te n̄i sanatiaku ña'a' a, te kōo' kivi' tiv̄i' ñu'u' nde'i ñā jaan' naa n̄i ka'an kā Ndiosí ndii: "Sañu'u' xna'a i ndo'ó xiin' ñā n̄i tax̄i i kuento i xa'a' nuu' David", kachi a. ³⁵ Te sakan' tu yoso' a inga Salmo mii' ka'án a ndii: "Tax̄i yo'ó tiv̄i' ñu'u' nde'i te nduu' kuenta un'." Sakan' kachi a.

³⁶ 'Va'a, David jaan', kii' ndi'i n̄i xika nuu ra nuu' ne ta'an' ra sāa kuní Ndiosí ndii, n̄i xi'i ra, te n̄i chinaá ña'a' te yivi' mii' ñu'u' ne ichi' yata' ra. Te n̄i tiv̄i' ñu'u' nde'i ra jaan'. ³⁷ Ndisu ñā n̄i sanatiaku Ndiosí jaan' ndii, n̄i tiv̄i' ñu'u' nde'i a.

³⁸ 'Ndo'ó, ne ta'an' i, xa'a' jaan' na kuní a kundani ndo' ña ka'an ndoso' ndu ña nda'a' Jesús jaan' kuiti' kuaxi ña kuvi koó ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuachi e', ³⁹ sakan' ña xiin' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés ndii, ni kuvi kundaku nimá e' nuu' a ndee sie. Sakan' na kuii' nda'a' Jesús jaan' kuiti' kuaxi ña nduu' ndaku nimá sakuu' yoo', ne ini xini ña'a', nuu' Ndiosí. ⁴⁰ Sakan' na kuii' koto xiin' mii' ndo', koto ka kundo'o ndo' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

⁴¹ Koto va ndo'ó, ne kundi'i' xiin' i, te nandaní ndo', te ndoñu'u' ndo'. Sakan' ña kivi' ña xika' ka ndo' ndii, saa i jin chuun ka'nu', ña ndeva'a ni ka'an ne yivi' a xiin' ndo' ndii, kändixa' ndo' a. Sakan' yoso' a —ni kachi Pablo.

⁴² Te kij' ni keta Pablo xiin' Bernabé vi'e mii' nakaya ne judío jaan' ndii, ni ka'an nda'vi ña xiin' ra ña ka'an ka ra xiin' ña xa'a' ña jaan' tuku kivi' sábado, ña xinandiee' ña. ⁴³ Te kij' ndi'i ni ndutiá ña ndii, kua'a' ne judío xiin' ne tuku', ne ndikún ndituni ña kandixa' ne judío, ni xikundikun ña'a', te ka'an ra xiin' ña ña kuita ni'i va ña nuu' ña ndani mii' ña'a' Ndiosí.

⁴⁴ Te tuku kivi' sábado, ña xinandiee' ña ndii, yatin' sakuu' ne ñuu jaan' ni nakaya te kuni so'o ña tu'un va'a xa'a' xto'o e'. ⁴⁵ Ndisu kij' ni xini te judío, te kuu' nuu', ña ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' jaan' ndii, ni xakuiñu xava'a ra, te ni xa'a' ka'an kini ra xa'a' ña ka'an ndoso' Pablo jaan', te kanja'a tu ra xiin' ra. ⁴⁶ Ndisu Pablo xiin' Bernabé ndii, xiin' ña ndieni ni ka'an ra ndii:

—N̄i kuni a ña xi'na ka nuu' ndo'ó, ne ta'an' ndu, ka'an ndoso' ndu tu'un Ndiosí. Te ndii, xa'a' a ña küni nat̄iin ndo' a, te nia'á ndo' ña xata'an nat̄iin ndo' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', sakan' na kuii' vit̄in ndii, ku'un ndu nuu' ne tuku', ⁴⁷ sakan' ña xa sakan' ni ka'an chuun' xto'o e' Ndiosí xiin' ndu naa yoso' a nuu' tutu a mii' ka'án a ndii:

N̄i sakuiso' chuun' i yo'ó,
te kunduu un' ndee naa ñu'u nuu' ne tuku',
te ku'un un' ndee mii' xan ndi'i jin yivi',
te sania'á un' n̄ia xa'a' ña sakakú ña'a' i.
N̄i kachi a.

⁴⁸ Kii' ni xini so'o ne tuku' ña jaan' ndii, va'a va ni kuni n̄ia, te ni t̄iin ka'nu' n̄ia tu'un xto'o e'. Te sakuu' ne xa ni nakaxin Ndiosí te nat̄iin n̄ia kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' ndii, ni in̄i n̄ia xini n̄ia Jesús. ⁴⁹ Te ni kiku tu'un xto'o e' kanii' nuu' ñu'u' jaan'. ⁵⁰ Ndisu te judío jaan' ndii, ni chu'u' ra sava ña'a', ne ka'nu' va, ne ita' ni'i va nuu' ña kandixa' n̄ia, xiin' ki'in' te kuu' nuu' ñuu jaan'. Te ni xa'a' sando'o' ra Pablo xiin' Bernabé, sakan' na ni taxi' ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'. ⁵¹ Sakan' te ni sakoyó te jaan' yaka' xa'a' ra te nia'á ra ña xi'é Ndiosí xini a ne jaan'. Te ni k̄iee ra kua'an ra ñuu Iconio. ⁵² Ndisu ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Antioquía jaan' ndii, chitu' vi' nimá n̄ia xiin' ña va'a kuni n̄ia, te chitu' vi' tu nimá n̄ia xiin' Espíritu Santo.

14

Sq'o ni xaa a kii' ni ka'an ndoso' Pablo xiin' Bernabé tu'un va'a ñuu Iconio

¹ Te kii' ndiee' ra ñuu Iconio jaan' ndii, ni ko'ni inga' ra vi'e mii' nakayá ne judío naa xi xaá ra,

te ni ka'an ndoso' va'a xava'a ra tu'un va'a nuu' nia, sakan' na kua'a' xava'a ne judío xiin' ne tuku' ni iní xini Jesús. ² Ndisu ne judío, ne ni iní xini Jesús ndii, ni chu'u' nia sava ne tuku', te ni ka'an kiní ne jaan' xa'a' Pablo xiin' xa'a' Bernabé. ³ Ndee saa ka ni ndii, kua'a' ya'a kivi' ni ndoo Pablo xiin' Bernabé ikan' ka'an ndoso' ndieni ra tu'un va'a xa'a' xto'o e'. Te ña jaan' ni chindíee' ña'a' a, te ni xaa ra chuun ka'nu' xiin' ña nandaní va ne yivi'. Te xiin' ña jaan' nia'á a ña ña ndixa nduu' tu'un ña ka'an ndoso' ra xa'a' ña ndani mii' Ndiosí yoo'. ⁴ Te ni nata'vi' ne ndíee' ñuu jaan'. Sava nia ni nduiin xiin' ne judío, te sava tuku nia ni nduiin xiin' te ni tianu' Jesús jaan'. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakata sava ne tuku' xiin' ne judío kuento nia, te ni chindíee' tu ña'a' te xa'ndia chuun' ñuu nia, te mii' kuu nia xiin' ra, te kuun yuu' tu ña'a' nia. ⁶ Te kij' ni xini te tianu' Jesús jaan' kuento xa'a' ña jaan' ndii, ni xinu ra kua'an ra ñuu Lистра xiin' ñuu Derbe, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Licaonia. Te ni xa'an tu ra sakuu' ñuu ña ñu'u' yatín ikan' ⁷ ka'an tu ra tu'un va'a ñuu jaan'.

Kuun' yuu' ne yivi' Pablo ñuu Lистра

⁸ Te ni yoo' iin te kui'e xa'a' ñuu Lистра jaan'. Ndee iin kivi' ni kivi kaka ra, sakan' ña xa te kui'e xa'a' nduu' ra ndee ni tui ra. ⁹ Te jaan' ndii, ni ndu'u' ra xini so'o ra ña ka'an ndoso' Pablo. Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' ra, te ni xini ra ña iní te jaan' ña kivi sanda'a ña'a' Ndiosí. ¹⁰ Te ni ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Kuiin ndichi ndaku un' xiin' xa'a' un' —ni kachi ra.

Te iin n̄i kandeta t̄io' te jaan', te n̄i x̄a'a' xika' ra. ¹¹ Te kij' n̄i x̄inj ne kua'a' jaan' ña n̄i x̄aa Pablo ndii, n̄i x̄a'a' kuaa' n̄ia ka'án n̄ia xiin' t̄u'un m̄ij' n̄ia Licaonia ka'án n̄ia ndii:

—Ndiosí ndii, te yiv̄i' n̄i n̄andu u a, te n̄i nuu a nuu' e' —kachi n̄ia.

¹² Bernabé ndii, ndiosí Júpiter n̄i kach̄i n̄ia xiin' ra, te Pablo ndii, ndiosí Mercurio n̄i kach̄i n̄ia xiin' ra, kōto ka s̄uv̄i ra nduu' te ka'án ka. ¹³ Te sutu, te xachuun' t̄ix̄in v̄i'e' m̄ii' xaka'nu' ne yiv̄i' ndiosí Júpiter jaan' ndii, n̄i kix̄in ndiaka ra toro xiin' ita tōso yi'e' ñuu jaan'. Sakan' ña v̄i'e' m̄ii' xaka'nu' ne yiv̄i' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ndee nuu' ñuu iin' a. Te te jaan' xiin' sakuu' ne kua'a' jaan' ndii, n̄i kun̄i n̄ia nasoko' n̄ia ña jaan' nuu' Pablo xiin' nuu' Bernabé. ¹⁴ Ndisu kij' n̄i x̄inj Pablo xiin' Bernabé ña jaan' ndii, n̄i xtan̄i xachi' ra ña jaan', sakan' na n̄i ndāta' ra toto ña tití ra, te taxta'an' ra n̄i ko'ni ra tein ne yiv̄i' kua'a' jaan' ka'án ti'e' ra ndii:

¹⁵ —Kun̄i so'o ndo' ña ka'án i, ¿ndichun na xaa' ndo' ña kaa'? Te yiv̄i' ndee naa ndo'ó kuīti' nduu' t̄u ndu'u. Te ka'án ndoso' ndu t̄u'un va'a nuu' ndo' ña nakoo ndo' ña xini xa'an' kaa', te n̄andiko' ndo' nuu' Ndiosí tiaku, ña n̄i x̄a'a' nd̄ivi', xiin' ñu'u' iin yiv̄i', xiin' m̄inj ka'nu', xiin' sakuu' ña yoo nuu' sakuu' ña jaan'. ¹⁶ Nuu' n̄i kix̄in ndii, n̄i taxi a ña kaka sakuu' nuu' ne yiv̄i' saa ka kun̄i m̄ij' n̄ia. ¹⁷ Te'e' ndee sakan' n̄i x̄aa n̄ia ndii, n̄i x̄ikuijn a ña xaa' a ña va'a nuu' n̄ia, te nia'á ña'a' a ña yoo a. Sakuun' a sav̄i' te taxi a kua'a' ña sav̄i' nda'a' n̄ia, xiin' ña xaxi' n̄ia, xiin' ña va'a kun̄i nimá n̄ia —n̄i kach̄i ra.

18 Tee' ndee sakuu' ña jaan' ni ka'an ra xiin' nia ndii, ni ndo'o va ra, te ni sain kuiin ra ne kua'a' jaan' ña nasoko' nia kiti' jaan' nuu' ra.

19 Ndisu ni ya'a, te ni ndekuie ndia'vi' te judío, te ni kiee ñuu Antioquia xiin' ñuu Iconio. Te jaan' ndii, ni nama ra nimá ne jaan', te ni kuun yuu' nia Pablo. Te xa'a' ña ni tuu nia ña xa ni xi'i ra ndii, ni kañuu ña'a' nia xta'ni' nia ndee nuu' ñuu. 20 Ndisu kij' ni xaa ne ndikún ichi' Jesús, te ni xinundu ña'a' nia ndii, ni ndoko'o ra, te ni ndi'vi' tukuu ra ñuu jaan'. Te tuku kivi' ni keta ra kua'an ra xiin' Bernabé ñuu Derbe.

21 Te ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' ne ndiee' ñuu jaan', te ni nako'o kua'a' ne ndikún ichi' Jesús ni xaa ra. Kij' ndi'i ña jaan', te ni nandiko' ra ñuu Listra, xiin' ñuu Iconio, xiin' ñuu Antioquia 22 xandieni ra ne ndikún ichi' Jesús, te ndiaa yu'u' ña'a' ra ña kuni a kujta ni'i nia nuu' ña ini nia xini nia a. Te ni ka'an ra xiin' nia ña kuni a kundo'o va e' te xka'ndia e' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. 23 Te i'in ñuu jaan' ndii, ni sakuiso' chuun' ra te xixa te ka'ndia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús. Te kij' ndi'i ni ka'an ra xiin' Ndiosí, te ni yoo nditia tu ra ndii, ni sanakua'a ra te jaan' nda'a' xto'o e' Jesús, ña xa ini ra xini ra.

Nandiko' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquia, ña naá nuu' ñu'u' Siria

24 Xka'ndia so'o ra ñu'u' Pisidia, te ni xaa ra ñu'u' Panfilia. 25 Te kij' ndi'i ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a ñuu Perge ndii, ni naka'a' ra ñuu Atalia. 26 Te ikan' ni kiee ra, te ni ko'ni ra tundo'o te kua'an ra ñuu Antioquia mii' ni sanakua'a

ñā'a' ne nakayá xa'a' Jesús nuu' ñā ndanĭ mĭi' ñā'a' Ndiosí, te taxĭ a ñā ndiee' rā xa'a' chuun ñā nĭ xaa rā. ²⁷ Te kĭi' nĭ xaa rā ñuu jaan', te nĭ nakayā rā ne nduu' kuenta Jesús ndii, nĭ ndatu'un' ndi'ĭ rā nuu' nĭa sakuu' ñā nĭ xaa Ndiosí xiin' rā, xiin' saa nĭ taxĭ a ñā ĭni tu ne tuku' kuni nĭa Jesús. ²⁸ Te nĭ ndoo rā ĭkan' kua'a' kivi' xiin' ne ndikún ĭchi' Jesús xiin' rā.

15

Ndatu'un' tunĭ ka'nu' te nĭ tĭanu' Jesús xiin' te xixā ñuu Jerusalén

¹ Te kivi' jaan' ndii, nĭ xaa ndia'vi' te nĭ kiee ñu'u' Judea ñuu Antioquía, te nĭ xa'a' sania'á rā ne nakayá xa'a' Jesús, ka'án rā ndii:

—Naa' kuā'a tunĭ ĭin' ndo' naa ka'án tu'un ndei' Ndiosí, ñā nĭ natĭin Moisés ndii, kĭvi' kaku ndo' nuu' kuachi ndo' —nĭ kachi rā.

² Te Pablo xiin' Bernabé ndii, nĭ nakuitá kuento rā xiin' te jaan', xa'a' a jaan' na ndiee' va nĭ kanĭ ta'an' rā kuento. Sakan' na nĭ ndoo ne nakayá xa'a' Jesús kuento ñā kaā Pablo xiin' Bernabé ñuu Jerusalén xiin' sava ká te nakayá xiin' nĭa, te ndatu'un' rā xa'a' ñā jaan' xiin' ĭnga te nĭ tĭanu' Jesús, xiin' te xixā kuenta a, te ndiee' ñuu jaan'. ³ Te nĭ tĭ'vi' ñā'a' ne nduu' kuenta Jesús kua'an rā xka'ndiá rā Fenicia xiin' Samaria ka'án rā ñā kua'a' ne tuku' nĭ nanduū kuenta Jesús. Te va'a va kuni sakuu' ĭnga ne nduu' kuenta Jesús xa'a' ñā jaan'. ⁴ Kĭi' nĭ xaa Pablo xiin' Bernabé ñuu Jerusalén ndii, nĭ natĭin ñā'a' te xixā, xiin' ĭnga te nĭ tĭanu' Jesús, xiin' sava ká ne nduu' kuenta Jesús. Te nĭ ndatu'un' rā nuu' sakuu' ne

jaan' sakuu' ña ni xaa Ndiosí xiin' ra. ⁵ Ndisu ni ndondichí sava te fariseo, te xa ini xini Jesús, te ni ka'an ra ndii:

—Kuní a ña kua'a tuni iin' te tuku' jaan', te ka'an chuun' e' xiin' ra te saxinú ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés —ni kachi ra.

⁶ Sakan' te ni nakaya te ni tianu' Jesús, xiin' te xixa jaan' te ndatu'un' tuni ra xa'a' ña jaan'. ⁷ Te kii' ni kuna'a' va ndatu'un' ndiee' xiin' ta'an' ra ndii, ni ndondichí Pedro, te ni ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, xini ndo'ó ña saa' ni nakaxin Ndiosí yu'u tein ndo', te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne tuku', te ni ini nia xini nia Jesús. ⁸ Te Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' ndii, ni nia'a a ne tuku' ña natiin' ña'a' a taxi a Espíritu Santo naá nimá nia, saa nii' ni xaa tu a xiin' yoo'. ⁹ Te kuasa' xachi' siin' ni xaa a xiin' yoo' ni ndee xiin' ne jaan'. Sakan' ña ni ndasandoo tu a nimá ne jaan' xa'a' ña ini nia xini nia Jesús. ¹⁰ Sakan' na kuii', ndichun na xika' ndo' sataña'a' ndo' Ndiosí vitin taxi' ndo' chuun vie nuu' ne ini xini Jesús jaan', chuun ña küvi saxinú yoo' ni ndee ni küvi saxinú tu ña'a' ne xii' yata' e'? ¹¹ Sakan' ña yoo' ndii, kandixa' e' ña ni sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachi' e' xa'a' ña kundaní mii' xto'o e' Jesús yoo' kuiti', te nii' sakan' tu kundaní a ne jaan' —ni kachi ra.

¹² Sakan' te ni xikundiee taxin' sakuu' ne kua'a' jaan' xini so'o tu nia ña ka'an Bernabé xiin' ña ka'an Pablo xa'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandaní va ne yivi', ña ni xaa te jaan' tein ne tuku' ni xaa Ndiosí.

13 Te kij' ndi'i ni ka'an te jaan', te ni xa'a' Jacobo ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, kuni so'o ndo' ña ka'an i xiin' ndo' vitin. 14 Xa ni ka'an Simón xiin' e' saa ni xaa Ndiosí ndee ña nuu' ña ni kundani a ne tuku' jaan', te ni nakaxin a sava nia te kunduu tu nia kuenta a. 15 Te nakuitá ña jaan' xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

16 Kij' xka'ndia ña jaan' ndii,

nandiko' i te nakasa'a xaa' tukuu' i vi'e David, mii' ni xa'ndia chuun' ra, ña xa ni nduva, te ndasava'a i mii' ni iin a.

17 Ña jaan' saa i te nanduku' sakuu' inga ne yivi' yu'u, ña nduu' xto'o nia, xiin' sakuu' ne tuku', ne xa ni nakaxin i kunduu kuenta i.

18 Sakan' ni kachi xto'o e', ña satuví ña jaan' ndee xta'an' iin yivi'.

Sakan' kachi a.

19 'Xa'a' a jaan' na tuu yu'u ndii, vä'a taxí e' chuun vie nuu' ne tuku', ne xa xa'a' iní xini xto'o e' Ndiosí. 20 Süu' jaan' ndii va'a ka ke'i e' iin tutu, te ti'vi' e' e nda'a' nia mii' ka'an a ña kuni a nako nia ña xixi' nia ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te na kümi' nia musa nia, te na küxi nia ndei' kiti', ti' ni xitia níi', te na küxi tu nia níi'. 21 Sakan' ña ndee xta'an' ndii, iin ñuu ni yoo te ka'an ndoso' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni natiin Moisés, te ka'vi' tu ra a vi'e mii' nakayá nia saa kivi' sábado, ña xinandiee' ne ta'an' e' —ni kachi ra.

Tutu ña kua'an nda'a' ne tuku'

²² Xa'a' a jaan' na te ni tianu' Jesús, xiin' te xixa jaan', xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalén jaan' ndii, ni nakuita inga' nia kuento ña nakaxin nia jin uvi te yivi', te ti'vi' ña'a' nia xiin' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía. Te jaan' ndii, jin ra nani' Judas, te ka'an tu ne yivi' Barsabás xiin' ra, te inga ra nani' Silas. Te te kuu' nuu' nuu' ne nakayá xa'a' Jesús nduu' uvi saa' te jaan'. ²³ Te xiin' te jaan' ni ti'vi' nia tutu yo'o' ña ka'an ndii: "Ndu'u, te ni tianu' Jesús, xiin' ne nakayá xa'a' a ñuu yo'o', xiin' te xixa, te xito' ne jaan' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne tuku', ne inji xini tu Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia, xiin' ne ndee' ñuu Antioquía. ²⁴ Xa ni xini ndu kuento ña ni kije sava te yivi' tein ndu yo'o', tee' ndee kōo' ra ni ti'vi' ndu. Te ni xaá ra mii' ndiee' ndo'ó, te ni sandi'ni ra nimá ndo' xiin' ña ni ka'an ra, te ni nasaka' tu ra ña xanini ndo' xa'a' a ña ka'an chuun' ra xiin' ndo', ña kasa'a ndo' tuni jin' ndo'. Te ka'an tu ra ña kuní a saxinú ndo' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni ndoo inga' ndu kuento ña nakaxin ndu ndia'vi' te yivi', te ti'vi' ndu ra xiin' ñani maní e' Bernabé xiin' Pablo mii' ndiee' ndo'. ²⁶ Te yo'o' ndii, xa xiyoó ra taxí ra kivi' ñuu ra xa'a' a ña saxinú ra ña kuní xto'o e' Jesucristo. ²⁷ Xa'a' a jaan' na ti'vi' ndu Judas xiin' Silas, te ndatu'un' ndi'i ra nuu' ndo' ña ni ndoo ndu kuento, ña yoso' nuu' tutu yo'o'. ²⁸ Sakan' ña ni nakuita ña kuní Espiritu Santo xiin' ndu ña tjachuun' ndu ndo'ó xiin' ndee jin tuku ña'a, süu' jaan' ndii ña yo'o' kuiti' saa ndo': ²⁹ Kuní a ña nakoo ndo' ña xixi'

ndo' ndei' ña ni ñasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te kuxi ka tu ndo' ní', te kuxi ka tu ndo' ndei' ti' ni xitja ní', te kúmi' tu ndo' musa ndo'. Naa' saxinú ndo' ña jaan' ndii, va'a saa ndo'. Ndiosí na koq xiin' ndo'." Sakan' yoso' a nuu' tutu jaan'.

³⁰ Te kij' ndi'i ni ndei' ña'a' ña ndii, ni kiej ra ñuu Jerusalén, te ni ñakaa' ra ñuu Antioquia. Te ni ñakaya ra ne ñakaya xa'a' Jesús, te ni ñanakua'a ra tutu jaan' nda'a' ña. ³¹ Te kij' ni ka'vi' ña a ndii, ni ñakuatia' va ña, sakan' ña ni saki'vi' ña'a' ña yoso' nuu' tutu jaan'. ³² Te Judas xiin' Silas, xa'a' a ña nduu' tu ra te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni xandjeni ña'a' ra xiin' kua'a' tu'un va'a, te ni ñakata ni'i tu ña'a' ra nuu' ichi' Jesús. ³³ Te kij' ndi'i ni ndoo ra ñuu jaan' ndia'vi' kivi' ndii, ni ndei' mani' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jaan', te ñandiko' ra mii' ndiee' ne ni ti'vi' ña'a'. ³⁴ Ndisu Silas ndii, ni xtanj ra ndoo ka ra ijan'. ³⁵ Te ni ndoo tu Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquia jaan' sania'a' inga' ra xa'a' xto'o e', te ka'an ndoso' tu ra tu'un va'a xiin' kua'a' inga te yivi'.

Kani ta'an' kuento Pablo xiin' Bernabé xa'a' Juan

³⁶ Kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni ka'an Pablo xiin' Bernabé ndii:

—To'o' tukuu' sakuu' ñuu mii' ni ka'an e' tu'un va'a xa'a' xto'o e' nuu' ne yivi', te kuni e' saa ndiee' ne jaan' —ni kachi ra.

³⁷ Ndandij ni kuni Bernabé ña ku'un tu Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin', xiin' ra. ³⁸ Ndisu ni tu Pablo ña va'a nduu' a ña ku'un ka te jaan' xiin' ra, sakan' ña ni ñakoq xiin' mii'

ra ñu'u' Panfilia, te nĭ xĭin ka ra kundikun ra sachuun' inga' ra xiin' te jaan' chuun nuu' xto'o e'. ³⁹ Xa'a' a jaan' na Pablo xiin' Bernabé ndii, ndiee' va nĭ kanĭ ta'an' ra kuento ndee nĭ kusiin' ra. Sakan' na nĭ xaka Bernabé Marcos, te nĭ ko'ni ra tundoo', te kua'an ra nuu' ñu'u' Chipre.

⁴⁰ Te Pablo nĭ xaka Silas, te kua'an ra kij' ndi'i nĭ sanakua'a ña'a' inga ne ndikun ichi' Jesús nuu' ña ndani mĭi' ña'a' xto'o e' Ndiosí. ⁴¹ Te nĭ xka'ndia ra nuu' ñu'u' Siria xiin' nuu' ñu'u' Cilicia nakata' nĭ'i ra i'in ti'vi ne nduu' kuenta Jesús.

16

Kua'an Timoteo xiin' Pablo xiin' Silas

¹ Xi'na ka ñuu Derbe nĭ xaa ra, ndi'i jaan' te nĭ xaa ra ñuu Listra, te ikan' ndu'u' ĭin te nani' Timoteo, te ndikun ichi' Jesús. Te si'e ĭin ña'a' judía, ña' ĭni xini Jesús nduu' te jaan', ndisu yuva' ra ndii, te griego nduu' ra. ² Te xa'a' a ña ka'an va'a va ne ĭni xini xto'o e', ne ndiee' ñuu Listra jaan' xiin' ñuu Iconio, xa'a' Timoteo jaan' ndii, ³ nĭ kunĭ Pablo ña ku'un te jaan' xiin' ra. Ndisu ña kunĭ ka ku'un ra ndii, nĭ ka'an chuun' ra ña koo tunĭ ĭin' te jaan', te kanĭni kinĭ ne judío, ne ndiee' ñu'u' jaan'. Kuachi ndii, sakuu' ne ndiee' jaan' xini ña te griego nduu' yuva' ra. ⁴ Te kij' xka'ndia Pablo xiin' te kua'an xiin' ra saa ñuu kua'an ra ndii, sakuni' tu'un ra xa'a' tu'un ndei', ña nĭ chituni' te nĭ tianu' Jesús, xiin' te xixa, te ndiee' ñuu Jerusalén, ña kunĭ a saxinu nĭa a. ⁵ Sakan' na kuii' i'in ti'vi ne nduu' kuenta Jesús

ndii, n̄i x̄and̄ieni kā ñ̄a'a' r̄a nuu' ñ̄a in̄i n̄ia xini n̄ia Jesús, t̄e so'̄o kukua'á' kā n̄ia i' in̄i kivi' kua'an.

S̄o'̄o n̄i x̄aā ā kii' n̄i s̄atuví ā nuu' Pablo, ñ̄a xini r̄a iin̄ t̄e Macedonia

⁶ T̄e n̄i xka'nd̄iā Pablo xiin' t̄e kua'an xiin' r̄a nuu' ñ̄u'u' Frigia xiin' ñ̄u'u' Galacia, s̄akan' ñ̄a n̄i tax̄i Esp̄iritu Santo ka'an r̄a tu'un̄ Ndiosí nuu' ñ̄u'u' Asia. ⁷ T̄e kii' n̄i x̄aā r̄a xa'in' ñ̄u'u' Misia ndii, n̄i xikā r̄a ku'un̄ r̄a ñ̄u'u' Bitinia. Ndisu n̄i tax̄i tu Esp̄iritu Jesús ñ̄a ku'un̄ r̄a ikan'. ⁸ T̄e n̄i xka'nd̄iā r̄a ñ̄u'u' Misia, t̄e n̄i ñ̄akāa' r̄a ndeē ñ̄uu Troas, ñ̄a naá yu'u' min̄i ka'nu'. ⁹ T̄e ñ̄uu jaan' n̄i s̄atuví ā nuu' Pablo ñ̄a iin' nd̄ich̄i iin̄ t̄e ñ̄u'u' Macedonia ka'an̄ nda'vi r̄a xiin' r̄a ndii:

—Xka'nd̄iā un' ñ̄u'u' Macedonia t̄e ch̄ind̄iee' un' ndu —kachi r̄a.

¹⁰ T̄e kii' n̄i s̄atuví ā ñ̄a jaan' nuu' Pablo ndii, n̄i ch̄itu'vā ki'i' xiin' mi' ndu, t̄e ku'un̄ ndu ñ̄u'u' Macedonia. S̄akan' ñ̄a n̄i kundan̄i ndu ñ̄a Ndiosí nduu' ñ̄a kana' ndu, t̄e ka'an̄ ndoso' ndu tu'un̄ va'a nuu' n̄e ndiee' ñ̄u'u' jaan'.

S̄o'̄o n̄i x̄aā ā kii' n̄i xa'an̄ ndu xiin' Pablo ñ̄uu Filipos

¹¹ T̄e n̄i ko'ni ndu iin̄ tundoo', tun' n̄i keta ñ̄uu Troas jaan', t̄e kua'an̄ ndaku ndu ndeē ñ̄u'u' Samotracia. T̄e n̄i kitu' tuku kivi', t̄e n̄i kieē ndu kua'an̄ ndu ñ̄uu Neápolis. ¹² T̄e ñ̄uu jaan' n̄i kieē ndu t̄e kua'an̄ ndu ndeē ñ̄uu Filipos. Ñ̄uu jaan' ndii, nda'a' ñ̄uu Roma nduu' ā, t̄e kandu'u' ā nuu' ñ̄u'u' Macedonia jaan', t̄e iin̄ ñ̄uu ka'nu' vā nduu' ā. Ikan' n̄i ndieē ndu ndia'vi' kivi'.

¹³ T̄e iin̄ kivi' s̄ábado, ñ̄a xin̄and̄iee' n̄e ta'an' ndu, n̄e judío ndii, n̄i kieē ndu ñ̄uu jaan', t̄e

n̄i xa'an ndu yu'u' itja mii' tuu ndu ña yoo iin xaan' mii' xi ka'an ne judío, ne ndiee' ikan' xiin' Ndiosí. Sakan' te n̄i xikundiee ndu ikan', te n̄i xa'a' ka'an ndu xiin' ña'a', ne n̄i nakaya ikan', tu'un va'a xa'a' Jesús. ¹⁴ Te iin ña'a' jaan' nani' Lidia, ña' ñuu Tiatira. Te xiko' a' toto va'a, ña kua'a ndiaa'. Te ña' xaka'nu' Ndiosí nduu' a'. Te kij' ndu'u' a' xini so'o a' ña ka'an Pablo ndii, n̄i nunia' xto'o e' nimá a', te n̄i natiin a' tu'un va'a ña n̄i ka'an ra. ¹⁵ Te kij' ndi'i n̄i chichi a' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e a' ndii, n̄i ka'an nda'vi a' xiin' ndu ndii:

—Naa' tuu ndo' ña in̄i i xini i xto'o e' ndii, to'o' ndo' te ndoo ndo' xiin' ndu vi'e i —n̄i kachi a'.

Te xa'a' a ña ndiee' va n̄i ka'an a' xiin' ndu ndii, n̄i ndoo ndu ikan'.

So'o n̄i xa'a a kij' n̄i chinaá te yivi' Pablo xiin' Silas vi'e ka'a

¹⁶ Unta' kij' kua'an tukuu ndu mii' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, n̄i nata'an' iin ña' sava xiin' ndu. Ña' jaan' ndii, xiko' ni'i' ña'a' xto'o a', te ndiee' ñuu jaan'. Te naá iin ña ndiva'a nimá a', ña xaa' sakan' te tuvi' in̄i a'. Te xiin' ña ndiee', ña taxi' ña jaan' ndii, kua'a' va xu'un' n̄i kanando a' xa'a' xto'o a' jaan'. ¹⁷ Te n̄i xikundikun a' Pablo xiin' ndu'u' ka'an ti'e' a' ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí ka'nu' xava'a nduu' ra. Te ka'an ra saa saa ndo' te kaku ndo' nuu' kuachi ndo' —kachi a'.

¹⁸ Te kua'a' va kivi' n̄i xa'a a' ña jaan' ndee n̄i kusuxan' xini' Pablo. Sakan' na n̄i ndiko kuiin ra, te n̄i ka'an ra xiin' ña ndiva'a ña naá nimá a' jaan' ndii:

—Xiin' ña ndiee' Jesucristo ka'án chuun' i xiin' un' ña kuan keta nimá ña' ñaa' —ni kachi ra.

Xaka'án e' te ni keta ña jaan', te kua'an a.

¹⁹ Te kij' ni xini xto'o ña' sava jaan' ña ni ndi'i ña ndiatu' ini ra kanando ka ra xu'un' xiin' a' ndii, ni tjin ra Pablo xiin' Silas te ni ñuu ña'a' ra xan ndiakā ra ma'in' ya'vi nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu jaan'. ²⁰ Te ni sanakua'a ña'a' ra nuu' te kuu' ka'nu' ka'án ra ndii:

—Te judío yo'o' ndii, sasana' ra ne ñuu e' xiin' ña ka'án ndoso' ra. ²¹ Sakan' ña sania'á ra jin nuu' ña ndei' ña va'a natjin e', te ni ndee vasa' tu xi xaá e', sakan' ña te romano nduu' yoo' —ni kachi ra.

²² Xa'a' a jaan' na ni nuta tu kua'a' ne yivi', ne ni nasaa' ni xini nja Pablo xiin' Silas. Sakan' te ni tjanu' te kuu' ka'nu' jaan' te xiin', te ni tava' ra toto Pablo xiin' Silas, te ni ka'an chuun' tu ra, te ni suku' nduku' va ña'a' ra. ²³ Te kij' ndi'i ni kutun' ña'a' te xiin' jaan' kua'a' va ichi' ndii, ni taan' ña'a' ra vi'e kaa. Te ni ka'an chuun' te kuu' ka'nu' jaan' xiin' te xiin' te xito' vi'e kaa ña koto va ña'a' ra. ²⁴ Kij' ni natjin te xito' vi'e kaa jaan' ña ni ka'an chuun' te jaan' xiin' ra ndii, ni taan' ña'a' ra ndemaa' tixin vi'e kaa jaan' mii' kutu' va kaa'. Te ni ko'ni tu ra xa'a' te jaan' yavi jin itun' vie va.

²⁵ Te xa nañuu sava nduu' a, ndisu Pablo xiin' Silas ndii, ka'án ra xiin' Ndiosi te xita' tu ra yaa nuu' a. Te sakuu' te ñu'u' vi'e kaa jaan' xini so'o a. ²⁶ Te jin ni taan ndiee' xava'a ndee ni kisi a xa'a' vi'e kaa jaan'. Te xa ndikun sakan', te ni nunja' tu sakuu' yi'e a, te ni ndaxin' tu karena, ña tin sakuu' te ñu'u' jaan'. ²⁷ Te kij' ni ndoto

te xito' vĭ'e kaa jaan', te nĭ xĭnĭ rā ñā nunia' yi'e' jaan' ndii, nĭ xta'ni' rā ichĭ rā, te ka'ni' xiin' mii' rā, sakan' ñā nĭ xanĭnĭ rā ndii, xa nĭ xĭnu te ñu'u' vĭ'e kaa jaan'. ²⁸ Ndisu nĭ ka'an ti'e' Pablo xiin' rā ndii:

—Sätuxu'ví xiin' mji' un', sakan' ñā yo'o' ñu'u' sakuu' ndu —nĭ kachĭ rā.

²⁹ Sakan' te nĭ xikan te xito' vĭ'e kaa jaan' ñu'u', te ki'ĭ nĭ ndava rā ndeta rā mii' naá Pablo xiin' Silas. Te kisi' vĭ' ñā'a' ā ñā yi'vi rā, te nĭ xĭkandu'u' ndiee rā ndee nuu' ñu'u' nuu' Pablo xiin' Silas. ³⁰ Ndĭ'ĭ jaan' te nĭ tava' ñā'a' rā ĭkan'. Te nĭ ka'an rā xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, tákui'e, ¿ndee ñā saa ĭ, te kaku ĭ nuu' kuachĭ ĭ? —nĭ kachĭ rā.

³¹ Te nĭ nakuiĭn te jaan' ndii:

—Inĭ un' kunĭ un' xto'o e' Jesucristo, te kaku un' nuu' kuachĭ un', yo'ó xiin' sakuu' ne ndiee' vĭ'e un' —nĭ kachĭ rā.

³² Sakan' te Pablo xiin' Silas ndii, nĭ ka'an rā tu'un xa'a' xto'o e' nuu' te jaan' xiin' nuu' sakuu' ne ndiee' vĭ'e rā. ³³ Te xa ñuu sakan' nĭ xaka ñā'a' te xito' vĭ'e kaa jaan', te nĭ natĭa rā mii' nĭ tuxu'ví te jaan'. Sakan' te nĭ chĭchĭ rā xiin' sakuu' ne ndiee' vĭ'e rā kuenta Jesús. ³⁴ Te kiĭ' ndiee' te jaan' vĭ'e rā ndii, nĭ taxĭ rā ñā nĭ xĭxĭ te jaan', te va'a va' kuni rā xiin' sakuu' ne ndiee' vĭ'e rā xa'a' ā ñā ĭnĭ nĭa xĭnĭ nĭa Ndiosí.

³⁵ Kiĭ' nĭ kitu' kivi' jaan' ndii, nĭ tĭ'vi' te kuu' ka'nu' ñuu jaan' ĭĭn uvĭ te xĭin' te ka'an rā xiin' te xito' vĭ'e kaa jaan' ndii:

—Saña' un' te yivi' ñaa' —nĭ kachĭ rā.

36 Sakan' te n̄i ka'an te xito' vi'e kaa jaan' kuento jaan' xiin' Pablo ndii:

—Te kuu' ka'nu' n̄i ka'an chuun' xiin' i ña saña' i ndo'ó. Sakan' na kuii' xa kuv̄i kiee ndo' te ku'un ndo', Ndiosí na ku'un na xiin' ndo' —n̄i kach̄i ra.

37 Ndisu n̄i nakuijn Pablo nuu' te xito' vi'e kaa jaan' ndii:

—Xi'na n̄i kutun' ra ndu'u nuu' kua'a' ne yivi', te n̄i ko'n̄i ra ndu' vi'e kaa tee' ndee n̄i sana'má ra ndu'u, te na'in ra kuach̄i ndu. Te ndu'u ndii, te romano nduu' tu ndu'u. Te vitin ndii, kuní ra tava' si'e ra ndu'u. Kuasa' xachi' sakan' ran', na kixin m̄ii' te kuu' ka'nu' jaan' te tava' ra ndu —n̄i kach̄i Pablo.

38 Te n̄i ka'an te x̄in' jaan' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' ña n̄i ka'an Pablo jaan', te n̄i yi'vi ra kij' n̄i x̄ini so'o ra ña te romano nduu' tu Pablo xiin' Silas. 39 Xa'a' a jaan' na n̄i xa'an tava' ra te jaan' vi'e kaa jaan', te n̄i xikan ra ña ka'nu' in̄i nuu' ra, te n̄i ka'an nda'vi ra xiin' ra ña kiee ra ñuu jaan'. 40 N̄i ket̄a so'o Pablo xiin' Silas vi'e kaa jaan', te kua'an ra vi'e Lidia. Te ikan' n̄i nduijn ra xiin' ne nakayá xa'a' Jesús, te n̄i xand̄ieni ra nimá n̄ia, ndi'i jaan' te n̄i kiee ra kua'an ra.

17

So'o n̄i xaa a kij' xika' Pablo ñuu Tesalónica

1 Te Pablo xiin' Silas ndii, n̄i xka'ndia ra ñuu ña n̄ani' Anfípolis xiin' ñuu ña n̄ani' Apolonia, te n̄i xaa ra ndee ñuu Tesalónica, te ikan' ndii, yoo iin vi'e mii' nakayá ne judío. 2 Te Pablo ndii, un̄i ta'an kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío,

n̄i xa'an r̄a v̄i'e mii' nakayá n̄iā naa xi xaá r̄a. Te nd̄iee' n̄i nd̄atu'un' r̄a nuu' ne jaan' xa'a' ña ka'an tu'un Ndiosí. ³ Te n̄i sanakuachi' r̄a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí jaan' nuu' n̄iā, te sakuni' ña'a' r̄a ña ña nduu' Cristo n̄i t̄i'vi' Ndiosí sakakú yoo' ndii, n̄i kun̄i a ña kuv̄i a, nd̄i'i jaan', te nat̄iak̄u a. Te ka'an tu r̄a ndii:

—Jesús, ña ka'an ndoso' i xa'a' jaan' nduu' Cristo, ña n̄i t̄i'vi' Ndiosí sakakú yoo' —n̄i kachi r̄a.

⁴ Te sava ne judío jaan' ndii, n̄i in̄i n̄iā xini n̄iā Jesús, te n̄i ndūiin n̄iā xiin' Pablo xiin' Silas. Te sakan' tu n̄i xaā kua'a' va ne griego, ne ndikún Ndiosí ña kandixa' ne judío, xiin' ki'in' ña'a', ne kuu' nuu'. ⁵ Ndisu te judío, te n̄i kandixa' ndii, n̄i xakuiñu xava'a r̄a Pablo xiin' Silas. Sakan' na kuu' n̄i nakaya r̄a ki'in' te n̄iā'a xika' s̄i' ya'ya, te sanasaá' te jaan' ne ndiee' ñuu jaan'. Te n̄i ki'vi nd̄iee' r̄a v̄i'e iin te nani' Jasón nanduku' r̄a Pablo xiin' Silas, te tava' ña'a' r̄a, te kund̄iak̄a ña'a' r̄a v̄i'e ka'nu' ñuu jaan'. ⁶ Ndisu xa'a' a ña kōo' te jaan' n̄i na'in r̄a ndii, n̄i nak̄a r̄a Jasón xiin' inga k̄a te in̄i tu xini Jesús. Te n̄i kañuu ña'a' r̄a xan nd̄iak̄a r̄a nuu' te kuu' nuu' nuu' ñuu jaan'. Te n̄i ka'an ti'e' r̄a ndii:

—Te yivi', te sat̄ivi' ne yivi' iin yivi' mii' ka ndiee' n̄iā jaan' ndii, n̄i xaā tu r̄a ñuu mii' ndiee' e' yo'o' vit̄in, ⁷ te Jasón kaa' ndii, n̄i nat̄iin ña'a' r̄a v̄i'e r̄a. Te sakuu' te jaan' xka'ndiá kuento ña ka'an chuun' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' k̄a, sakan' ña ka'an r̄a ndii, yoo inga te xa'ndia chuun' ka'nu' k̄a te nani' Jesús, kachi r̄a —n̄i kachi te jaan'.

8 Te nĭ nasaá' ne kua'a' jaan' xiin' te sanakuachi' kuento ñuu jaan' kii' nĭ xini so'o nĭa ña nĭ ka'an ra. 9 Xa'a' a jaan' na nĭ chikandia Jasón xiin' inga te yivi' jaan' xu'un', te nĭ sain' ña'a' te jaan'.

So'o nĭ xaa a kii' nĭ xika Pablo xiin' Silas ñuu Berea

10 Ni xaa so'o ñuu, te nĭ ti'vi' ne ĩni xini Jesús Pablo xiin' Silas ndee ñuu Berea. Te kii' nĭ xaa ra ñuu jaan' ndii, nĭ xa'an ra vi'e mii' nakaya ne judío. 11 Ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ka'nu' ka ĩni nĭa te sakan' ne ndiee' ñuu Tesalónica jaan'. Kuachi' ndii nĭ natĭin va'a nĭa tu'un va'a xa'a' Jesús, te ĩin kivi' kua'an ndii, sakuaan ndi'ĭ nĭa ña yoso' nuu' tutu Ndiosí te kuni nĭa naa' sakan' xna'a' nduu' a naa sania'á Pablo xiin' Silas. 12 Ña jaan' na kiii' kua'a' va ne judío jaan' nĭ ĩni xini Jesús. Te sakan' tu kua'a' ña'a' griega, ne ka'nu' xiin' te yivi' ndii, nĭ ĩni nĭa xini nĭa Jesús.

13 Ndisu kii' nĭ xini te judío, te ndiee' ñuu Tesalónica, kuento ña ka'an ndoso' tu Pablo tu'un Ndiosí ñuu Berea jaan' ndii, nĭ xa'an tu ra ĩkan', te nĭ kiku' ra ne yivi' kua'a', ne ndiee' ñuu jaan', sanasaá' ña'a' ra. 14 Ndisu ne ĩni xini Jesús ndii, numĭ' va, te nĭ ti'vi' nĭa Pablo ndee yu'u' mĭni ka'nu'. Te Silas xiin' Timoteo ndii, nĭ ndoo ra ñuu Berea jaan'. 15 Te yivi', te nĭ xa'an xiin' Pablo ndii, ndee ñuu Atenas nĭ xa'an nakoo ña'a' ra. Te kii' ndi'ĭ nĭ ka'an chuun' Pablo xiin' ra ña ka'an ra xiin' Silas xiin' Timoteo ña yachi va kixin te jaan' ñuu Atenas mii' ndu'u' Pablo jaan' ndii, nĭ nandiko' ra.

S'o' o' ni xaa a kij' ni xika Pablo ñuu Atenas

16 Te kij' ndu'u' Pablo ñuu Atenas jaan' ndiatu' ra te jaan' ndii, ni tuxu'vi va nimá ra kij' ni xini ra ña chitu' vi' ñuu jaan' yoo ndiosí saka. 17 Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' ne judío jaan' vi'e mii' nakayá ña, xiin' nuu' ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí. Te sakan' tu ni xaa ra i'in kivi' nuu' yoo ka xika' ya'vi. 18 Te sava te ndikún xata' ña ni sania'á iin ti'vi te nani' epicúreos xiin' sava te ndikún xata' ña ni sania'á iin ti'vi te nani' estoicos ndii, ni kani ta'an' ra kuento xiin' Pablo. Te ni ka'an sava te jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' tu a sania'á te ka'an saka kaá'?
—ni kachi ra.

Te sava tuku ra ni ka'an ndii:

—Kuain' te ka'an ndoso' xa'a' inga nuu' ndiosí nduu' ra —ni kachi ra.

Ni ka'an te jaan' ña jaan' sakan' ña ni ka'an ndoso' Pablo tu'un va'a nuu' ra xa'a' Jesús, xiin' xa'a' ña natia'ku e' kij' kivi e'.

19 Sakan' te ni xaka te jaan' Pablo te kua'an ra xiin' ra iin xaan' mii' nakayá te xini tuni mii' nani' a Areópago, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá kivi sania'á un' ndu'u' xa'a' ña xaa' ña ka'an ndoso' un' jaan'? 20 Kuachi ndii ña siin' tu ka'an un' xtuu ndu, sakan' na kuni kundani ndu ndee xa'a' ka'an a —ni kachi ra.

21 Sakan' ña sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' xiin' ne tuku', ne ndiee' tu ikan' ndii, xa nuu' ndatu'un' ña uun xini so'o ña xa'a' ndee ka ña tuu ña nduu' ña xaa' nuu' ña.

22 Sakan' te ni xikuin ndichi Pablo ma'in' vi'e Areópago jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' ñuü Atenas yo'o' ndii, xa kundani yu'u ña tiin' ka'nu' va ndo'ó ña kandixa' ndo'. ²³ Sakan' ña kij' ni xka'ndia i ya'ya ñuü ndo' mii' ita' yukun' kualii' mii' xaka'nu' ndo' kua'a' va ña kandixa' ndo' jaan' ndii, ni xini tu i iin' iin yukun' lulu mii' yoso' iin yu'u' ña ka'an ndii: "Xa'a' Ndiosí ña köo' xini." Sakan' yoso' a. Suu xa'a' Ndiosí, ña xaka'nu' ndo' jaan' tee' ndee xini ndo' a, kuaxi yu'u' ka'an ndoso' i nuu' ndo' vitin.

²⁴ Ña jaan' nduu' ña ni xa'a' iin yivi' te sakan' tu sakuu' ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', xa'a' a jaan' na suvi a nduu' xto'o ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi'. Te ndü'u' a ndee iin yukun' ña xa'a nda'a' te yivi', ²⁵ ni ndee köo' tu ndee iin e' kuvü chindiee' ña'a' ndee naa kumi' e' iin ña kuni nuu' a. Sakan' ña köo' a kuni xachi' nuu' a jaan', süu' jaan' ndii mii' a taxi' kivi' ñuü sakuu' e', xiin' ña na'in' tachi' e', xiin' sakuu' ña kuni nuu' e'. ²⁶ Te xiin' iin ndaa' te yivi' ni xa'a' Ndiosí sakuu' nuu' ne yivi' iin yivi', te kundiee i'in ne jaan' kanii' iin yivi'. Te kij' tia'an köo ndee iin e' ndii, ni ndoo a kuento amaa xiin' mii' kundiee e', ²⁷ te nanduku' ña'a' sakuu' e', tee' ndee nanduku' niani ña'a' e' ndii, na'in ña'a' e', sakan' ña xika' yoo a nuu' i'in e'. ²⁸ Kuachi ndii suvi a xaa' sakan' te tiaku e', xiin' ña xiko' kuiin e', xiin' ña yoo e'. Naa ni ka'an sava te ichi' ndo'ó, te ni ke'i kuento ndatun' kua'an ndii: "Si'e Ndiosí nduu' e'", ni kachi ra.

²⁹ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, va'a kanini e' ña nduu' Ndiosí ndee naa ña xa'a nda'a' te yivi' xiin' oro, xiin' plata, xiin' yuu' saq xanini

mji' ra. ³⁰ Te Ndiosí ndii, nĭ ka'an kuachĭ a xiin' ne yivi' xa'a' ña naa' nĭ kuu nĭa xta'an'. Ndisu vitĭn ndii, ka'an chuun' a xiin' sakuu' yoo', ne ndiee' kanii' ĭin yivi', ña nama e' nimá e' xa'a' kuachĭ e' te saa e' ña kuni a. ³¹ Sakan' ña xa nĭ chĭndu'u' a ĭin kivi' ña sana'má ndaku a sakuu' ne yivi' xa'a' kuachĭ nĭa. Te saa a ña jaan' xiin' nda'a' ĭin te yivi', te xa nĭ sakuiso' chuun' a xa'a' chuun' jaan'. Te nĭ nia'a a nuu' sakuu' e' xa'a' ña jaan', sakan' ña nĭ sanatiaku ña'a' a —nĭ kachi Pablo.

³² Te kii' nĭ xini so'o ne yivi' jaan' ña natiaku ne xi'í ndii, sava nĭa nĭ xandi'i xiin' Pablo, te sava tuku nĭa nĭ ka'an ndii:

—Inga kivi' kuni kuni so'o ka ndu xa'a' ña ka'an un' kaa' —nĭ kachi nĭa.

³³ Sakan' te nĭ keta Pablo teĭn ne yivi' jaan' kua'an ra. ³⁴ Te sava ne yivi' jaan' ndii, nĭ natĭin nĭa tu'un va'a xa'a' Jesús ña sania'a Pablo, te nĭ nduiĭn nĭa xiin' ra. Te teĭn ne jaan' ka'nĭ ĭin te nani' Dionisio, ĭin te xa'ndia chuun' xa'a' Areópago jaan' nduu' tu te jaan'. Te ka'nĭ tu ĭin ña'a' nani' Dámaris, xiin' inga ka ne yivi' ĭkan'.

18

S'o nĭ xa'a a kii' xika' Pablo ñuu Corinto

¹ Te kii' nĭ ndi'i ña jaan' ndii, nĭ keta Pablo ñuu Atenas jaan' te kua'an ra ñuu ka'nu' ña nani' Corinto. ² Te ĭkan' nĭ xini ta'an' ra xiin' ĭin te judío te nani' Aquila, te nĭ tui' ñu'u' Ponto. Sakan' ndia'vi' kivi' kua'an ña nĭ kiee te jaan' ñu'u' Italia, te nĭ xa'a ra ñuu Corinto jaan' xiin' ña si'i ra Priscila. Sakan' ña Claudio, te xa'ndia

chuun' kuu' nuu' Roma, ni ka'an chuun' ña kije sakuu' ne judío ñuu jaan'. Te ni nduujin Pablo xiin' ña. ³Te xa'a' a ña iin ndaa' nuu' chuun xaa' Pablo xiin' Aquila jaan' ndii, ni ndoo ra ndu'u' ra xiin' ña, te sachuun' inga' ra xiin' ña, sakan' ña ne xa'a vi'e toto nduu' ña. ⁴Te saa kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío ndii, ni xa'an Pablo vi'e mii' nakayá ña, te ni ndatu'un' ra xiin' ña, xiin' ne griego xa'a' Jesús te ini ña kuni ña a.

⁵Te kij' ni xaa Silas xiin' Timoteo ñuu Corinto jaan', ña ni kije ra ndee ñu'u' Macedonia ndii, ndee xa nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ka'an ndoso' Pablo, te ndiee' yu'u' ra nuu' ne judío jaan' ña suvi a nduu' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosí sakakú yoo'. ⁶Te ndii, xa'a' a ña xikuita'nú ne judío jaan' nuu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' Pablo, te kani'a'a tu ña xiin' ra ndii, ni kisi ra toto ra ka'an ra ndii:

—Xa kuenta mii' ndo' nduu' ña kundo'o ndo' xa'a' kuachi ndo' nuu' Ndiosí, koo' kuachi kumi' ka yu'u xa'a' ña jaan'. Te ndee vitin ndii, nuu' ne tuku' ku'un ka'an ndoso' i tu'un va'a —ni kachi ra.

⁷Sakan' te ni keta Pablo mii' nakayá ne judío jaan' te kua'an ra vi'e iin te nani' Justo. Te jaan' ndii, xito' ka'nu' ra Ndiosí, te iin' vi'e ra yatın xiin' vi'e mii' nakayá ne judío jaan'. ⁸Te Crispo, te kuu' nuu' tixin vi'e mii' nakayá ne judío jaan' ndii, ni ini ra xini ra xto'o e' Jesús, te sakan' tu sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te ki'in' tuku ne ñuu Corinto jaan', kij' ni xini so'o ña ña ni ka'an ndoso' Pablo ndii, ni ini ña xini ña xto'o e' Jesús, te ni chichi ña kuenta a.

⁹Sakan' te ni satuvi xiin' mii' xto'o e' Jesús nuu' Pablo ñuu, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi un' ka'án ndoso' un' xa'a' i, ka'an na ka'án un', te vikuijn un'. ¹⁰ Kuachj ndii yoo i xiin' un', te köo' ndee iin ne yivi' kuvj tiin yo'ó te satuxu'ví nja yo'ó, sakan' ña yoo kua'a' ne nduu' kuenta i ñuu yo'o' —ñi kachj a xiin' ra.

¹¹ Sakan' na ni ndoo ra ikan' iin kuiya yoso' sava sania'á ra ne ñuu Corinto jaan' tu'un Ndiosí.

¹² Ndisu kij' ni nduu Galión te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Acaya jaan' ndii, ni nakata sava ne judío kuento nja, te ni tiin nja Pablo, te ni xan ndiaká ña'a' nja vi'e mii' xa'nú te yivi' kuachj ¹³ ka'án nja ndii:

—Te yo'ó' ndii, tianu' ra ne yivi' te saka'nu' nja Ndiosí ña näkuitá xiin' ña ka'án tu'un ndei' ndu —ñi kachj nja.

¹⁴ Te kij' xa xito' ka'an Pablo xa'a' ra ndii, ni ka'an Galión xiin' ne jaan' ndii:

—Naa' sakan' te yoo xna'a iin kuachj vie, uun iin ña nja'a ña ni xaa te yo'o' ndii, kuni so'ó i ña ka'án ndo', ne judío. ¹⁵ Ndisu naa' kani' ta'an' ndo' xa'a' kuento kujti', xiin' xa'a' ña kandixa' ndo', xiin' xa'a' tu'un ndei' mii' ndo' ndii, küni kunduü yu'u te xa'nú kuachj xa'a' ña jaan'. Sakan' na kuii' ñaa' mii' ndo' xiní saa saa ndo' xiin' a —ñi kachj ra.

¹⁶ Sakan' te ni tava' ra ne jaan' vi'e mii' xa'nú ra kuachj jaan'. ¹⁷ Te ni tiin sakuu' ne jaan' Sóstenes, te kuu' nuu' tixin vi'e mii' nakayá nja, te ni kutun' ña'a' nja nuu' a mii' xa'nú Galión kuachj jaan'. Ndisu te jaan' ndii, ni xaa ra kuenta kuu' vi' ne jaan'.

So'ó ni xaa a kii' ni nandiko' Pablo ñuu Antioquía

18 Te n̄i ndoō k̄a Pablo ñ̄ūu Corinto jaan' kua'a' kivi'. Ndi'i jaan', te n̄i ndei' ra ne in̄i xini Jesús, ne ndiee' ikan', te ku'un̄ ra ñ̄u'u' Siria. Te kua'an̄ tu Aquila xiin' Priscila xiin' ra. Te ñ̄ūu Cencrea mii' ki'in̄ n̄īa tundōo', tun' kua'an̄ n̄īa jaan', n̄i k̄iee ti'e' xini' Pablo jaan', sakan' ñ̄a xa n̄i tax̄i ra kuento ra nuu' Ndiosí. 19 Te kij' n̄i xā n̄īa ñ̄ūu Éfeso ndii, n̄i nakoō Pablo Aquila xiin' Priscila ñ̄ūu jaan'. Te kua'an̄ ra vi'e mii' nakayá ne judío, te n̄i ndatu'un' ra xiin' ne nakayá ikan'. 20 Te n̄i ka'an̄ nda'vi ne jaan' xiin' ra ñ̄a ndoō k̄a ra xiin' n̄īa ndia'vi' kivi', ndisu n̄i xiin̄ ra, 21 süu' jaan' ndii n̄i ndei' ñ̄a'a' ra ka'an̄ ra xiin' n̄īa ndii:

—Kix̄in̄ ndi'e' tuk̄u i yo'o' naa' sakan' kuni Ndiosí —n̄i kachi' ra.

Te n̄i ki'in̄ ra tundōo' ñ̄ūu Éfeso jaan', te n̄i keta ra kua'an̄ ra.

22 Te kij' n̄i xā ra ñ̄ūu Cesarea ndii, n̄i keta ra tundōo' jaan', te n̄i kāa ra ñ̄ūu Jerusalén, te kua'an̄ nakuat̄u ra ne nduu' kuenta Jesús. Ikan' te n̄i nakaa' ra ñ̄ūu Antioquía.

23 Te ñ̄ūu Antioquía jaan' n̄i ndoō Pablo ndia'vi' kivi', ikan' te n̄i keta ra kua'an̄ ra i'in̄ ñ̄ūu ñ̄a ñ̄u'u' nuu' ñ̄u'u' Galacia xiin' nuu' ñ̄u'u' Frigia nakata' n̄i'i ra ne nduu' kuenta Jesús nuu' ichi' a.

Ka'an̄ ndōso' Apolos xa'a' Jesús ñ̄ūu Éfeso

24 Te kivi' jaan' n̄i xā iin̄ te judío, te nan̄i Apolos, ñ̄ūu Éfeso, te jaan' ndii, ñ̄ūu Alejandría n̄i k̄iee ra, te chuun̄ va ra xiin' ñ̄a ka'an̄ ndōso' ra, te xini va tu ra sāa yoo ñ̄a yoso' nuu' tutu Ndiosí. 25 Te jaan' ndii, n̄i sakuaan̄ ndi'i tu ra

xa'a' ichi' xto'o e' Jesús. Te xiin' iin kanii' nimá ra ka'an ndoso' ra, te ndaku va sania'á tu ra xa'a' Jesús, tee' ndee xa'a' ña ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta ña nama' nja nimá kuiti' nja xiní ra. ²⁶ Te ni xa'a' ra ka'an ndoso' ndituni ra vi'e mii' nakayá ne judío. Ndisu kii' ni xini so'o Aquila xiin' Priscila ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni xaka ña'a' nja mii' koo' yoo, te ni sanakuachi' ndi'i ka nja ichi' Ndiosí nuu' ra.

²⁷ Te xa'a' a ña kuni ku'un Apolos jaan' nuu' ñu'u' Acaya ndii, ni xandieni ña'a' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ñuu Éfeso jaan', te ni ke'i nja iin tutu nuu' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' ñu'u' Acaya jaan', ña natijn va'a nja te jaan'. Te kii' ni xaa Apolos ikan' ndii, ni chindiee' kua'a' ra ne yivi', ne ni ini xini Jesús ni xaa Ndiosí xa'a' a ña ndani mii' ña'a' a. ²⁸ Sakan' suu ndiee' va ni sandoó kui'e ra ne judío, ne ini xini Jesús, mii' chitu' kaa'. Te xiin' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ni nia'a' ra ne jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosí sakakú yoo'.

19

So'o ni xaa a kii' xika' Pablo ñuu Éfeso

¹ Ndu'u' ka Apolos ñuu Corinto jaan', te Pablo ndii, xa ndi'i ni xinu'ni ra kanii' tein iku', te xa ni xaa ra ndee ñuu Éfeso. Te ikan' ni xini ta'an' ra xiin' sava te ndikún ichi' Jesús. ² Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ni natijn ndo' Espíritu Santo kii' ni xa'a' ini ndo' xini ndo' Jesús? —ni kachi' ra.

Te ni nakuijn te jaan' ndii:

—Nĩ ndee tĩa'an kunj so'õ ndu naa' yoo iin Espíritu Santo —nj kachj ra.

³ Te nj ndatu'un' tukuu' ña'a' Pablo ndii:

—¿Ndee nuu' ña chichi' nj natiin ndo'ó na sakan'? —nj kachj ra.

Te nj nakujin te jaan' ndii:

—Ña chichi', ña nj sania'á Juan kuiti', nj natiin ndu —nj kachj ra.

⁴ Te nj ka'an ka Pablo xiin' ra ndii:

—Ña nj chichi' ña nj sania'á Juan jaan' ndii, kuenta ña nama' e' nimá e' xa'a' kuachj ña xaa' e' kuiti' nduu' a. Te nj ka'an tu ra xiin' ne yivi' ña inj nja kunj nja ña kuaxi xata' ra, te ña jaan' nduu' Jesús, nj kachj ra —nj kachj Pablo.

⁵ Te kij' nj xini so'õ ra ña jaan' ndii, nj chichi' ra kuenta xto'õ e' Jesús. ⁶ Te kij' nj tondia nda'a' ña'a' Pablo ndii, nj xikui'nu Espíritu Santo sakuu' te jaan', te nj xa'a' ka'an ra tu'un ña xini ra, te nj ka'an tiakú tu ra. ⁷ Te ña sakuu' te yivi' jaan' ndii, uxj uvi ta'an kuu' ra.

⁸ Te nii' unj ta'an yoo' nj xa'an Pablo vi'e mii' nakayá te judío ñuu jaan', te nj ndatu'un' ndieni ra xiin' te jaan', te nj xika ra sakandixa' ña'a' ra ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá te jaan'. ⁹ Ndisu kua'a' va te jaan' nj xaxij nimá, te nuu' chitu' nj kanja'a' ra xa'a' ichi' xaa' ña ka'an ndoso' Pablo jaan'. Sakan' na nj kuxioo ra nuu' te jaan', te nj naká siin' ra te inj xini Jesús, te kua'an ra xiin' te jaan' vi'e mii' sania'á iin te nani' Tiranno. Te saa kivi' nj ndatu'un' ndi'i ra xiin' te jaan' ikan'. ¹⁰ Te sakan' nj xaa ra nii' uvi kuiya. Sakan' na kuii' nj xini so'õ sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia

jaan' tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús, ne judío xiin' ne griego.

¹¹ Te xiin' ña ndiee' Ndiosí n̄i xāa Pablo ki'in' chuun ka'nu' koo' chukuu'. ¹² Te ndee pein ra xiin' toto taa' nuu' ra n̄i k̄i'in ne yivi', te kua'an n̄ia xiin' a mii' ndiee' ne kuni kuv̄i, te n̄i nda'a n̄ia nuu' kui'e ña ndo'o' n̄ia. Te sakan' tu n̄i kiee ña ndiva'a nimá n̄ia.

¹³ Ndisu sava te judío, te xika' ya'ya tava' ña ndiva'a nimá ne yivi' ndii, n̄i xāa na ra ña nduxa' ña tava' ra ña ndiva'a nimá ne yivi' xiin' ña ndiee' xto'o e' Jesús ka'an ra ndii:

—Xiin' ña ndiee' Jesús, ña ka'an ndoso' Pablo xa'a', ka'an chuun' ndu xiin' ndo'. Kua'an kiee ndo' —n̄i kachi ra.

¹⁴ Te xaa' ña jaan' ndii, te ux̄a ta'an si'e jin sutu ka'nu' judío, te n̄i nani' Esceva, nduu' ra.

¹⁵ Ndisu n̄i ka'an ña ndiva'a jaan' xiin' ra ndii:

—Jesús ndii, xini ña'a' j̄, te xini tu j̄ yoo nduu' Pablo. Ndisu ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' ndo' na ka'an ndo' ña jaan'? —n̄i kachi a.

¹⁶ Xa sakan' n̄i, te n̄i xikoso' ndi'i' ña'a' te yivi', te naá ña ndiva'a nimá jaan', te n̄i kanando ña'a' ra. Te mii' va n̄i kuu ra xiin' te jaan', ndee n̄i xinu jin' vichi' ti'e sakuu' ra vi'e jaan', te n̄i tuxu'vi xava'a tu ra.

¹⁷ Te kij' n̄i xini sakuu' ne ndiee' ñuu Éfeso kuento xa'a' ña jaan', ne judío xiin' ne griego ndii, n̄i yi'vi xava'a n̄ia. Te n̄i xito ka'nu' va n̄ia ña ndiee' xto'o e' Jesús mii' ka. ¹⁸ Te kua'a' va tu ne sakan' n̄i xa'a' in̄i xini Jesús ndii, kuaxi n̄ia na'má n̄ia kuachi n̄ia xa'a' ña n̄ia'a ña xaa' n̄ia.

¹⁹ Te kua'a' ne n̄i xāa ña tu'va ndii, n̄i ndasain

n̄īa s̄akuu' tutu mii' yoso' tu'un tu'va jaan', te n̄ī xa'mi n̄īa a nuu' s̄akuu' ne yivi'. Te kii' n̄ī natava' n̄īa kuenta xa'a' ya'vi' tutu jaan' ndii, n̄ī keta a uvi xiko uxi mií xu'un' yuu' plata xa'a' s̄akuu' a.
²⁰ Xa'a' a jaan' na so'o ndiee' ka kiku' tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús, te kua'a' ka tu ne yivi' ini xini a. Sakan' ña xini n̄īa ña kumi' a kua'a' ña ndiee'.

²¹ Kii' ndi'i n̄ī xka'ndia s̄akuu' ña n̄ī yoo jaan' ndii, n̄ī ka'an Pablo xiin' nimá ra ña ku'un ra ñuu Jerusalén kii' ndi'i xka'ndia ra ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya. Te n̄ī ka'an tu ra ndii:

—Kii' ndi'i saa i ña jaan' ndii, kuní a ku'un tu i ñuu Roma —kachi ra.

²² Te n̄ī ti'vi' ra uvi ta'an te xachuun' inga' xiin' ra ñu'u' Macedonia, Timoteo xiin' Erasto. Te mií ra ndii, n̄ī ndoo ra ñu'u' Asia jaan' ndia'vi' ka kivi'.

So'o n̄ī xaa a kii' n̄ī ka'an ndoso' Pablo ñuu Éfeso

²³ Te sava n̄ī kii' sakan' n̄ī xa'a' xi'é kua'a' ne ñuu jaan' xini n̄īa ichi' xaa' ña ka'an xa'a' Jesús.

²⁴ Kuachi ndii n̄ī yoo iin te xachuun' xiin' plata ñuu jaan' te nani' Demetrio. Te jaan' ndii, xa'a ra yukun' kuali' kuenta ndiosí Diana. Te kua'a' va xu'un' n̄ī kanando te xachuun' nuu' ra xa'a' ña jaan'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na n̄ī nakaya ra te jaan' xiin' tuku te xaa' tu naa chuun jaan', te n̄ī ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te xaa' tu chuun yo'o' ndii, xini ndo' ña ña kaa' tiaku e'. ²⁶ Ndisu xa xini e', te xa xini tu e' kuento ña süu' ñuu Éfeso yo'o' kuiti' xa n̄ī sakandixa' Pablo jaan' kua'a' ne yivi' xiin'

ñā sania'á rā, süü' jaan' ndii yatin' kanii' nuu' ñü'u' Asia. Te ka'án rā ñā ñā xa'a nda'a' e' ndii, süü' ndiosí nduu' a. ²⁷ Te süü' chuun ñā xaa' kuṭi' e' iyo ndoñu'u', süü' jaan' ndii ndee vi'e mii' xaka'nu' sakuu' yoo' ndiosí chie Diana iyo ndoñu'u'. Te sakan' ndoñu'u' ñā xaka'nu' ñā'a' sakuu' ne ndiee' ñü'u' Asia xiin' ne ndiee' kanii' iin yivi' —ñi kachi rā.

²⁸ Te kii' ni xini so'o rā ñā jaan' ndii, ni nasaa' xava'a rā, te ni kuaa' ti'e' rā ka'án rā ndii:

—Ñā' ka'nu' nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuu Éfeso —kachi rā.

²⁹ Te iin kani' tio', te ni sana xini' ne yivi' kanii' ñuu jaan', te ni tiin nia Gayo xiin' Aristarco. Te jaan' ndii, ñü'u' Macedonia ni kiee rā, te ndiaka' ta'an' rā xiin' Pablo. Ikan' te ni ki'vi sakan' moto nia vi'e ñuu mii' nakayá ne yivi' ndiaka' nia uvi saa' te jaan'. ³⁰ Te Pablo ndii, ni kuni rā ku'un rā mii' ni nakaya ne ñuu jaan', ndisu ni taxi ne nakayá xa'a' Jesús xiin' rā ñā ku'un rā. ³¹ Te sakan' tu sava te xa'ndia chuun' nuu' ñü'u' Asia jaan', te xini ta'an' xiin' Pablo ndii, ni ti'vi' rā tu'un ka'án nda'vi rā ñā kü'un rā vi'e ñuu jaan'.

³² Te ne yivi', ne ni nakaya vi'e ñuu jaan' ndii, näkuitá xachi' kuento nia, sava nia ka'án xa'a' iin ñā'a, te tuku nia ka'án xa'a' tuku a. Te yatin' sakuu' nia xini ndee xa'a' ni nduuiin nia ikan'.

³³ Te sava ne judío, ne ka'ni tein ne kua'a' jaan' ndii, ni chinda'a' nia iin te nani' Alejandro te ka'an rā xiin' ne kua'a' jaan'. Sakan' te ni katani nda'a' te jaan' nuu' nia ñā koo taxin' yu'u' nia, te ni kuni rā ka'an rā xa'a' ne judío nuu' nia.

³⁴ Ndisu kii' ni xini nia ñā te judío nduu' tu mii'

ra ndii, ni xa'a' kuaa' sakuu' nia, te sakan' ni xaa nia yatin' uvi ta'an hora ka'an nia ndii:

—Ña' ka'nu' va nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuu Éfeso —ni kachi nia.

³⁵ Te kij' ni sain kúin ña'a' te kuu' ka'nu' nuu' ñuu jaan', sakan' te ni ka'an ra xiin' nia ndii:

—Ndo'ó, ne ñuu Éfeso, sakuu' ne yivi' iin yivi' xiní ña yoo', ne ndiee' ñuu Éfeso, nduu' ne kumi' kuenta ña xito' e' yukun' ndiosí ka'nu' Diana xiin' ña niania' a', ña ni nuu ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña ña ndaku xna'a nduu' ña jaan' ndii, kundiee taxin' ndo', te saa ndo' ndee iin ña'a xiin' tu'un kui'e. ³⁷ Sakan' ña te yivi', te ni kixin ndiaka ndo' yo'o' ndii, koo' a ni xakuina' ra yukun' e' ni ndee ni kania'a tu ra xa'a' ndiosí e' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuii' naa' yoo iin ña kuni chindu'u' Demetrio kuachi xa'a' uun te xachuun' xiin' ra ndii, xa yoo vi'e mii' xa'nú te yivi' kuachi. Ikan' yoo te xa'nú kuachi. Ikan' kuyi ku'un chindu'u' ra kuachi xa'a' ta'an' ra. ³⁹ Te naa' yoo inga ka xa'a' kuni ka'an kuachi ndo' ndii, kij' koo junta ka'nu', te ndoo e' kuento xa'a' ña jaan' saa ka'an chuun' tu'un ndei' e'. ⁴⁰ Kuachi ndii, xa'a' ña ni nakuchi e' vitin ndii, iyo tijn kuachi ne yivi' yoo' nuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' ña xiin' a kundiee taxin' e'. Sakan' ña koo' ndee iin ña kuyi ka'an e' xa'a' e' naa' ndatu'un' te jaan' yoo' ndee xa'a' ni xaa e' sakan' —ni kachi ra.

⁴¹ Te kij' ndi'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni sandutía ra ne jaan' vi'e jaan'.

*Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' xika' Pablo ñu'u' Macedonia
xiin' ñu'u' Grecia*

¹ Te kii' nɪ xikuijn ña nɪ nakuchi ne kua'a' jaan' ndii, nɪ nakaya Pablo ne inji xini Jesús ndiee' ñuu Éfeso jaan', te nɪ xandieni ña'a' ra. Ndi'i jaan', te nɪ ndei' ña'a' ra, te nɪ keta ra kua'an ra ñu'u' Macedonia. ² Te kii' ndi'i nɪ xka'ndia ra ñu'u' jaan' xandieni kua'a' ra ne inji xini Jesús ndiee' ikan' xiin' ña ka'an ra ndii, sakan' vi' te nɪ xaa ra ñu'u' Grecia. ³ Te nɪ ndoo ra ikan' unɪ ta'an yoo'. Te kii' xa xito' ki'in ra tundoo', te ku'un ra ñu'u' Siria ndii, nɪ xini ra kuento ña nɪ ndatu'un' tuni ne judío ña ka'ni' ña'a' nɪa. Sakan' na kuii' ndee chaa' ka nɪ kunɪ ra nandiko' xa'a' ra nuu' ñu'u' Macedonia. ⁴ Te nɪ xa'an ki'in' te yivi' xiin' ra. Iin ra nani' Sópater, te nɪ kiee ñuu Berea, te inga ra nani' Aristarco xiin' inga te nani' Segundo. Te ñuu Tesalónica nduu' uvi saa' te jaan'. Te inga ra nani' Gayo, te nɪ kiee ñuu Derbe xiin' inga te nani' Timoteo. Te inga ra nani' Tíquico xiin' inga te nani' Trófimo. Te ñu'u' Asia nduu' uvi saa' te jaan'. ⁵ Te jaan' ndii, nɪ ki'in ichi' ra, te nɪ ndiatu ra ndu'u ñuu Troas. ⁶ Te kii' nɪ ndi'i viko' kuenta ña xixi' ne judío xita' va'a ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, nɪ kiee ndu ñuu Filipos, te nɪ ko'ni ndu jin tundoo' te kua'an ndu. Te u'un ta'an kivi' nɪ ya'a, te nɪ xaa ndu ñuu Troas jaan' mii' ndiatu' te jaan' ndu. Te nɪ ndoo ndu ikan' uxá ta'an kivi'.

*Sɔ'ɔ nɪ xaa a kii' nɪ ka'an ndoso' Pablo ñuu
Troas, te nɪ ndei' ta'an' ra xiin' ne yivi' ikan'*

⁷ Te kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, nɪ nakaya ndu te kuxi ndu ña xaxi' xakuaa' kuenta ña nɪ xixi

Jesús. Te xa'a' a ña kitu' tuku kivi' kiee ndu te ku'un ndu ndii, ni sania'á Pablo ne iní xini Jesús ndee ni kuu na ñuu. ⁸ Te cuarto vi'e sukun mii' ni nakaya ndu jaan' ndii, ni yoo kua'a' kaa tuún tixin a. ⁹ Te iin te sava, te nani' Eutico ndii, ndu'u' ra yu'u' ventana vi'e jaan' kuni kusun xava'a ra. Te xa'a' a ña na'a' va ni ka'an ndoso' Pablo na ni kanando ma'na te jaan'. Sakan' na kiii' ndee piso ña uní mii' ndiee' ndu jaan' ni kiee ra, te ni nama ra ndienú. Te kij' ni ndoni'i ña'a' ne yivi' ndii, xa ni xi'i ra. ¹⁰ Sakan' te ni nuu Pablo, te ni nakanu' ra xata' ñu'u' nde'i te jaan', te ni numi ra a. Te ni ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kündi'ni ndo' sakan' ña xa ni natia'ku ra —ni kachi ra.

¹¹ Ikan' te ni kaa ka Pablo cuarto jaan', te ni ta'vi' ra xita' va'a, te ni xixi ndu ña xaxi' xakuaa' kuenta Jesús. Sakan' te ni nakaa ka ra ni ka'an ndoso' ra ndee ni kitu'. Sakan' te ni kiee ndu kua'an ndu. ¹² Te ni naka tiaku ne yivi' te sava jaan', te kuan nu'u nia xiin' ra, xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni nia.

Kua'an Pablo ñuu Mileto

¹³ Te ndu'u ndii, xi'na ndu ni ki'in ichi' kua'an ndu, sakan' na ni ko'ni ndu tundoo' te ndiatu' ndu Pablo ndee ñuu Asón, sakan' ña ni kuni ra ku'un xa'a' ra. ¹⁴ Te kij' ni nata'an' ndu xiin' ra ñuu Asón jaan' ndii, ni ndi'vi' ra tundoo' te kua'an sakuu' ndu ndee ñuu Mitilene. ¹⁵ Te tuku kivi' ni kiee ndu ñuu jaan', te ni xka'ndia ndu nuu' ñu'u' Quío. Te kij' ni kitu' inga ka kivi' ndii, ni xka'ndia ndu yatın nuu' ñu'u' Samos. Te inga ka kivi' ndii, ni xaa ndu ñuu Trogilio. Te tuku

kivi' n̄i xaa ndu ndee ñuu Mileto. ¹⁶ Sakan' ña n̄i ch̄ituní Pablo ña xka'ndia xioo ra ñuu Éfeso, sakan' ña n̄i kun̄i ra kuu kuachi ra nuu' ñu'u' Asia. Kuachi ndii ndi'n̄i ra xaa ra ñuu Jerusalén, te naa' n̄i kuv̄i ndii, xa ikan' yoo ra kij' koq v̄iko' ka'nu' ña ñani' Pentecostés.

Kani kuento Pablo te xito' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso

¹⁷ Te n̄i t̄i'vi' Pablo te yivi' te ka'an ra xiin' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso jaan', te kixin ra ñuu Mileto jaan'. ¹⁸ Kij' n̄i xaa te jaan' ikan', te n̄i ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Xiní ndo'ó saa n̄i xachuun' i sakuu' kivi' kij' n̄i ndu'u' i xiin' ndo' ndee kivi' nuu' kij' n̄i xaa i nuu' ñu'u' Asia yo'o', ¹⁹ te sakuu' kivi' tu n̄i xika nuu' i nuu' xto'o e' xiin' sakuu' ña nda'vi kuu' nimá i, xiin' ña n̄i xitia tikui nuu' i xa'a' ndo'ó, xiin' ña n̄i xaa ne judío xiin' i kij' n̄i sando'o' n̄ia yu'u. ²⁰ Te xiní ndo'ó ña sakuu' ichi' n̄i ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña va'a mii' ndo', te ch̄indiee' a ndo'ó. Te n̄i sania'á i ndo'ó tu'un va'a nuu' kua'a' ne yivi'. Te sakan' tu n̄i xaa i vi'e i'in ndo'. ²¹ N̄i ka'an ndoso' i nuu' ne judío xiin' nuu' ne tuku' ña nama n̄ia nimá n̄ia xa'a' kuachi n̄ia te saa n̄ia ña kuní Ndiosí, te in̄i n̄ia kun̄i n̄ia xto'o e' Jesucristo.

²² Te vitin ndii, ndiee' xaka' Espiritu Santo yu'u ña ku'un i ñuu Jerusalén, te xiní i ndee ña kundo'o i ikan'. ²³ Te ndii, xiní kuiti' i ña i'in ñuu mii' kua'an i ndii, sakuni' Espiritu Santo jaan' yu'u ña kuna i vi'e kaa, te koq tu i kua'a' tundo'o'. ²⁴ Ndisu nuu' mii' i ndii, ndiaa ya'vi'

xachi' kivi' ñu'u i. Süu' jaan' ndii ndiaa ya'vi' ka ña saxinú i chuun ña ni sakuiso' chuun' xtó'o e' Jesús yu'u, ña ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' ña ndani mji' Ndiosí yoo'.

²⁵ 'Te vitin ndii, ka'an i xiin' ndo' ña xiní i ña ndee iin ndo'ó, ne ni yoo i xiin' ka'an ndoso' i xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, küni ka ndo' nuu' i. ²⁶ Ña jaan' na kuii' ka'an kaxi' i xiin' ndo' kivi' vitin ña köo' ka kuenta kumi' i xa'a' ndo'. ²⁷ Kuachi ndii ni nakoo si'e i nuu' ndo' ndee iin ña kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii ni ka'an i sakuu' a xiin' ndo'.

²⁸ 'Xa'a' a jaan' na koto xiin' mji' va ndo', te koto va tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta xtó'o e', ne ni taxí Espíritu Santo kunduu ndo' te paxto nuu', te koto ña'a' ndo', kuachi ndii ni ndasandu a ne jaan' kuenta a xiin' ní' si'e mji' a. ²⁹ Sakan' ña xiní yu'u ña kij' ku'un i ndii, ko'ni te yivi' tein ndo', te kuu ra ndee naa lobo ña'a, ti' xika' kuni kaxi' mbee, sakan' ña kaka ra sativi' ra nimá ndo'ó. ³⁰ Te tein mji' ndo' kje'e sava te ka'an tun vixi, te xita' ra ne ndikún ichi' Jesús, te kundikun ña xata' mji' ra. ³¹ Ña jaan' na kuii' kaka ñu'u' ini va ndo'. Te naka'an' va ndo' ña nii' unj kuiya ni xikuiin i ña saki'in' kuento i i'in ndo'. Te kua'a' va ichi' ndii, ndee ni xaku i.

³² 'Te vitin sanakua'a i ndo'ó nda'a' Ndiosí xiin' nda'a' tu'un a ña ka'an xa'a' ña ndani mji' a yoo'. Ña jaan' kumi' ndiee' te kuvj nakata ni'i a yoo' nuu' ichi' a. Te ña jaan' tu kuvj saa sakan' te natiin na ndo' xiin' inga ne nduu' tu nditia a ña xa ni taxí a kuento a xa'a' nuu' e'. ³³ Köo' kivi' ni ndioo' ini i xa'a' ña'a ndee iin ndo', naa kuu' oro,

plata uun toto ndo'. ³⁴ Xiní ndo'ó ña n̄i xachuun' i xiin' nda'a' i yo'o', te n̄i k̄i'in i ña n̄i kun̄i nuu' i xiin' ña n̄i kun̄i nuu' te ndiaka' ta'an' xiin' i. ³⁵ Te xiin' ña n̄i xaa i jaan' n̄i nia'a' i ndo'ó ña sakan' kun̄i a sachuun' u'v̄i e' te kuv̄i ch̄ind̄jee' e' ne natiin. Naka'an' e' ña n̄i ka'an xto'o e' Jesús kij' n̄i ka'an a ndii: "Sañu'u' ka Ndiosí yoo' kij' taxi' e' ña'a te sakan' ña natiin' e' ña jaan'." Sakan' n̄i kachi Jesús —n̄i kachi Pablo xiin' te xixa jaan'.

³⁶ Te kij' ndi'i n̄i ka'an ra ña jaan' ndii, n̄i x̄ikuijn xiti' ra xiin' sakuu' te xixa jaan', te n̄i ka'an sakuu' ra xiin' Ndiosí. ³⁷ Ikan' te n̄i xaku ti'e' sakuu' ra xiin' Pablo, te n̄i num̄i ña'a' ra, te n̄i ch̄ito tu ra nuu' te jaan'. ³⁸ Sakan' ña suchi' xava'a in̄i te jaan' koto ka n̄i ka'an Pablo xiin' ra ña koo' kivi' ka kun̄i nuu' ta'an' ra. Te n̄i xa'an ndiaka ña'a' ra ndee mii' iin' tundo'o'.

21

Sokua'an Pablo ñuu Jerusalén

¹ Te kij' ndi'i n̄i ndei' ndu te jaan' ndii, n̄i ko'n̄i ndu tundo'o' te kua'an ndaku ndu ndee nuu' ñu'u' Cos. Te tuk̄u kivi' kua'an ndu, te n̄i xaa ndu ndee nuu' ñu'u' Rodas. Te ijan' n̄i k̄iee ndu te kua'an ndu, te n̄i xaa ndu ndee ñuu Pátara. ² Te ñuu Pátara jaan' n̄i x̄ini ndu jin tundo'o', tun' kua'an ñu'u' Fenicia. Te n̄i ko'n̄i ndu tun' jaan', te n̄i k̄iee ndu kua'an ndu. ³ Te kij' kua'an ndu ndii, n̄i x̄ini ndu kandu'u' ñu'u' Chipre nda'a' it̄in ndu, te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Siria. Te n̄i xa'an nu' xiin' ndu ñuu Tiro, sakan' ña ijan' n̄i xka'ndia te yivi' nako'o ra ña'a, ña ñu'u' t̄ix̄in tun' jaan'. Sakan' te n̄i nuu ndu ijan'.

4 Te ikan' nj xinj ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta xto'o e'. Te nj ndoo ndu xiin' ne jaan' uxā ta'an kivi'. Te nj sakuni' Espiritu Santo ne jaan' ña kundo'o Pablo, sakan' na nj ka'an ña xiin' ra ña kü'un ra ñuu Jerusalén.

5 Ndisu kij' nj saxinú ndu kivi' jaan' ndii, nj kīee ndu ñuu jaan' te kua'an ndu mii' nj ndoo tundo'o jaan'. Te sakuu' ne jaan', tiaa xiin' ña' si'i ra xiin' si'e ña ndii, nj xan ndiaka ña ndu'u yu'u' minj nuu' ñuu jaan'. Te nj xikuita xiti' sakuu' ndu yu'u' minj jaan', te nj ka'an ndu xiin' Ndiosí. 6 ikan' te nj ndei' ña'a' ndu, te nj ko'ni ndu tundo'o jaan' kua'an ndu. Te ne jaan' ndii, nj nandiko' ña vi'e ña.

7 Te ndu'u ndii, nj kīee ndu ñuu Tiro jaan' te kua'an ka ndu nuu' minj ndee nj xaa ndu ñuu Tolemaida. Te ikan' nj nakuatu ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta Jesús, te nj ndoo ndu xiin' ne jaan' iin ndaa' kivi'. 8 Te tuku kivi' nj kīee ndu ikan' te kua'an ndu, te nj xaa ndu ñuu Cesarea. Te ikan' nj xa'an ndu vi'e iin te ka'an ndoso' tu'un va'a, te nani' Felipe. Te jaan' nduu' iin te uxā ta'an te nj chindīee' te nda'a' xa'a' Jesús, te nj ndoo ndu vi'e ra jaan'. 9 Te jaan' ndii, yoo kumi' ta'an ña'a' si'e ra, te ne jaan' ndii, ne ndiee' iin ndaa' nduu' ña, te ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' tu ña.

10 Te kij' xa kua'an ndia'vi' kivi' ndiee' ndu ikan' ndii, nj xaa iin te nj kīee ñu'u' Judea, te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te nani' Agabo. 11 Xaa so'o ra mii' ndiee' ndu jaan', te nj kuyatin ra nuu' ndu, te nj ki'in ra toto ña tiin toko' Pablo, te nj satiin ra a nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te nj ka'an ra ndii:

—Ka'án Espíritu Santo xiin' i ndii, so'ò sàtiín te judío ñuu Jerusalén te xiin' ña'a toto yo'o'. Te sanakua'a ña'a' ra nda'a' ne tuku', kachi a —ni kachi ra.

¹² Te kij' ni xini so'ò ndu ña jaan' ndii, ndu'u' xiin' ne ndiee' ikan' ndii, ni ka'an nda'vi va ndu xiin' Pablo ña kaa ra ñuu Jerusalén. ¹³ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ndu ndii:

—Kuäku ka ndo', sakan' ña sakusuchi' ndikui ndo' ini i. Kuachi ndii, süu' ña kotijn kuiti' i xa yoo tu'va i, süu' jaan' ndii xa yoo tu'va tu i ña kuvu i ñuu Jerusalén jaan' xa'a' xto'o e' Jesús —ni kachi ra.

¹⁴ Te xa'a' a ña ni kuvu nakasi ña'a' ndu ndii, ni xikuin ndu ka'án xiin' ta'an' ndu ndii:

—Na xka'ndia saa kuni xto'o e' Jesús —ni kachi ndu.

¹⁵ Te kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni sakoo' tu'va xiin' mii' ndu, te ni kiee ndu kua'an kaa ndu ñuu Jerusalén.

¹⁶ Te ni xa'an ndia'vi' te ndikún ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Cesarea jaan', xiin' ndu. Te ni xan ndiaka ra ndu vi'e iin te nani' Mnasón mii' ni ndoo ndu. Te jaan' ndii, ñu'u' Chipre ni kiee ra, te xa yata' va ndikún ra ichi' xto'o e'.

So'ò ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñuu Jerusalén

¹⁷ Kij' ni xaa ndu ñuu Jerusalén ndii, ni natijn manj' va ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ikan', ndu. ¹⁸ Te tuku kivi' kua'an ndi'e' ndu mii' ndu'u' Jacobo. Te ikan' ndiee' ti'vi sakuu' te xixa, te xito' ne jaan'. ¹⁹ Te kij' ndi'i ni nakuatu ña'a' ndu ndii, ikan' te ni xa'a' ndatu'un' ndi'i Pablo nuu' te jaan' saa ni chindiee' ña'a' Ndiosí nuu'

i'in chuun ña ni sakuiso' chuun' ña'a' a tein ne tuku'. ²⁰ Te ki' ndi' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni xaka'nu' ra Ndiosí, te ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa xini yo'ó, ñani i, ña ñuu Jerusalén yo'o' ndii, yoo kua'a' mií ne ta'an' e', ne judío, ne xa ini xini xto'o' e'. Te sakuu' ne jaan' ndii, tiin' ka'nu' xava'a ña tu'un ndei' Ndiosí. ²¹ Te xa xini ña ka'an ne yivi' xa'a' yo'ó ña sania'a un' sakuu' ne judío, ne ndiee' tein ne tuku', ña na kuxioo ña nuu' tu'un ndei', ña ni sania'a Moisés, te ka'an un' xiin' ña ña na kasa'a ña tuni jin' tiaa si'e ña, te ka'an tu un' xiin' ña ña na kändixa' ña ña xi xaá e'. ²² ¿Saa tu saa e' vitin? Sakan' ña kuni ne kua'a' jaan' kuento ña xa ni xaa un' yo'o'. ²³ Sakan' na kuii' va'a ka saa un' ña ka'an ndu xiin' un' vitin: Yoo kumi' ta'an te yivi' tein ndu yo'o', te kuni a ña saxinú ra ña ni taxí ra kuento ra, ña kaka nuu ra nuu' Ndiosí. ²⁴ Naka ña'a' un' te ku'un un' yukun' ka'nu', te ndasandoo sutu ndo'ó nuu' Ndiosí. Te chavi un' xa'a' ra te kivi kiee ti'e' xini' ra xa'a' ña kuni a saa ra jaan'. Sakan' te kuni sakuu' ne yivi' ña süu' ña ndixa nduu' ña ni xini so'o ña ka'an ne yivi' xa'a' un' jaan', süu' jaan' ndii xika' tu yo'ó saa nii' ka'an chuun' tu'un ndei' jaan'. ²⁵ Te ne tuku', ne xa ini xini Jesús ndii, xa ni ti'vi' ndu tutu nda'a' ña ña ni chituni ndu ña kuni a ña nakoo ña ña xixi' ña ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te kuxi ka tu ña ní', te kuxi ka tu ña ndei' ti' ni xitja ní', te kumi' ka tu ña musa ña —ni kachi ra xiin' Pablo.

²⁶ Te tuku kivi' ndii, ni xaka Pablo te jaan', te ni xa'an ra te ndasandoo ña'a' sutu xiin' te

jaan' nuu' Ndiosí. Ndi'i jaan', te ni nda'ni Pablo yukun' ka'nu', te ni ka'an ra xiin' sutu ndee kivi' xinu ña nduu' ndoo' ra xiin' te jaan' nuu' Ndiosí, te taxi ra tumani' nuu' a xa'a' i'in ra.

Sq'o ni xaa a kii' ni tiin te yivi' Pablo ñuu Jerusalén

²⁷ Te kii' xa xito' xinu kuii uxā ta'an kivi' jaan' ndii, ni xini sava te judío, te ndiee' nuu' ñu'u' Asia, Pablo yukun' ka'nu' jaan'. Sakan' te ni sanakuchi ra sakuu' ne yivi' kua'a' xava'a, ne ndiee' ikan', te ni tiin ra Pablo ²⁸ ka'an ti'e' ra ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, te Israel, nja'a ndo' te chindiee' ndo' ndu'u, sakan' ña te yivi' yo'o' nduu' te sania'a sakuu' ne yivi' iin yivi' ña kanja'a nja xa'a' ne ñuu e', xiin' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, xiin' xa'a' yukun' ka'nu' su'un yo'o'. Te siin' tuku' ndii, ndee sava te griego ni ko'ni ra yukun' e' te sanduxin ra a kii' xaa' ra sakan' —ni kachi ra.

²⁹ Ni ka'an te jaan' sakan', kuachi ndii ni xini ra xika' Pablo xiin' iin te ñuu Éfeso, te nani' Trófimo, te ni xanini ra ña ni xaka Pablo te jaan', te ni ki'vi ra yukun' jaan'. ³⁰ Sakan' na kuii' ni nakuchi sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' te taxa'an' nja ndekuie' inga' nja. Te ni tiin te yivi' Pablo, te ni xta'ni' ña'a' ra ndee ki'e yukun' jaan'. Te xaka'an e', te ni ndasi ra yi'e' yukun' jaan'. ³¹ Te xa xito' ka'ni' ña'a' ra kii' ni xini tu'un te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' iin ti'vi te xiin', ña ni nakuchi va sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén jaan'.

³² Numi' te ni naka ra ki'in' te xiin' xiin' sava tu te xiin' kuu' nuu' te taxa'an' ra nakaa' ra

ndekuie' rā nuu' ne yivi' kua'a' jaan'. Te kij' ni xini ña'a' ña ndii, ni xikuujin ña ña kutun' ña Pablo. ³³ Sakan' te ni kuyatın te xıın', te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an chuun' rā, te ni tiin rā Pablo, te satıın ña'a' rā xiin' uvi ta'an karena. Te ni ndatu'un' te jaan' ne jaan' yoo nduu' Pablo, te yoo nduu' tu a ni xaa rā. ³⁴ Ndisu sava ne jaan' ka'an ti'e iin ña'a, te sava tukı ña ka'an ti'e inga ña'a. Xa'a' a ña ni kuvı kundani kaxi' rā ndee xa'a' tiin' kuachi ña Pablo xa'a' a ña kuaa' ti'e ña ndii, ni ka'an chuun' rā ña naka ña'a' te xıın' jaan' te ku'un rā vi'e mii' ndiee' rā. ³⁵ Te kij' ni xaa te xıın' jaan' xiin' Pablo kuto ña kua'an kaa mii' ndiee' rā ndii, ni ndonı'ı ña'a' rā sakan' ña ni sana va'a cho' ne kua'a' jaan'. ³⁶ Kuachi ndii xa xata' rā jaan' ndikun ne kua'a' jaan' ka'an ti'e ña ndii:

—Na kuvı rā —kachi ña.

Xikán Pablo ndei' ña ka'an rā xa'a' rā nuu' ne kua'a' jaan'

³⁷ Kij' xa xito' te xıın' jaan' sko'ni' ña'a' rā vi'e mii' ndiee' rā ndii, ni ka'an Pablo tu'un griego xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xıın' jaan' ndii:

—¿Ñáá kuvı ka'an ı xiin' un' iin xa'a'? —ni kachi rā.

Te ni ka'an te xa'ndia chuun' jaan' xiin' rā ndii:

—Aan, kuvı tu ka'an yo'ó tu'un griego uun.

³⁸ Naa' sakan' ndii, ¿süu' yo'ó nduu' te Egipto, te ni sakunta'an' te yivi' xiin' te xa'ndia chuun' xama'in', ndı'ı jaan', te ni naka rā kumi' miı te xa'ni' ne yivi' te kua'an rā xiin' te jaan' mii' ichi kaa'? —ni kachi rā.

³⁹ Te ni nakujin Pablo ndii:

—Yu'u ndii, te judío nduu' i, te ni kīēē i ñuu Tarso, ña nduu' iin ñuu ka'nu' ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Te xikán i ña va'a nuu' un' ña taxi un' ka'an i xiin' ne yivi' kaa' —ni kachj ra.

⁴⁰ Te kij' ni taxi te xīin' jaan' ña ka'an Pablo ndii, ikan' te ni iin ra kuaṭo jaan', te ni ndonj'i ra nda'a' ra te ka'an ra xiin' nja. Te kij' ni xikuiin sakuu' nja ndii, ni ka'an ra xiin' nja tu'un hebreo ndii:

22

¹ —Te yivi', ñani i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuu yo'o', kunj so'o ndo' ña ka'an i xa'a' i nuu' ndo' vjtin —ni kachi ra.

² Te kij' ni xinj so'o nja ña ka'an ra xiin' nja tu'un hebreo ndii, ni xikuita taxin' ka nja. Te ni ka'an ka ra ndii:

³ —Te judío nduu' tu yu'u, te ni kīēē i ñuu Tarso, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Ndisu ñuu Jerusalén yo'o' ni xa'nu i, te ni sakuuan ndi' i saā nii' ka'an tu'un ndei' ne ichi' yata' e', nuu' Gamaliel. Te xika' nuu i nuu' Ndiosí ndēē vjtin xiin' kanii' nimá i naa xaa' sakuu' ndo'ó kivi' vjtin. ⁴ Te ni sando'o' u'vi va i ne ndikún ichi' Jesús ndēē ni xi'j sava nja xa'a' a ña ni satiin ña'a' i, te ni taan' i nja vj'e kaa, naa' tiaa nduu' ra, uun ña'a' nduu' nja. ⁵ Sakan' tu sutu ka'nu' xiin' te xixa nuu' ñuu yo'o' ndii, kuvj ndjēē yu'u' ra xa'a' ña jaan', sakan' ña nda'a' te jaan' ni k'i'in i tutu ña kua'an nda'a' ne ta'an' e', ne ndiee' ñuu Damasco. Te ni ketā i kua'an i ñuu jaan' te satiin i ne ndikún ichi' jaan', te naka ña'a' i, te xaa nja ñuu yo'o', te kundo'o nja.

*Ndiee' yu'u' Pablo saq ni nama Jesús nimá ra
(Hch. 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ 'Te kij' kuyatin' iin ke'in' kij' naá i ichi' yatín ñuu Damasco jaan' kua'an i ndii, achí va ni kīee iin ñu'u yi'é koo' chukuu' ndee ndivi', te ni xinunduú a yu'u. ⁷ Te ni nduva i ñu'u', te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' ka'an a xiin' i ndii: "Saulo, Saulo, ¿ndichun na sando'o' un' yu'u'?", ni kachi a. ⁸ Te ni ka'an i ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?", ni kachi i. Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Yu'u nduu' Jesús, te ñuu Nazaret, te sando'o' un'", ni kachi a. ⁹ Te yivi', te kua'an xiin' i ndii, ni xini ra ñu'u jaan', ndisu ni kundani ra ña ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' i. ¹⁰ Te ni ka'an i xiin' a ndii: "¿Ndee ña saq i, tákui'e?", ni kachi i. Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Ndokoo un' te ndi'vi un' ñuu Damasco, te ikan' ka'an iin te yivi' xiin' un' ndee ña kuni a saq un'", ni kachi a.

¹¹ 'Te xa'a' a ña ni küvi kuni i sakan' ña ni yi'e koo' chukuu' ñu'u jaan' ndii, ni tīin te kua'an xiin' i jaan' nda'a' i, te ni naka ra yu'u te kua'an ndu ndee ni ko'ni ndu ñuu Damasco jaan'. ¹² Te ikan' ndu'u' iin te nani' Ananías, te jaan' ndii, xika' nuu' ra nuu' Ndiosí saq ka'an tu'un ndei' a. Te ka'an va'a sakuu' ne ta'an e', ne judío, ne ndiee' ñuu jaan', xa'a' ra. ¹³ Te ni xaa ra mii' ni ndu'u' i jaan', te ni kuyatin' ra nuu' i, te ni ka'an ra xiin' i ndii: "Ñani Saulo, na natuvi nuu' un'", ni kachi ra xiin' i. Te xaka'an e', te ni natuvi nuu' i, te ni nakoto ndiaa ña'a' i. ¹⁴ Te ni ka'an ka ra xiin' i ndii: "Ndiosí, ña ni xaka'nu' ne xii' yata' e', ni nakaxin yo'ó te kuni un' ña kuni a, te kuni nduchi' nuu' un' Jesús, ña xachuun' ndaku, te

kun̄i so'ō un' tach̄i' a. ¹⁵ Te ndiee yu'u' un' xa'a' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi', te ka'an ndoso' un' xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' un' xiin' xa'a' ña ni xini so'ō un' jaan'. ¹⁶ Te vitin ndii, kundiatu ka un'. Ndongich̄i un' te kuch̄i un' kuenta a. Te kakan un' nuu' a te sandoyo' a kuach̄i un'", ni kach̄i ra xiin' i.

¹⁷ Te kij' ni nandiko' i ñuu Jerusalén yo'o', te iin' i ka'an i xiin' Ndiosí yukun' ka'nu' ndii, ni satuví a nuu' i ¹⁸ ña ni xini i xto'o e'. Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Yach̄i va te ket̄a ki'i' un' ñuu Jerusalén ñaa'. Sakan' ña natiin ne ñuu ñaa' ña ndiee' yu'u' un' xa'a' i", ni kach̄i a. ¹⁹ Te ni ka'an i xiin' a ndii: "Táku'e, xini kaxi' ne yivi' jaan' ña yu'u nduu' te ni xa'an saa vi'e mii' nakayá ne judío, ne ta'an' e', te ni taan i ne ini xini yo'ó vi'e kaa, te ni kutun' tu ña ni xaa i. ²⁰ Te sakan' tu kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban, te ni ndiee yu'u' xa'a' un' ndii, xta'an tu yu'u ni iin i kan' xito' i toto te ni xa'ni' ña'a' jaan', te ni nakuita kuento i xiin' te jaan'", ni kach̄i i xiin' a. ²¹ Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Kua'an, sakan' ña ti'vi' i yo'ó nuu' ne tuku', ne ndiee' xika'", ni kach̄i a xiin' i —kachi Pablo.

So'ō ni xaa a kij' ni yoo Pablo nda'a' te xuin' romano

²² Te ndee ña yo'ō kuiti' ni xini so'ō ne kua'a' jaan' ni ka'an Pablo. Ikan' te ni xa'a' kuaa' ti'e' ña ka'an ña ndii:

—Xata'an kutjaku ka te yivi' ñaa', ka'ni' ña'a' ndo' —kachi ña.

²³ Te xa'a' a ña kuaa' ti'e' ña, te seko' xi'é ña toto ña, te sakandeta' tu ña yaka' ndii, ²⁴ ni

ka'an chuun' te xíin', te xa'ndia chuun' jaan', ña sandi'ví te xíin' ra Pablo tixin vi'e ra jaan', te suku' yo'o' tu ña'a' ra te ndiee yu'u' Pablo jaan' ndee xa'a' nduu' a ña kuaa' ndiaa ña'a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Te kij' xa ni satiin kutu' te xíin' jaan' Pablo xiin' iin' te suku' yo'o' ña'a' ra ndii, ni ka'an Pablo xiin' iin' te xíin' kuu' nuu', te iin' yatín jaan' ndii:

—¿Ñáá taxi' tu'un ndei' ñuu Roma ña suku' yo'o' ndo' iin te romano naa' tiá'an sana'má ña'a' te xa'ndia chuun'? —ni kachi ra.

²⁶ Te kij' ni xini so'o te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni xa'an ka'an ra xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ra jaan' ndii:

—¿Saa saa un' vitin, kuachi ndii te romano nduu' tu te kaa'? —ni kachi ra.

²⁷ Te ni kuyatin te xa'ndia chuun' jaan' mii' iin' Pablo, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ndixa xna'a ndii, te romano nduu' tu yo'ó? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin Pablo nuu' ra ndii:

—Uun suvi i —ni kachi ra.

²⁸ Te ni ka'an ka te xa'ndia chuun' jaan' xiin' Pablo ndii:

—Yu'u ndii, kua'a' xava'a xu'un' ni cha'vi i, te ni nandu'u i te romano —ni kachi ra.

Te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Yu'u ndii, xa te romano nduu' i ndee kij' ni tui i —ni kachi ra.

²⁹ Ña jaan' na kuii' te xíin', te xito' suku' yo'o' ña'a' jaan' ndii, xaka'an e', te ni kuxioo ra. Te ndee te xa'ndia chuun' jaan' ni yi'vi kij' ni xini ra ña te romano nduu' tu Pablo, sakan' ña ni ka'an chuun' ra, te ni xikotiin Pablo xiin' karena.

Ka'án Pablo xq'a' ra nuu' te xixa kuu' nuu' nuu' ne judío

³⁰ Te tuku kivi' ndii, xa'a' a ña ni kuni te xa'ndia chuun' jaan' kundaní kaxi' ra ndee xa'a' ni tijn kuachi ne judío Pablo jaan' ndii, ni ndaxin' ra karena ña tijn Pablo. Te ni ka'an chuun' ra ña nakaya tu sutu kuu' nuu' xiin' sakuu' te xixa kuu' nuu' ñuu Jerusalén jaan'. Te ni xta'ni' ra Pablo vi'e kaa, te ni xani ña'a' ra nuu' te jaan'.

23

¹ Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, saxinú i ña kuní Ndiosí ndee vitin xiin' ña naá va'a nimá i nuu' a —ni kachi ra.

² Te sutu ka'nu', te nani' Ananías ndii, ni ka'an chuun' ra xiin' te ita' yatín jaan' ña sa'ndia' ra yu'u' Pablo. ³ Sakan' te ni ka'an Pablo xiin' Ananías jaan' ndii:

—Ndiosí na sa'ndia' yu'u' yo'ó, sakan' ña nduu' un' ndee naa nama vi'e, ña kiní kaa', te ni nake'i yaa a. Ndu'u' un' ñaa' te sana'má un' yu'u' saa nii' ka'an tu'un ndei' Ndiosí. Ndisu ni xka'ndia un' tu'un ndei' jaan' ña ni ka'an chuun' un' te kani ra yu'u' —ni kachi ra.

⁴ Ikan' te ni ka'an te ita' yatín jaan' xiin' Pablo ndii:

—Sakan' vi' tuku ka'an yo'ó xiin' sutu ka'nu', te xika' nuu' nuu' Ndiosí unun' —ni kachi ra.

⁵ Te ni ka'an Pablo ndii:

—Ñani i, xini yu'u' naa' sutu ka'nu' nduu' te kaa', sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Kä'an kiní un' xiin' te xa'ndia chuun'

kuu' nuu' nuu' ñuu un'." Sakan' yoso' a —ni kachi ra.

⁶ Xa'a' a ña ni xini Pablo ña sava te jaan' nduu' te saduceo, te sava tuku ra nduu' te fariseo ndii, ni ka'an ti'e' ra xiin' te xixa kuu' nuu' jaan' ndii:

—Ñani ta'an' i, yu'u ndii, te fariseo nduu' i, te te fariseo ni nduu' tu yuva' i. Te tiin' kuachi ndo' yu'u xa'a' a ña ndiatu' ini i ña natiaku e' kii' kivi e' —ni kachi ra.

⁷ Te kii' ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni xa'a' kani' ta'an' kuento te fariseo xiin' te saduceo, te ni nata'vi' ra. ⁸ Kuachi ndii, te saduceo ndii, kändixa' ra ña natiaku ne ni xi'i, te ni ndee kändixa' tu ra ña yoo ángele, te ni ndee kändixa' tu ra naa' yoo espíritu. Ndisu te fariseo ndii, kandixa' te jaan' sakuu' ña jaan'. ⁹ Ikan' te ni xa'a' kuaa' ti'e' sakuu' te jaan'. Te ni ndondichi sava te sanakuachi' tu'un ndei' Moisés, te nduu' te fariseo. Te ni ka'an ra ndii:

—Koo' xachi' kuachi te kaa' ni na'in ndu. Naa' ni ka'an iin ángele, uun naa' ni ka'an iin espíritu xiin' ra ndii, va'a kuun' ta'an' e' xiin' Ndiosí —ni kachi ra.

¹⁰ Te xa'a' a ña so'o ni nasaa' kua'a' ka sakuu' te jaan' ndii, ni yi'vi te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ña sakuachi' xi'e' ra Pablo. Ña jaan' na kuu' ni ka'an chuun' ra xiin' ndia'vi' te xiin', te ko'ni ra xta'ni' ña'a' ra tein te jaan', te ku'un ndiaka tukuu ña'a' ra vi'e' mii' ndiee' ra xito' ra.

¹¹ Te kii' ni kuñuu kivi' jaan' ndii, ni tuvi xto'o e' nuu' Pablo, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sandieni xiin' mi' un', sakan' ña saa ni ndiee yu'u' un' xa'a' i ñuu Jerusalén ñaa' ndii, nii'

sakan' tu kuní a ndiee yu'u' un' xa'a' i ñuu Roma
—ni kachi a.

*Ndatu'un' tuni te judío saa saa ra te ka'ni' ra
Pablo*

¹² Te kii' ni kitu' ndii, ni ndatu'un' tuni sava te
judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo. Te ni chikandia
xiin' mii' ra nuu' ta'an' ra ña küxi ra, te kö'o tu ra
tikui ndee skachi' ka'ni' ña'a' ra. ¹³ Te ya'a uvi
xiko kuu' te ni chikandia xiin' mii' jaan'. ¹⁴ Te
jaan' ndii, ni xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu' xiin'
nuu' te xixa nuu' ñuu' Jerusalén jaan', te ni ka'an
ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndu'u ndii, ni chikandia xiin' mii' ndu ña
käxi' ndu ndee jin ña'a ndee skachi' ka'ni' ndu
Pablo. ¹⁵ Ña jaan' na kuu' ndo'ó xiin' te xixa
kuu' nuu' ndii, ka'an ndo' xiin' te xiin', te xa'ndia
chuun', te kixin ndiaka ra Pablo nuu' ndo', te saa
ndo' ndee naa kuni sana'má ndi'i ka' ndo' ra. Te
ndu'u ndii, ko'o tu'va ndu te ka'ni' ña'a' ndu ña
kuni ka' xaa ra yo'o' —ni kachi ra.

¹⁶ Ndisu ni xini tiaa si'e ña' ta'an' Pablo kuento
ña ni ndatu'un' tuni si'e te jaan'. Te ni xa'an
ndatu'un' ra a nuu' Pablo mii' naá ra vi'e mii'
ndiee' te xiin' jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni kana Pablo
jin te xiin' kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Kua'an ndiaka te sava yo'o' nuu' te xiin'
xa'ndia chuun', sakan' ña yoo jin ña kuni ka'an
ra xiin' te jaan' —ni kachi ra.

¹⁸ Sakan' te ni xaka ña'a' te kuu' nuu' jaan'
nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Pablo, te naá vi'e kaa, ni kana yu'u, te ni
ka'an ra xiin' i ña kixin ndiaka i te sava yo'o' nuu'

yo'ó, sakan' ña yoo iin ña kuni ka'an ra xiin' un' —ni kachi ra.

19 Te te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni tjin ra nda'a' te sava jaan', te ni naka siin' ña'a' ra. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' a kuni ka'an un' xiin' i? —ni kachi ra.

20 Te ni ka'an te sava jaan' ndii:

—Te judío ndii, ni ndoo ra kuento ña kakan ra nuu' yo'ó te ku'un ndiakā un' Pablo nuu' te xixa kuu' nuu' tiaan, te saa ra ndee naa kuni sana'má ndi'i ka ra te jaan'. 21 Ndisu yo'ó ndii, saa un' kuenta kuu' ra, sakan' ña ya'a uvi xiko ta'an te yivi' xa ni chikandia xiin' mii' ra ña kuxi ra te kö'o tu ra tikui ndee ka'ni' ra Pablo. Te vitin ndii, ndiee' tu'va ra ndiatu' ra ndee ña ka'an yo'ó —ni kachi te sava jaan'.

22 Sakan' te ni ndei' ña'a' te xa'ndia chuun' jaan' ka'an chuun' ra xiin' te sava jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña ni ka'an ra xiin' te jaan' xa'a' ña jaan'.

Sō'o ni xaq a kii' ni ti'vi' ra Pablo nuu' te ka'nu', te nani' Félix

23 Te ni kana te xa'ndia chuun' jaan' uvi ta'an te kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ña sakoo' tu'va ra uvi ciento te xiin', xiin' un' xiko ux' te xiin', te yoso' kuei, xiin' uvi ciento te xiin', te ni'i' tun' xiin', te ku'un ra ñuu Cesarea kaā in ñuu.

24 Te ni ka'an chuun' tu'va ña sakoo' tu'va ra kuei ti' koso' Pablo, te xaa va'a ra ñuu jaan' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nani' Félix.

25 Te ni ke'i te xiin' te xa'ndia chuun' jaan' iin tutu, te sō'o ka'an a: 26 “Yu'u, te nduu' Claudio

Lisias ndii, ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' yo'ó, te ka'nu' xava'a, Félix, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii. Naṭiin un' ña nakuatu' i yo'ó. ²⁷ Te yo'o' ndii, ni tiin ña'a' ne judío, te xa xito' ka'ni' kuii ña'a' ña. Ndisu ni xa'an i xiin' te xiin', te xa'ndia chuun' i nuu', te ni sakakú ña'a' i, sakan' ña ni xini i kuento ndii, jin te romano, te ta'an' e', nduu' ra. ²⁸ Te xa'a' a ña ni kuni i kundani i ndee xa'a' tiin' kuachi ña'a' ña ndii, ni xa'an ndiaka ña'a' i nuu' te xixa nuu' ñuu ña. ²⁹ Te ni xini i ña tiin' kuachi ña'a' ña xa'a' tu'un ndei' mii' ña. Ndisu ni xaa ra ndee jin ña xata'an kivi ra xa'a' ni ndee ña kuna ra vi'e kaa. ³⁰ Te kii' ni xini i kuento ña ni ndatu'un' tuni ndia'vi' te yivi' ña ka'ni' ra te yo'o' ndii, xaka'an e', te ni ti'vi' ña'a' i nuu' yo'ó. Te ni ka'an chuun' tu i xiin' te tiin' kuachi ña'a' ña ku'un ra nuu' yo'ó te chindu'u' ra kuachi te yo'o' nuu' un'." Sakan' kachi tutu jaan'.

³¹ Te ni naka te xiin' jaan' Pablo ñuu jaan', te ni xan ndiaka ña'a' ra ndee ñuu Antípatris saa nii' ni ka'an chuun' te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ra. ³² Te ni kitu' tuku kivi' ndii, ni nandiko' te xiin', te kua'an xa'a', ñuu Jerusalén vi'e mii' ndiee' ra. Ndisu te xiin', te yoso' kuei ndii, kua'an naa kua'an ra xiin' Pablo. ³³ Kii' ni xaa ra ñuu Cesarea ndii, ni taxi ra tutu jaan' nda'a' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni sanakua'a tu ra Pablo nda'a' te jaan'.

³⁴ Te kii' ni ka'vi te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tutu jaan', te ni ndatu'un' ra Pablo mii' ni kije ra. Te kii' ni xini ra ña te ni kije ñu'u' Cilicia nduu' ra ndii, ³⁵ ni ka'an ra ndii:

—Kuni so'o' tukuu i ña ka'an un' kii' xaa te tiin' kuachi yo'ó —ni kachi ra.

Te ñi ka'an chuun' ra ña kondia ña'a' te xiin' vi'e ka'nu', ña ñi xa'a' iin te ñi xa'ndia chuun' kuu' nuu', te ñi nani' Herodes.

24

Sq'o ñi xaa a kii' ñi naka'an Pablo xa'a' ra nuu'
Félix

¹ Te kii' ñi xka'ndia u'un ta'an kivi' ndii, ñi xaa sutu ka'nu', te nani' Ananías, xiin' sava te xixa nuu' ñuu xiin' iin te xikui'ní xa'a' ne yivi', te nani' Tértulo. Te sakuu' ra ñi xaa nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tiin' kuachí ra Pablo. ² Te kii' ñi kana te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' Pablo, te ñi xaa ra ndii, ñi xa'a' tiin' kuachí ña'a' Tértulo jaan' ka'an ra ndii:

—Tákuie, yo'ó te ka'nu' va ndii, xa'a' ña xa'ndia chuun' va'a un', te xa kua'a' kuiya ndiee' maní' va ndu, te xa'a' a ña xini tuní un' ndii, xa ñi ndasava'a un' ñu'u' mii' ndiee' ndu, ³ sakan' na kuu' sakuu' ndu ndii, taxi' va ndu ña chindani un' xa'a' sakuu' ña jaan'. ⁴ Te xa'a' a ña kuni sakuachí kua'a' ndu yo'ó ndii, ka'an nda'vi i xiin' un' ña kuni sq'o un' iin xa'a' ña ka'an i xiin' un' xa'a' ña vita kuu' nimá un'. ⁵ Te yivi' yo'ó' ndii, ñi xini ndu ña nduu' ra ndee naa kui'e, sakan' ña nata'vi' ra sakuu' ne ta'an' ndu, ne judío, mii' ka ndiee' ña nuu' ñu'u' iin yivi'. Te siin' tuku ndii, te ni'i' ichi' nuu' iin ti'vi' ne ñi xasiin' xiin' mii', te ndikún ña ichi' te nazaret, nduu' ra. ⁶ Ni xika tu ra xe'na' ra xiin' yukun' ka'nu' ndu, xa'a' a jaan' na ñi tiin' ña'a' ndu, te ñi kuni ndu sana'má ña'a' ndu saa ka'an tu'un ndei' mii' ndu. ⁷ Ndisu ñi kixin' Lisias xiin' te xiin' ra, te ñi tu'un u'vi' ña'a' ra nda'a' ndu, ⁸ te ñi ka'an chuun' ra xiin' ndu

ñā kixin ndu nuu' yo'ó. Te kij' sana'má ñā'a' un' xa'a' sakuu' ñā jaan' ndii, kuvī kunī un' ñā ñā ndaku nduu' ñā tiin' kuachī ñā'a' ndu —ñi kachi ra.

⁹ Te sakan' tu inga ka te judío, te ita' xiin' ra ikan' ndii, ñi nakata ra kuento ra, te ñi ka'an ra ñā sakan' xna'a' nduu' a.

¹⁰ Sakan' te ñi sania'á nda'a' te xa'ndia chuun' jaan' nuu' Pablo ñā ka'an ra, ikan' te ñi xa'a' ka'an Pablo ndii:

—Xiní yu'u ñā xa' ki'in' kuiya kua'an ñā nduu' un' te xa'nú kuachī nuu' ne yivi', ne ndiee' nuu' ñu'u' yo'ó. Ñā jaan' na kuii' va'a va' kuni i te naka'an i xa'a' i nuu' un' vitin. ¹¹ Naa' ndatu'un' un' ndii, kuvī kunī un' ñā ndee uxi uvi ta'an kivi' tia'an ya'a vi' ñā ñi kaa i ñuu' Jerusalén te saka'nu' i Ndiosí. ¹² Ñi ndee nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ñi ndee vi'e mii' nakayá ne judío, ne ta'an' ndu, te ñi ndee iin' xaan' mii' ka' ñuu' jaan' ndii, ñi xini te kaa' nata'vi' i ndee iin' ne yivi', ñi ndee ñi xini tu ra sanakuchi i ne yivi' kua'a' ikan'. ¹³ Ñi ndee kuvī tu nia'a te kaa' nuu' yo'ó ñā ñā ndixa' nduu' ñā tiin' kuachī ra yu'u vitin.

¹⁴ 'Ndisu ndiee' yu'u' i nuu' yo'ó ñā xaka'nu' i Ndiosí, ñā ñi xaka'nu' ne xii' yata' ndu, saa' sania'á ichi' xaa', ñā ka'an te kaa' nduu' iin' ti'vi' ne ñi xasiin' xiin' mji'. Sakan' ñā kandixa' i sakuu' ñā ka'an tu'un' ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ñā ka'an ñā ñi ke'i te ñi ka'an tiakú tu'un' a. ¹⁵ Te iin' kachi ndiatu' ini' i naa' ndiatu' ini' te kaa' ñā Ndiosí ndii, sanatiaku a sakuu' ne yivi', naa' ne xachuun' ndaku nduu' e', uun' naa' ne xachuun' ndaku nduu' e'. ¹⁶ Xa'a' a' jaan' na xaa' i sakuu'

ña nduxa' i'in kivi' kua'an te kunaan va'a nimá i nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'.

17 'Kij' ni xka'ndia ki'in' kuiya xika' i tuku xaan' ndii, ni naxaa i ñuu Jerusalén te taxí xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu' ñuu i, te nasoko' tu i tumaní' nuu' Ndiosí. 18 Te nani ña jaan' xaa' i, te ni xini sava te judío, te ni kjee ñu'u' Asia, naá i yukun' ka'nu' ndasandoo' sutu yu'u nuu' Ndiosí saa ka'an tu'un ndei' a. Ndisu koo' ne yivi' kua'a' ni yoo ikan' xiin' i, ni ndee ni nata'vi' tu i ne yivi'. 19 Te ni xini naá i jaan' kuni a kixin nuu' yo'ó, te tiin kuachi ra yu'u naa' yoo iin xa'a'. 20 Uun naa' koo' tuku ndii, na ka'an tu mii' te kaa' naa' ni xini ra xaa' i ña nia'a kij' ni yoo i nuu' te xixa kuu' nuu' ñuu Jerusalén. 21 Kuein' tiin' kuachi ra yu'u xa'a' ña ni ka'an ti'e' kuiti' i kij' ni yoo i tein ra, kij' ni ka'an i ndii: "Tiin' kuachi ndo' yu'u xa'a' a ña ini i ña natiaku e kij' kivi e'" —ni kachi Pablo.

22 Te xa'a' a ña xini kaxi' Félix jaan' xa'a' ichi Jesús ndii, ni sain kiiin ra ña sana'má ra Pablo, te ndee tuku kivi' nakaa' ra xiin' ña jaan'. Te ni ka'an ra ndii:

—Ndee kij' kixin Lisias, te xiin' te xa'ndia chuun', sakan' vi' te ndoo i kuento xa'a' ndo' —ni kachi ra.

23 Sakan' te ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' kuu' nuu' ña koo ndiaa ra Pablo, te na taxí ra ña kivi saa ndiká ra sava ña'a tixin vi'e chuun' jaan'. Te taxí tu ra xka'ndia te xini ta'an' xiin' ra te kaka nuu' ra nuu' ra.

24 Kij' ni ya'a ndia'vi' kivi' te ni xaa Félix xiin' ña' si'i' ra Drusila, ña' jaan' ndii, ña' judía nduu' a'. Te ni ka'an chuun' ra ña kixin Pablo nuu' nia.

Te n̄i x̄in̄i so'ọ n̄īa ka'án r̄a xa'a' ñ̄a kuní ā in̄i e' kun̄i e' Jesucristo. ²⁵ Ndisū kij' n̄i ndatu'un' Pablo xiin' n̄īa xa'a' ñ̄a kuní ā sachuun' ndaku e', xiin' xa'a' ñ̄a kuní ā v̄iko ni'i' xiin' m̄ii' e', xiin' xa'a' ñ̄a sana'má Ndiosí yoo' kivi' nuu' ku'un e' ndii, n̄i ȳi'vi x̄ava'a Félix jaan', te n̄i ka'an r̄a ndii:

—X̄ava'a sakan' kuit̄i' vit̄in kua'an kij', te kij' kun̄īa' ā i te kaṇā tukuū i yo'ó —n̄i kachi r̄a.

²⁶ Te siin' tuku' ndii, n̄i ndiatū tū in̄i Félix jaan' ñ̄a tax̄i Pablo xu'un' nda'a' r̄a te sandoó ndiká ñ̄a'a' r̄a. Sakan' na kuu' ki'in' ichi' n̄i kaṇā ñ̄a'a' r̄a, te n̄i ndatu'un' r̄a xiin' te jaan'. ²⁷ Te kij' n̄i xka'ndīa uv̄i ta'an kuiya ndii, n̄i na'in̄ chuun' iin̄ te n̄ani' Porcio Festo nuu' Félix jaan'. Te xa'a' ā ñ̄a n̄i kun̄i Félix jaan' ndoo va'a r̄a xiin' ne judío ndii, n̄i naḱoo r̄a Pablo naá r̄a vi'e jaan'.

25

So'ọ n̄i x̄aa ā kij' n̄i naḱa'an Pablo xa'a' r̄a nuu' Festo

¹ Te kij' n̄i ndi'j̄ un̄i ta'an kivi' ñ̄a n̄i x̄aa Festo jaan' nuu' ñ̄u'u' jaan' ndii, n̄i keṭa r̄a ñ̄uū Cesarea jaan', te n̄i kaṇā r̄a ñ̄uū Jerusalén. ² Te ikan' n̄i x̄aa ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' ki'in' te judío kuu' nuu' nuu' Festo jaan', te n̄i xa'a' tiin' kuachi r̄a Pablo. ³ Te n̄i ka'an nda'vi r̄a xiin' Festo jaan' ñ̄a ka'an chuun' r̄a te kix̄in̄ ndīakā te x̄iin' Pablo ñ̄uū Jerusalén jaan'. N̄i xikan r̄a ñ̄a jaan' sakan' ñ̄a xa n̄i ndatu'un' tuní r̄a ñ̄a ka'ni' r̄a Pablo ichi'. ⁴ Ndisū n̄i ka'an Festo ñ̄a x̄ava'a naá m̄ii' Pablo vi'e chuun' ñ̄uū Cesarea, te n̄a'a' ka te n̄andiko' tū m̄ii' r̄a ikan'. ⁵ Te n̄i ka'an ka r̄a xiin' te jaan' ndii:

—Na ku'un sava ndo'ó te kuu' nuu' xiin' i ikan', te tjin kuachi ña'a' ndo' naa' ni xaa ra iin ña nja'a —ni kachi ra.

⁶ Te kij' ndi'i ni ndoo ra tein ne jaan' unja, uun uxi ta'an ka kivi' ndii, ni naka'a' ra ñuu Cesarea. Te tuky kivi' ni xikundu'u' ra mii' xa'nú ra kuachi, te ni ka'an chuun' ra ña ku'un ndjaka te xiin' Pablo nuu' ra. ⁷ Te kij' ni xaa Pablo ikan' ndii, ni kati ña'a' te judío, te ni kjeë ñuu Jerusalén jaan', tiin' kuachi ña'a' ra xiin' kua'a' kuachi vie, tee' ndee koo' a ni kuvj nia'a ra xa'a' a. ⁸ Te ni ka'an Pablo xa'a' ra ndii:

—Koo' ndee iin ña nja'a ni xaa' i xa'a' tu'un ndei' ndu, ne judío, ni ndee xa'a' yukun' ka'nu' ndu, ni ndee koo' tu a ni xaa i xa'a' tu'un ndei' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' —ni kachi ra.

⁹ Ndisu xa'a' a ña ni kunj Festo jaan' ndoo va'a ra xiin' te judío jaan' ndii, ni ndatu'un' ra Pablo ndii:

—¿Ñáá ka'án nimá un' kaa un' ñuu Jerusalén te sana'má i yo'ó ikan' xa'a' ña jaan'? —ni kachi ra.

¹⁰ Te ni nakujin Pablo ndii:

—Vitin ndii, mii' xa'nú César kuachi iin' i, sakan' na yo'o' kuni a sana'má un' yu'u, sakan' ña xiní kaxi' un' ña koo' ndee iin ña nja'a ni xaa i xiin' ne ta'an' i, ne judío. ¹¹ Sakan' ña naa' ni xaa i iin ña nja'a, ña kuni a kuvj i xa'a' a ndii, koo' a ka'án i kuvj i. Ndisu xa'a' a ña süu' ña ndaku nduu' ña tiin' kuachi te judío, te ta'an' i kaa', yu'u ndii, ndee iin koo' kumi' ña ndaku te sanakua'a ra yu'u nda'a' te kaa'. Ña jaan' na kuii' xikán i ña na sana'má César yu'u —ni kachi ra.

12 Te kij' ndi'i ni ka'an Festo xiin' te chindiee' ta'an' xiin' ra xiin' kuento ndii, ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa'a' a ña ni xikan un' ña sana'má César yo'ó ndii, nuu' César jaan' ku'un un' —ni kachi ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni iin Pablo nuu' Agripa

13 Te kij' ni xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, ni xaa rey Agripa xiin' iin ña' nani' Berenice ñuu Cesarea jaan' te nakuatu ña Festo. 14 Te xa'a' a ña ni ndoo ña ikan' ki'in' kivi' ndii, ni ndatu'un' Festo xiin' rey jaan' xa'a' tundo'o' Pablo ka'an ra ndii:

—Ni nakoo Félix iin te yivi' naá ra vi'e kaa yo'o.

15 Te kij' ni xa'an i ñuu Jerusalén ndii, ni tiin kuachi ña'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ne judío. Te ni xikan ra nuu' i ña ka'an chuun' i ña kuv'i te jaan'. 16 Te ni ka'an i xiin' te judío jaan' ña táxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' e' ne yivi' kij' tia'an naka'an ña xa'a' ña nuu' te tiin' kuachi ña'a'. 17 Ña jaan' na kuii' kij' ni kixin te judío jaan' yo'o' ndii, ni kuu kuachi i xiin' tundo'o' ra. Süu' jaan' ndii tuku kivi' ni xikundu'u' i mii' xa'nú i kuachi, te ni ka'an chuun' i ña kixin ndiaká te xiin' te jaan' nuu' i. 18 Te kij' ni xikuíta te tiin' kuachi ña'a' jaan' ndii, koo' ña ña'a' ña ni ndiatu i xa'a' ni tiin' kuachi ña'a' ra. 19 Süu' jaan' ndii xa'a' iin uvi' ña kandixa' mi'i' ra xa'a' Ndiosí ra kuiti' ni kan'i ta'an' te jaan' kuento xiin' Pablo jaan', xiin' xa'a' iin te xa ni xi'i, te ni nani' Jesús, te ka'an Pablo jaan' ña tiaku ra. 20 Te xa'a' a ña ni kundani i ndee ña saa i xiin' ña ni kan'i ta'an' ra kuento xiin' te jaan' ndii, ni ndatu'un' i Pablo naa' ka'an nimá ra ku'un ra ñuu Jerusalén

te sana'má ña'a' i ikan' xa'a' ña jaan'. ²¹ Ndisu Pablo jaan' ndii, ni xikan ra ña kundiatu ra te sana'má ña'a' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Sakan' na ni ka'an chuun' i ña koõ ndiaa ka ña'a' te xiin' ndee kij' kuvì tì'vi' ña'a' i nda'a' César jaan' —ni kachì Festo.

²² Te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Festo ndii:

—Kuni kunì so'o tu yu'u ña ka'an te jaan' —ni kachì ra.

Te ni ka'an Festo ndii:

—Tiaan te kunì so'o un' ra —ni kachì ra.

²³ Te tuku kivi' kij' ni xaã Agripa xiin' Berenice vi'e chuun' ndii, ni tiin ka'nu' xava'a ña'a' kua'a' ne yivi'. Te kua'a' tu te xiin' kuu' nuu' ni ndekuie xiin' ne jaan' xiin' kua'a' te xixa kuu' nuu' nuu' ñuu jaan'. Te ni ka'an chuun' Festo jaan' ña ku'un naka te xiin' Pablo te kixin ndiakã ña'a' ra ikan'. ²⁴ Sakan' te ni ka'an Festo ndii:

—Yo'ó, rey Agripa, xiin' sakuu' ndo'ó, te ndiee' yo'o' vitin, te yivi' te iin' nuu' e' yo'o' ndii, kua'a' va ne judío ka'an kuachì nuu' i ñuu Jerusalén xiin' ñuu yo'o' xa'a' ra kuaa' ti'e nia ka'an nia ña kuni a kuvì ra. ²⁵ Ndisu tuu yu'u ndii, koo' ndee iin ña xata'an kuvì ra xa'a' ni xaã ra. Te ndii, xa'a' a ña ni ka'an mii' ra ña César Augusto sana'má ña'a' ndii, ni chituní i tì'vi' ña'a' i nda'a' te jaan'. ²⁶ Te xa'a' a ña koo' a ni'í i ke'í i xa'a' ra nuu' xto'o e' César jaan' ndii, ni ka'an chuun' i te ni kixin ndiakã ña'a' ra nuu' ndo' yo'o' vitin, ndisu nuu' yo'ó ka vi' rey Agripa. Te kij' ndi'i sana'má ña'a' un' ndii, koõ na ña kuvì ke'í i xa'a' ra. ²⁷ Kuachì ndii tuu i ña süu' te kuu' kaxi' nduu' i naa' tì'vi' i iin te naá vi'e kaã nuu' César, te

kä'an̄ i ndee xa'a' tiin' kuachi ña'a' ne yivi' —ni kachi Festo.

26

Sõ'õ ni xaa a kii' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Agripa

¹ Sakan' te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Pablo ndii:

—Kuv̄i naka'an̄ un' xa'a' un' vitin̄ —ni kachi ra.

Sakan' te ni katani nda'a' Pablo, te ni xa'a' naka'an̄ ra xa'a' ra ndii:

² —Rey Agripa, va'a kuni i ña naka'an̄ i xa'a' i nuu' yo'õ vitin̄ xa'a' sakuu' ña tiin' kuachi te judío, te ta'an' i, yu'u. ³ Sakan' ña xiní yo'õ sakuu' ña xi xaá ne judío, ne ta'an' i, xiin' sakuu' ña kani' ta'an' ne ñuu i kuento xa'a'. Ña jaan' na kuui' ka'an̄ nda'vi i xiin' un' ña saa un' ña va'a, te kuni sõ'õ un' xiin' ña man̄i' ña ka'an̄ i xiin' un'.

Ka'an̄ Pablo saa ni nduu ra xta'an'

⁴ 'Sakuu' ne judío, ne ta'an' i, xiní saa xika' i ndee kii' ni nduu i te sava tein̄ ne ñuu i xiin' kii' ni ndu'u' i ñuu Jerusalén. ⁵ Ne jaan' ndii, xiní tu ña ña ni xika i nuu' ña sania'á te fariseo ndee xta'an' vi'. Te kuv̄i ndiee yu'u' ña xa'a' ña jaan' naa' kuni ña. Te te fariseo jaan' nduu' iin̄ ti'vi' te xika' ndiee' ka xiin' tu'un̄ ndei' Ndiosí, te sakan' sakuu' te ñuu i. ⁶ Te vitin̄ ndii, tiin' kuachi ra yu'u xa'a' a ña ndiatu' in̄i i xa'a' kuento ña ni tax̄i Ndiosí nuu' ne xii' yata' i. ⁷ Te kuento jaan' nduu' ña ndiatu' in̄i ndu, ne ux̄i uvi' ti'vi', ne vi'e ne Israel nat̄iin̄ ndu, xa'a' a jaan' na xaka'nu' chito ndu Ndiosí nduvi' xiin' ñuu. Rey Agripa,

xa'a' kuento jaan' tiin' kuachì ne ta'an' i, ne judío jaan', yu'u. ⁸ ¿Ndichun na vixi nja tu nduu' a nuu' ndo'ó te kandixa' ndo' ña kuvì sanatiaku Ndiosí ne nì xi'ì?

Ka'án Pablo saq nì sando'o' ra ne nduu' kuenta Jesús

⁹ 'Te yu'u ndii, nì tuu i ña kuní a saq i sakuu' ña nduxa' te sandi'i' i ne inì xini Jesús, te ñuu Nazaret. ¹⁰ Te nì xaq i ña jaan' ñuu Jerusalén, te xiin' ña ndiee' sutu kuu' nuu' nì ka'an chuun' i, te nì ñu'u kua'a' ne nduu' kuenta ña jaan' vi'e kaq. Te nì nakuita tu kuento i xiin' te yivi' kij' nì xa'ni' ra sava ne jaan'. ¹¹ Te ki'in' va ichi' nì xa'an i saq vi'e mii' nakayá ndu te sando'o' u'vi ña'a' i, te kanja'a nja xa'a' Jesús jaan'. Te xa'a' a ña nì xi'e xava'a i nì xini ña'a' i ndii, nì ndikun i sando'o' i nja ndee tuku ñu'u' mii' kua'an nja.

Ndiee' yu'u' ka Pablo saq nì nama Jesús nimá ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² 'Te ña jaan' kua'an saq i ñuu Damasco xiin' ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', xiin' ña nì ka'an chuun' ra xiin' i. ¹³ Ndisu kij' naá i ichi' kua'an i ikan' iin ke'in' ndii, kuni ka'an i xiin' un', rey, ña nì xini i nì kiee iin ñu'u ndee ndivi', ña yi'é koo' chukuu' ka te sakan' ñu'u, te nì xinundu u' a yu'u xiin' te kua'an xiin' i. ¹⁴ Te nì nduva sakuu' ndu ñu'u', te nì xini so'o i iin tachi' yu'u' ña ka'an xiin' i xiin' tu'un hebreo ndii: "Saulo, Saulo ¿ndichun na sando'o' un' yu'u? Sando'o' xiin' mji' un' ndee naa ndo'o' toro kij' kacha'ni' ri' kaq xiin' nuu'", nì kachi' a. ¹⁵ Te nì ka'an i xiin' a ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?",

n̄i kach̄i i. Te n̄i ka'an xto'o e' xiin' i ndii: "Yu'u nduu' Jesús, ña sando'o' un'. ¹⁶ Ndisu ndokoo un', te kujin ndich̄i un'. Sakan' ña n̄i satuví xiin' mii' i nuu' un', te ndasandu u i yo'ó te kaka nuu nuu' i, te ndiee yu'u' tu un' xa'a' ña n̄i nia'a i nuu' un' xiin' xa'a' ña nia'a ka i nuu' un'. ¹⁷ Te sakakú i yo'ó nuu' ne ñuu un' xiin' nuu' ne tuku' mii' tianu' i yo'ó ku'un un' vitin, ¹⁸ te sakuni' un' ne jaan' te nakoo n̄ia ña xika' n̄ia ichi' n̄iaa', te na kaka n̄ia ichi' ña yi'é ñu'u i. Sakan' te kiee n̄ia nuu' ña xiko ni'i' ña'a' ña ndiva'a, te ko'ni n̄ia nuu' ña v̄iko ni'i' ña'a' Ndiosí. Sakan' te xa'a' ña in̄i n̄ia kun̄i n̄ia yu'u koo ka'nu' in̄i Ndiosí xa'a' kuach̄i n̄ia, te nat̄iin tu n̄ia ña va'a ña samaní' Ndiosí ne nduu' ndit̄ia a", n̄i kach̄i a xiin' i.

¹⁹ Ña jaan' na kuii', rey Agripa, n̄i xaso'o i nuu' ña n̄i ka'an xiin' i ndee ndivi'. ²⁰ Süu' jaan' ndii x̄i'nā ka n̄i ka'an ndoso' i ñuu Damasco, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' saa kua'an ka nuu' ñu'u' Judea, xiin' tein ne tuku', te nama n̄ia nimá n̄ia xa'a' kuach̄i ña xaa' n̄ia, te kundikun n̄ia Ndiosí, te xiin' ña va'a ña xaa' n̄ia nia'a n̄ia ña xa n̄i nama xna'a n̄ia nimá n̄ia xa'a' kuach̄i n̄ia. ²¹ Xa'a' a jaan' na n̄i t̄iin te judío, te ta'an' i, yu'u nuu' ki'e yukun' ka'nu', te n̄i xika ra ka'ni' ra yu'u. ²² Ndisu xa'a' a ña n̄i ch̄indiee' Ndiosí yu'u ndii, kusaa' ka'an i tu'un a ndee vitin nuu' sakuu' ne yivi', naa' ne nda'vi so'o nduu' n̄ia, uun naa ne ka'nu' nduu' n̄ia. Te sania'á i nuu' n̄ia saa nii' n̄i ka'an te n̄i ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xiin' ña n̄i ka'an Moisés ña kuní a koo. ²³ Te jaan' ndii, n̄i ka'an ra ña kuní a kundo'o' ña kundu u Cristo, te ki' kuv̄i a ndii, x̄i'nā ka a kundu u ña nat̄iak̄u tein ne n̄i xi'i, te kundu u a ñu'u, ña nia'a ichi'

Ndiosí nuu' ne ta'an' a xiin' nuu' ne tuku'. Te ña ni ka'an te jaan' ndii, xa ni xinu a —ni kachi Pablo.

²⁴ Kij' ka'an ka Pablo ña jaan' xa'a' ra iin' ra ndii, ikan' te ni nde'i ti'e' Festo ka'an ra ndii:

—Te küu' kaxi' nduu' yo'ó, Pablo. Ni sakuaan kua'a' va un' ndee ni sana vi' xini' un' —ni kachi ra.

²⁵ Ndisu ni nakuijn Pablo ndii:

—Süu' te küu' kaxi' nduu' i, xkuaa' Festo. Süu' jaan' ndii ña ndixa nduu' ña ka'an i, te ña kuu' kaxi' tu nduu' a. ²⁶ Kuachi ndii xini' rey Agripa ñaa' xa'a' ña ka'an i yo'o'. Ña jaan' na kuii' ini i te ka'an i nuu' ra. Te xini' kaxi' i ña xini' ra sakuu' ña jaan', sakan' ña süu' ña ni yoo si'e nduu' a.

²⁷ Te yo'ó, rey Agripa, ¿ñaá kandixa' un' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí? Xini' yu'u ña kandixa' un' ña jaan' —ni kachi ra.

²⁸ Te ni ka'an Agripa xiin' Pablo ndii:

—Ndee xaku va te sananduu' un' yu'u te ndikún ichi' Cristo —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Ndee xaku', uun kua'a' ka, ndisu xikan va i nuu' Ndiosí ña süu' yo'ó kuiti' kunduu tu te ndikún ichi' Cristo, süu' jaan' ndii, kuní i ña kunduu tu sakuu' ne xini' so'o ña ka'an i vitin ndee naa yu'u, ndisu süu' xiin' karena ña tiin i yo'o' —ni kachi ra.

³⁰ Kij' ndi'i ni ka'an Pablo ña jaan' ndii, ni ndondichí rey jaan' xiin' te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ña' nani' Berenice, xiin' sakuu' ne ni ndiee xiin' te ka'nu' jaan'. ³¹ Te kij' ni kiee ña kua'an ña ndii, ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ña ka'an ña ndii:

—Kōo' xachi' a nī xaa tē yivi' jaan' ña xata'an kuyi ra xa'a', uun kunaan ra vi'e kaa —kachi ña.

³² Tē nī ka'an Agripa xiin' Festo ndii:

—Kuyi sandoó ndiká e' tē jaan' naa' nī xikan ra ña sana'má ña'a' César —nī kachi ra.

27

S'o o nī xaa a kii' nī ti'vi' Festo Pablo ñuu Roma

¹ Kii' nī ndoo Festo kuento ña ti'vi' ra ndu ñu'u' Italia xiin' iin tundo'o' ndii, nī sanakua'a ra Pablo xiin' tukū tē ñu'u' vi'e kaa nda'a' iin tē xiiin' kuu' nuu', tē nani' Julio, tē xachuun' inga' xiin' iin ti'vi' tē xiiin', tē xika' nuu' nuu' Augusto César. ² Tē nī ko'ni ndu iin tundo'o', tun' nī kiee ñuu Adramitio. Tun' jaan' ndii, xka'ndia nu' saa ñuu, ña ñu'u' yu'u' mīni nuu' ñu'u' Asia. Tē nī kiee ndu kua'an ndu, tē kua'an tu Aristarco, tē ñuu Tesalónica, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Macedonia, xiin' ndu. ³ Tē tukū kivi' nī xaa ndu ñuu Sidón. Tē Julio jaan' ndii, manī' nī kuu ra xiin' Pablo, sakan' ña nī taxī ra ku'un koto tē jaan' ne xini ta'an xiin' ra, tē chīndiee' ña'a' ña. ⁴ Tē nī kiee ndu ikan' tē kua'an ndu xiin' tundo'o' yatīn xiin' ñu'u' Chipre mii' kōo' tachī' ndiee' tiasi nuu' ndu. ⁵ Tē nī xka'ndia ndu mīni ka'nu' yatīn ñu'u' Cilicia xiin' ñu'u' Panfilia, tē nī xaa ndu ndee ñuu ña nani' Mira, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Licia.

⁶ Tē ikan' nī xini tē xiiin' kuu' nuu' jaan' iin tundo'o', tun' nī kiee ñuu Alejandría, tun' kua'an ñu'u' Italia. Tē nī ka'an chuun' ra tē nī ko'ni ndu tixin tun' jaan'. ⁷ Tē kua'a' va kivi' nī ñu'u' ndu nuu' tikui sakan' ña kuie va kua'an tundo'o' jaan', tē nī ndo'o' xava'a ndu tē nī xaa ndu nuu' ñuu,

ñā nani' Gnido, sakan' ñā tachi' ndiēē' nī nakasi nuu' ndu, te xa'a' a ñā kusaa' xika' ka tachi' ndii, nī xa'an' seko' ndu ndee ñuu ñā naá i'nu, ñā nani' Creta yatīn Salmón. ⁸ Te xiin' kua'a' tundo'o' nī xa'an' ndu saa yu'u' mīni ndee nī xaa ndu iin' xaan' mii' nani' Puerto Va'a, ñā kandu'u' yatīn ñuu Lasea.

⁹ Te xa' kua'a' va' kivi' nī xka'ndia ñu'u' ndu nuu' mīni, te siin' tuku' ndii, xa' nī kuu' kuain' va' kaa' ñā ku'un' ndu xiin' tundo'o' nuu' mīni jaan' kii' sakan'. Sakan' ñā xa' kuyatin' yoo' vixin'. Xa'a' a' jaan' na nī sakuni' chito Pablo te xa'ndia chuun' tixin' tundo'o' jaan' ¹⁰ ka'an' ra' ndii:

—Te yivi' rain, tuu' i' ñā naa' ku'un' na ku'un' e' ndii, kundo'o' kua'a' e' te ndoñu'u' tundo'o' yo'o' xiin' sakuu' ñā ndiso' nu'. Te ndee mii' e' iyo' kuvī —nī kachi' ra'.

¹¹ Ndisu' te xiin' kuu' nuu' jaan' ndii nī kandixa' ka' ra' ñā nī ka'an' te xiin' ñā'a' nu' xiin' te satuvi' nu' te sakan' ñā nī ka'an' Pablo. ¹² Te xa'a' a' ñā vā'a' kaa' yi'e' jaan' te ndoo' tundo'o' jaan' yoo' vixin' ndii, yatīn' sakuu' ra' nī ndoo' kuento ñā ku'un' na ku'un' ndu, te naa' nī kuvī ndii, xaa' ndu ñuu' Fenice, ñā nduu' yi'e' ñu'u' Creta jaan'. Te ñā jaan' ndii, so'o' xito' a' mii' ketá ñu'u' xiin' mii' keta' a'. Te ikan' nī kuni' ra' ndoo' ndu yoo' vixin' jaan'.

So'o' nī xaa' a' kii' nī sando'o' tachi' ndiēē' ndu nuu' mīni

¹³ Te nī xa'a' xika' kuie' tachi' ñā kuaxi' xioo' mīni, te nī tuu' ra' ñā kuvī ku'un' ndu mii' kua'an' ndu jaan'. Sakan' na kuu' nī sakaa' ra' kaa' vie' ñā tiin' nu', te nī kīēē' ndu kua'an' ndu yatīn yatīn

n̄i yu'u' m̄ini ñu'u' Creta jaan'. ¹⁴ Ndisu sie t̄io' n̄i xa'an ndu, te n̄i xa'a' xika' iin tach̄i' ndiee', ña nani' Euroclidón, ña n̄i k̄ixin nuu' ñu'u' tuku ta'vi' x̄ioo m̄ini, te n̄i k̄ond̄ia ndiee' a tundo'o' jaan'. ¹⁵ Sakan' na n̄i kañuu' a nu' mii' kuní m̄ii' a, te xa'a' a ña n̄i kuv̄i sanandiko' kuiín ra nu' te ku'un nu' mii' kuax̄i tach̄i' jaan' ndii, n̄i tax̄i ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' a. ¹⁶ Te k̄ii' n̄i xka'nd̄ia ndu xata' ñu'u' sie ña naá i'nu, ña nani' Claudia, mii' xaku ndiee' xika' tach̄i' ndii, n̄i ndo'o' xava'a' ndu, te n̄i saka'a' ndu tundo'o' lulu. ¹⁷ Te k̄ii' nd̄i' n̄i saka'a' ndu nu' ndii, n̄i satiín va'a' ra tundo'o' chie jaan' xiin' yo'o'. Te xa'a' a ña yi'vi ra ña tiin tundo'o' jaan' nuu' ñuti' mii' nani' a Sirte ndii, n̄i ndaxin' ra toto, ña xiku'un tach̄i' tun' ndoo jaan', te n̄i tax̄i ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' tach̄i' jaan'. ¹⁸ Te tuku kivi' ndii, ndiee' ka xika' tach̄i' jaan', xa'a' a jaan' na n̄i xat̄ia ra sava ña ndiso' tundo'o' jaan' nuu' m̄ini. ¹⁹ Te kivi' ña un̄i ndii, n̄i xat̄ia nda'a' ndu sava ndachuun', ña tiin' ra t̄ixin tundo'o' jaan', nuu' m̄ini. ²⁰ Te xa'a' a ña xa kua'a' va kivi' kua'an ña kuasa' ka nand̄i', n̄i ndee' tiuun' t̄uvi' ka ndiee', te sando'o' va tach̄i' ndiee' xava'a' ña xika' jaan' ndu ndii, n̄i xa'nd̄ia in̄i ndu ña kaku ndu. ²¹ Te xa'a' a ña xa kua'a' kivi' kua'an ña tia'an kux̄i ndu ndii, n̄i x̄ikuijn nd̄ich̄i Pablo ma'in' sakuu' ndu, te n̄i ka'an ra ndii:

—Va'a' ka naa' n̄i kand̄ixa' ndo' ña n̄i ka'an i jaan' te k̄iee e' ñu'u' Creta k̄ixin e'. Naa' sakan' ndii, k̄undo'o' e' ña iyo kaa' te ndoñu'u' tu ña'a' e' ña n̄i xat̄ia e' kaa'. ²² Ndisu vit̄in ndii, ka'an i xiin' ndo' ña sand̄ieni xiin' m̄i' ndo', kuach̄i ndii ndee' iin e' k̄uvi, tundo'o' k̄uti' ndoñu'u'. ²³ Kuach̄i

ndii, Ndiosí, ña xaka'nu' i te xika' nuu' tu i nuu' ndii, ñuu ndi'e' ni satuví a jin ángele a nuu' i. ²⁴ Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Kuän yi'vi un', Pablo. Kuni a ku'un un' nuu' César. Te xa'a' ña kundani Ndiosí yo'ó ndii, sakakú a sakuu' te kua'an xiin' un' tundo'o' yo'o'", ni kachi a. ²⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' sandjēni xiin' mji' ndo', te yivi' rain. Kuachi ndii ini i xini i Ndiosí ña ko'o a saa nii' ni ka'an ángele jaan' xiin' i. ²⁶ Te ndii, kuni a ña ku'un tundo'o', te kanj nu' yu'u' minj jin ñu'u' ña ndasi j'nu xiin' minj —ni kachi Pablo.

²⁷ Te xa uxi kumi' ta'an kivi' kua'an ña chinda'a' tachi' jaan' tundo'o' nuu' minj ka'nu' ña nani' Adriático. Te yatin' na ñuu ndii, ni tuu sakuu' te xachuun' xiin' nu' ña xa kuyatin' ndu nuu' ñu'u'. ²⁸ Sakan' na kuii' ni ki'in ku'va te jaan' xiin' yo'o' te kunj ra saa kunu minj jaan'. Te ni xinj ra ña kunu a oko nda'a'. Te sie ndoso' ka te tuku ni ni ki'in ku'va ra a xiin' yo'o' jaan', te ni xinj ra ña kunu a xa'un nda'a'. ²⁹ Te xa'a' ña yi'vi ra ña kanj ta'an' nu' xiin' yuu' ndii, ni sakoyó te jaan' kumi' ta'an kaa ki'i' vie tixin tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' su'ma' nu'. Te ni ka'an va nimá ra ña kitu' ki'i'.

³⁰ Te ni xika te xachuun' xiin' tundo'o' jaan' kunu ra nuu' tundo'o' jaan'. Ña jaan' na kuii' ni xa'a' sanuu' ra tundo'o' lulu nuu' minj. Ni xaa ra ndee naa kuni sakoyó tu ra kaa ki'i' vie tixin tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' nuu' nu'. ³¹ Ndisu ni ka'an Pablo xiin' te xiin' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra ndii:

—Naa' ndoo te kaa' tixin tundo'o' yo'o' ndii, küvi kaku ndo'ó —ni kachi ra.

³² Ikan' te n̄i xa'ndīa īin uvi te x̄iin' jaan' s̄akuu' yo'o' ña tiin' tun' lulu jaan', te kua'an ndi'i nu' xiin' tikui.

³³ Te kij' xa sakan' te kitu' kuii ndii, n̄i xandīeni Pablo s̄akuu' ndu ña kuxi ndu, ka'an ra ndii:

—Xa kua'an ux̄i kumi' ta'an kivi' ña tia'an kuxi e' ndee sie ña ndiatu' e' ndee ña koq. ³⁴ Ña jaan' na kuii' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kuxi e', te koq ndiee' e', te kutjaku ka e'. Kuachi ndii ndee īin ixi' xini' e' ndõñu'u' —n̄i kachi ra.

³⁵ Te kij' ndi'i n̄i ka'an ra ña jaan' ndii, n̄i ki'in ra īin xita' va'a, te n̄i tax̄i ra ña ch̄indani Ndiosí xa'a' a nuu' s̄akuu' ndu ita' ndu jaan', te n̄i ta'vi' ra a, te n̄i xa'a' xixi' ra a. ³⁶ Sakan' te n̄i xandīeni xiin' mji' s̄akuu' ndu, te n̄i xa'a' xixi' tu ndu'u. ³⁷ Te ña s̄akuu' ndu te n̄i ñu'u' tix̄in tundoq' jaan' ndii, n̄i kūu ndu uvi ciento un̄i x̄iko xa'un īin. ³⁸ Te kij' ndi'i n̄i xixi' ndu ndii, n̄i ko'ni te xachuun' xiin' tundoq' jaan' ndikin' trigo m̄inj̄i, te kūu xaku vie nu'.

Sq'o n̄i xaa a kij' n̄i tani tundoq' mii' kua'an Pablo

³⁹ Te kij' n̄i kitu' ndii, n̄i nakuni ra ñu'u' mii' n̄i ndekuie ra jaan'. Ndisu n̄i xini' ra ña yoo īin nda'a' m̄inj̄i mii' yoo kua'a' ñuti', te n̄i kuni ra ku'un ch̄ikandu'u' ra nu' ndee nuu' ñuti' jaan' naa' n̄i kuv̄i. ⁴⁰ Te n̄i xa'ndīa ra yo'o' ña tiin' kumi' saa' kāa ki'i' jaan', te n̄i ndoo a m̄inj̄i jaan'. Te n̄i sataya tu ra yo'o' ña tiin' kutu' tun' ndiko' ni'i' ra tundoq'. Te n̄i ndani'i ra toto, ña ta'nu' nuu' nu'. Te n̄i xika ra ku'un ndaku ra xiin' nu' nuu' yu'u' m̄inj̄i jaan'. ⁴¹ Ndisu tundoq' jaan' ndii, n̄i xa'an x̄ikui'ni nuu' nu' mii' ndiee' māto ñuti', te ikan' n̄i tiin' ndi'i nu' te n̄i kuv̄i ka kanda nu'.

Te su'ma' tundoo' ndii, ni xa'a' a tiachi' a xaa' koq nuu' mini jaan'.

⁴² Sakan' te ni ndoo te xiin' kuento ña ka'ni' ra sakuu' te ñu'u vi'e kaa, te kua'an tixin tundoo' jaan', koto ka suntia' ra, te kunu ra. ⁴³ Ndisu xa'a' a ña ni kunj te xiin' kuu' nuu' jaan' sakakú ra Pablo ndii, ni taxí ra saa te jaan' ña jaan'. Süu' jaan' ndii ni ka'an chuun' ra ña te xiní suntia' ndii, xi'na ra sakoyó xiin' mji' nuu' tikui mini te naxaa ra ndee yu'u' mini. ⁴⁴ Te sava tuku ra kiee xata' vixin' itun', uun kiee ra xiin' inga tu'un' tundoo' ña chachi' jaan'. Te sakan' ni xaa ndu, te ni kaku va'a sakuu' ndu, te ni xaa ndu ndee yu'u' mini.

28

S'o'o ni xaa a kii' ni xaa Pablo ñu'u' Malta

¹ Te kii' xa ni kaku ndu ita' ndu yu'u' mini jaan' ndii, ni xini ndu kuento ña Malta nani' ikan'. ² Te ne ndiee' ikan' ndii, ni natijn va'a va ña ndu. Kuachi ndii ni na'mi ña ñu'u, te ni ka'an ña xiin' sakuu' ndu ña kutuni' ndu nuu' ñu'u jaan', sakan' ña kuun' va savi', te vixin xava'a xini ndu.

³ Sakan' te kii' ni nakaya Pablo sava tutun', te taan' ra nu' nuu' ñu'u jaan' ndii, ni keta jin koq' xatu tein tun' jaan' xinu' ri' nuu' ña i'ni' ñu'u jaan', te ni tijn nu'u ri' nda'a' ra. ⁴ Te kii' ni xini ne ndiee' ñu'u' jaan' taa' xiko' ti' jaan' nda'a' ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—Te kaa' ndii, kuän vi' kunj e' ña jin te xa'ni' ne yivi' nduu' ra. Kuachi ndii, tee' ndee ni kaku ra nuu' mini ndii, xa ni kani ña'a' ndiosí, ña

kendiaa' ya'vi' ndaku, te kütiaaku ka ra —ni kachi nja.

⁵ Ndisu ni kisi Pablo nda'a' ra, te ni nama koo' jaan' nuu' ñu'u, te koo' a ni ndo'o ra. ⁶ Te sakuu' nja ndiatu ña nein nda'a' ra, uun jin kuvj tjo' ra. Ndisu kij' ni kuna'a' ndiatu' nja, te ni xini nja ña koo' a ndo'o' ra ndii, ni nama nja saa tuu nja ka'an nja ña jin ndiosí nduu' ra.

⁷ Te yatın ikan' kandu'u' ñu'u' jin te nani' Publio. Te jaan' ndii, te kuu' nuu' nduu' ra nuu' ñu'u' ña ndasi i'nu xiin' mini jaan'. Te ni natin ra ndu'u vj'e ra, te ni xito va'a ra ndu'u unj ta'an kivi'. ⁸ Te yuva' te jaan' ndii, kuni kuvj ra kandu'u' ra tiin' ña'a' ka'ni' xiin' tindaku' ni'. Te ni ndi'vi' Pablo mi' kandu'u' ra, te koto ña'a' ra. Te kij' ndi'i ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' te jaan' ndii, ni tondia nda'a' ña'a' ra, te ni sanda'a ña'a' ra. ⁹ Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni ndekuie sakuu' tuku ne kuni kuvj ndiee' ñu'u' jaan' nuu' Pablo, te ni nda'a nja. ¹⁰ Te ne jaan' ndii, ni tijn manj' va nja ndu'u xiin' kua'a' nuu' ña va'a. Te kij' ni ki'in ndu tundo' kua'an ndu ndii, ni taxj nja sakuu' ña ni kuni nuu' ndu.

Sq'o ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñuu Roma

¹¹ Te kij' ni ndi'i unj ta'an yoo' ña ndiee' ndu ikan' ndii, ni ko'ni ndu jin tundo', tun' ni kiee ñuu Alejandría. Tun' jaan' ndii, ni ndiatu nu' ikan' ndee xka'ndia yoo' vixin. Te nuu' nu' ndii, ita' uvj ta'an ndiosí, ña nani' ndiosí kuate. ¹² Te kij' ni xaa ndu yi'e', ña kandu'u' ñuu Siracusa ndii, ni ndoo ndu ikan' unj ta'an kivi'. ¹³ Te ndee ikan' ni kiee ndu te kua'an ndu yatın yatın yu'u' mini jaan' xiin' tundo' jaan' te ni xaa ndu yi'e'

ñā kandu'u' ñūu Regio. Te nī ya'a tuku kivi' kij' nī xika tachī' va'a, ñā kuaxī xata' a miī' kua'an tundo'o' jaan'. Te tuku ka kivi' nī xaa ndu ndee yi'e' ñā kandu'u' ñūu Puteoli. ¹⁴ Te ikan' nī xini ta'an' ndu xiin' sava ne ndikun Jesús. Te nī ka'an nda'vi ne jaan' xiin' ndu ñā ndoo ndu ikan' uxa ta'an kivi' xiin' nīa, ndi'i jaan' te kua'an ndu ndee ñūu Roma. ¹⁵ Te kij' nī xini ne ndikun ichi' Jesús kuento ñā nī xaa ndu ñūu Puteoli jaan' ndii, ndee ñūu Roma nī kiee sava nīa, te nī kixin natiin nīa ndu'u ndee ya'vi' ñā nani' Apio. Te sava tuku nīa nī kixin natiin ndu'u ndee iin xaan' miī' nani' unī ta'an vi'e. Kij' nī xini Pablo ne jaan' ndii, nī taxi ra ñā chindani Ndiosí xa'a' nīa, te nī kundieni nimá ra. ¹⁶ Te kij' nī xaa ndu ñūu Roma ndii, nī sanakua'a te xīn' kuu' nuu' jaan', te ñu'u' vi'e kaa, te ndiaa ra kua'an ra jaan' nda'a' te xito' vi'e kaa ñūu Roma jaan'. Ndisu nī ndu'u' siin' mīi' Pablo iin vi'e xiin' iin te xīn', te xito' ñā'a'.

Ka'an ndoso' Pablo nuu' te judío, te ndiee' ñūu Roma

¹⁷ Kij' nī xka'ndia unī ta'an kivi' ndii, nī kana Pablo te judío, te kuu' nuu', te ndiee' ñūu jaan'. Kij' nī nakaya te jaan' ndii, nī ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ñani ta'an' i, yu'u ndii kōo' ndee iin ñā nīa'a nī xaa i xiin' ne judío, ne ta'an' e', te nī ndee nī xka'ndia tu i ñā nī nakoo ne xii' yata' e' xaa' e'. Ndisu nī tīn te ta'an' e', te Jerusalén, yu'u ñūu jaan', te nī sanakua'a ra yu'u nda'a' te xīn', te romano. ¹⁸ Te kij' ndi'i nī sana'má te romano jaan' yu'u ndii, nī kunī ra sandoó ndiká ra yu'u xa'a' a ñā kōo' kuachi, ñā xata'an kuvi i xa'a' nī

xaā i. ¹⁹ Ndisu xa'a' a ñā ni ka'an te judío, te ta'an' e' jaan', ñā sãndoó ndiká rā yu'u ndii, ni kuni ā ñā kakan̄ i ñā sana'má César yu'u. Ndisu nī xaā i sakan', tē tiin̄ kuachī tē ñuū e' jaan'. ²⁰ Xa'a' ā jaan' na nī kanā i ndo'ó, tē kunī i nuu' ndo', tē ka'an̄ i xiin' ndo'. Kuachī ndii, xa'a' ā ñā kandixa' i ñā ndiatu' in̄i yoo', nē Israel, tiin̄ karena yo'o' nda'a' i —nī kachī rā.

²¹ Tē nī ka'an̄ tē jaan' xiin' rā ndii:

—Ndeē iin̄ tūtū tia'an̄ nātiin̄ ndū nda'a' tē ta'an' e', tē ndiee' ñu'u' Judea, ñā ka'an̄ xa'a' yo'ó, tē ndeē iin̄ tū tē ndiee' ikan' tia'an̄ kixin̄ yo'o', tē ch̄indu'u' rā kuachī xa'a' un', uun̄ kanīa'a rā xa'a' un'. ²² Tē ndii, kunī ndū kunī so'ō ndū saā xanini un' xa'a' nē kandixa' naā kandixa' un' jaan', sakan' ñā xini' ndū kuento mii' kā ñā kin̄i vā ndatu'un' nē yivi' xa'a' nē ndikún̄ ichi' xaa' jaan' —nī kachī rā.

²³ Tē nī ch̄indu'u' tē jaan' iin̄ kivi' ñā kunī so'ō kā rā xa'a' ñā jaan'. Tē kua'a' vā rā nī kixin̄ vi'ē mii' ndu'u' Pablō kīi' nī xaā kivi' jaan'. Tē nduvi' nī ka'an̄ Pablō xiin' rā xa'a' saā kuv̄i ko'nī e' nda'a' Ndiosí, tē ka'ndiā chuun' ā nuu' e', tē nī xikā rā sakan̄dixa' ña'a' rā ñā xa'a' Jesús ka'an̄ tu'un̄ ndei' Ndiosí, ñā nī ke'ī Moisés, xiin' ñā nī ke'ī tē nī ka'an̄ tiakú tu'un̄ ā. ²⁴ Tē savā tē jaan' nī kandixa' ñā nī ka'an̄ Pablo, tē savā tukū rā nī kandixa' ñā jaan'. ²⁵ Tē xa'a' ñā nī nakuitá kuento rā ndii, nī xa'a' kiee' rā kua'an̄ rā, sakan' na nī ka'an̄ kā Pablō ñā yo'o' xiin' rā ndii:

—Va'ā vā nī ka'an̄ Espíritu Santo xiin' nē xii' yata' e', xiin' ñā nī ke'ī Isaías, tē nī ka'an̄ tiakú tu'un̄ Ndiosí ndii:

²⁶ Kua'an te ka'an un' xiin' ne yivi' ñaa' ndii:
Kuni so'o te kuni so'o ndo', ndisu kundani xachi'
ndo'.

Te koto te koto ndo', ndisu küvi xachi' kuni ndo'.

²⁷ Kuachi ndii ni xaxii nia nimá nia.

Te xini so'o te xini so'o nia, ndisu xaa' nia kuenta.

Te xito' te xito' nia, ndisu küvi kuni nia ña yoo
jaan'.

Sakan' xaa' nia koto ka kuni so'o nia.

Te xaa' tu nia sakan' koto ka kuni nia.

Te xaa' tu nia sakan' koto ka kundani nia xiin'
nimá nia.

Xa'a' a jaan' na nändiko' nia nuu' i, te sanda'a
ña'a' i.

Ni kachi a.

²⁸ 'Xa'a' a jaan' na, kuni a ña kundani ndo'
vitin, ña Ndiosí ndii, nuu' ne tuku' ti'vi' a ña
ka'an xa'a' ña sakakú a yoo'. Te ne jaan' ndii,
kuni so'o xna'a nia a —ni kachi ra.

²⁹ Te kij' ndi'i ni ka'an Pablo ña jaan' ndii,
ndiee' va kani' ta'an' te judío jaan' kuento ni kiee
ra kua'an ra. ³⁰ Te nii' uvi kuiya ni ndoo ka Pablo
vi'e mii' ni tatu ra ikan'. Te ni natijn ra sakuu' ne
ni xa'an koto ña'a' ikan'. ³¹ Kij' sakan' ndii, ka'an
ndoso' ra xa'a' saa kuni Ndiosí ka'ndia chuun' a
nimá e', xiin' xa'a' xto'o e' Jesucristo. Te ni xaa ra
ña jaan' xiin' ña ndieni, te koo' tu ni xikuita'nu
nuu' ra xa'a' ña jaan'.

**El Nuevo Testamento en el Mixteco de
Ayutla**
**Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco
de Ayutla New Testament**

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ayutla Mixtec

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-16

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

7e4f3497-fb83-5234-ac91-e00e1d534904